

MULT ÉS JOVÓ

ZSIDÓ · IRODALMI · MŰVÉSZETI · TÁRSADALMI · ÉS · KRITIKAI · FOLYOIRAT.

Az O. M. I. K. E. kulturbizottságának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky-
utca 6. szám. Telefonszám 146-92.
Előfizetési ára az O. M. I. K. E. párt-
fogó tagdíjjal együtt egész évre :
20 korona, díszkiadásban 30 korona.
Egyes szám ára : 2 és 3 korona.

DR. HEVESI SIMON: HEROIZMUS

Rétségtelen, hogy a heroizmus fogalma a hadviselés történelmi fejlődésének útján bővült tartalommal és módosult értékeiben. A heroizmus lényegét a mi napjainkban abban kell látnunk, hogy a kötelességteljesítésben elmegyünk a végletekig, nem ismerünk habozást és félelmet, el vagyunk szánva és készülve mindenre és a veszedelmeknek, melyek fenyegetnek, mikor helyünkön megállunk és mikor kötelességünket teljesítjük, nem tulajdonítunk nagyobb jelentőséget, nem engedünk nagyobb hatást kedélyünkre, őrizkedünk attól, hogy a rémület tömegszuggesztiójának, az erkölcsi értékek devalvációjának megindítója vagy terjesztője legyünk. Minden ember hozzájárulhat a tömegérzület szilárdságának biztosításához az ő egyéni magatartásával. Van fegyvertelen heroizmus is, amely nem kevésbé elismeréseméltó, mint a fegyveres hősiesség. Vagy talán nem érdemli meg a heroizmus nevének az apának lelkiereje, aki némán és hősiiesen viseli gyászát, ha az rá van mérve, nem-e heroizmus az anyának önmaga fölött aratott győzelme, mikor elfojtja szíve aggodalmát? Óriási erő a nemzet életében a közérzület egysége és rombolatlan szilárdsága, mely a polgári és családi élet köréből kihat a harcvonalban álló hősök szívébe, karjába.

A zsidó fajt a történelem ebben az értelemben nevelte, megkövetelte tőle, hogy ne ismerjen megalkuvást, ingadozást, elvfeledést, ne ismerje az ellenállóképesség és akarat összeroppanását az utolsó lehellel. A monotheizmus eszméje hatalmas elvnek bizonyult a passzív heroizmus érvonásainak kirögztetésében.

A fegyvertelen heroizmus gyönyörű példáját őrizte meg Philo a Caligulához menesztett küldöttségről szóló emlékiratában. Mikor az alexandriai

görögök izgatásai folytán Caligula elrendelte, hogy szobrot a jeruzsálemi templomban felállítsák és főistenség gyanánt tiszteljék, a szent város népe felkerekedett véneivel, hogy felkeresse Petroniust, Szíria helytartóját és felemelje erős, elszánt tiltakozását a meggyőződését támadó rémes merénylet ellen. Táborhelyről táborhelyre követte a népözön Petroniust 40 napon át, szántatlanul hagyták földjeiket, elkészülve éhínségre, végpusztulásra. Mikor Petronius végre is belátta, hogy meg kell hallgatnia a vének küldöttségét, ezek égostromló szavakkal tolmácsolták előtte lelkük igazát. Alexandriai Philo megörökitette számunkra e szavakat, melyek évülhetetlen dokumentumai a zsidóság fegyvertelen heroizmusának. „Elhagyjuk házainkat, földjeinket, kincseinket, minden vagyonunkat, átengedjük nektek és még úgy fogjuk érezni, hogy mi kaptunk ajándékot, csak azt az egyet kérjük: istentiszteletünkön ne történjék változás... Mi békeszeretők vagyunk, ez már nevelésünkben gyökerezik, nem fegyveresen, hanem hátratett kezekkel, mint a foglyok — és fegyvertelenül jöttünk elébed. Azt halljuk, hogy sok katonaság, gyalogság és lovasság van kirendelve ellenünk, ha a szobor felállítását megakadályozni kísérelnők. De minek a fegyveres erő? Mi magunk fogjuk — mint kitűnő áldozatok — feláldozni a mieinket, mert nem viselhetjük el, hogy a láthatatlan Egyisten szentélyében faragott kép találjon helyet. Meg fogjuk ölni testvéreinket — mi testvérgyilkosok, meg fogjuk ölni hitveseinket, mi feleséggyilkosok, meg fogjuk ölni gyermekeinket — ez ártatlan ifjúságot — mi gyermekgyilkosok és vérük árjában veszünk halálfürdőt megtisztulásul magunk, kik tiszteljük Istent és megadjuk a tiszteletet a Császárnak... A görög hagyomány a Gorgófőről regél, melyre aki rátekkint, megdermed. Mi ezt a mese koholmányának tartjuk, de azt

E. M. LILIEN (BERLIN): JÓZSUA

A Múlt és Jövő műmelléklete.

hisszük, vannak események, melyek a Gorgófo hatását gyakorolják, mert mi, ha márványszobor állíttatnék föl erőszakkal Jeruzsálem templomában, annak láttán megdermednénk, élettelenység fogná el testünk minden tagját a borzalom és iszonyat hatása alatt!

Mindenki érzi a meggyőződés és a végletekig elszánt érzület és vasszilárdság erejét e szavakban, melyekben a zsidóság fegyvertelen heroizmusa az örökkévalóságba véste magát. Ez a heroizmus akkor az istenezsmének szólt. *De amily szent előttünk az Egyisteneszmé, épp oly szent előttünk a honfiúi kötelesség! Philo Izrael nevét „Istenlátónak” magyarázza. „Ha a szülők és előljárók látása — úgymond — az embert erkölcsösségre bírja, mily nagy támaszteska lesz a derekasságnak és erénynek, látni a végtelen istenséget, a legfőbb jót, szépet, boldogot és üdvöst, mely jobb a jónál, szebb a szebbnél, boldogabb a boldognál, üdvösebb az üdvösségnél és melynek tökéletességét, ha az egész égbolt tagolt hanggá válna, sem volna módunkban kifejezni.“ Így kell a hazának képét, szentséges fogalmát mindenkor látni és e látásból küzdelemben és győzelemben, polgári kötelességben és a harcmezőn hőslélekűséget meríteni.*

Fajlilag arra vagyunk nevelve, hogy a fegyvertelen heroizmusban is, mely a polgárnak kötelessége, kivegyük részünket. A fegyveres hősiesség csodaemlékeivel telve vannak multunk történetkönyvei, a biblia emléklapjai, a Makkaeusok dicsősége pedig csillagbetűkkel van a hirkönyvébe följegyezve, harcvonásban álló fiainkat azoknak szelleme ihleti; de akik itthon vannak, legyenek a polgári heroizmus mintaképei! Érdekes, mennyire hasonlítanak egymáshoz az idők! A kősz és üres rémhírek előtt behódolni kész hangulatot mennyire perhorreszkálja már Jeremiás próféta: „A szívetek pedig ne gyöngüljön el és ne féljetek a hír miatt, mely hallatszík az országban, még ha jönne is a hír ismételtén az évben egyre-másra, hogy erőszak tört az országgra, parancsnok parancsnok után!” Vértezett és rendületlen lelkeket akar a próféta, akik nem rabszolgái suttogó réműletnek, nem fölkapói ijedelmet süvítő hazugságnak, nem barátai lelketlen túlzásoknak, nem élvezői és szítói tömegréműletnek, nem előinalói megfutóknak és szaladóknak, kötelességahagyóknak és gyámoltalanoknak, hanem bátrak és erősek, akik veszéllyel is szembenéznek, bátorságban példát adnak, nem dobják magukat martaléku minden hatásnak, nem hívei a csüggedésnek és kishitűségnek, nem lankadnak egyhamar, hanem biznak az igaz ügyben és hisznek az igazság Istenében. Mintha csak nekünk is szólna bölcs és szentséges szózata! Mint a próféta tanítás tolmácsa és mint a zsidó lélek heroizmusának ismerője azt kívánom én, legyen a magyar zsidóság e történelmi nagy időkben ősei szelleméhez méltóan kötelességtudó a harcmezőn és példaadó a polgári heroizmus terén.

TELEKES BÉLA: HARCI ZSOLTÁR

DÁVID 74. ZSOLTÁRA

*Óh eltaszithatsz-e minket magadtól
Nagy küzdelmünkben, ég és föld királya?!
Szent haragod mennyköve a magasból
Lesujthat-e a Te meződ juhára?
Gyülekezeted ne jutna eszedbe
S hogy annak csak Te vagy őrzője, Te?!
És ne gondolnál a Te szentélyedre,
Mit ellenségünk porba döntene?!*

*Emeld föl lábad típró pusztításra,
Pusztulására ellenségeinknek
Kik ime mindent pusztulásra szánva
Te híveiden vadul rajtaütnek.
Óh halljad, szájuk mily gazul szídalma,
Miként gyaláznak Téged, Istenünk!
Óh sujtson rájok balod, a hatalmas
És jobbodat óh nyujtsad minekünk!*

*Tiéd a nap és a Te birodalmad
Az éj s a nappal, Te adsz fényt meg árnyat,
Minden határát e földnek Te szabtdad
És nyár és tél a Te szavadra támad.
Emlékezzél meg rólunk, óh nagy Isten,
Midőn ezer szítok kél ellened
S eszelős népek romlott szíveikben
Im meggyalázzák a Te nevedet!*

*Ne feledkezzék meg a Te szent hatalmad
Gyermekeinknek ártatlan szívérül!
Urunk, gerléid életét ne adjad
Fenevadaknak gyilkos gyönyöréül!
Tekints e földre! Száz sötét zugába
A kegyetlenség fészkelte im bele
Ne vesszen el szégyenvallásra szánva
Harcosáidnak vérző serege.*

*Dicsérjen Téged a küzdő s az árva,
Kelj védelmére a Te szent ügyednek?
S gondoldj a gazok gyalázó sarára
Mit eszelősen im nevedre vetnek,
S gonosz szaváról ellenségeinknek
S háborgásukról mely tör ellenünk
S mellyel mind vakmerőbben keserítnek,
Ne feledkezzél meg, óh Istenünk!*

Lasage: Józua megállítja a napot. (Rézmetszet. A Magyar Zsidó Múzeum tulajdona.)

LILIEN JÓZSUÁJA

— MÜMELLÉKLETÜNKHÖZ —

Néhez, komor tekintettel, félig magába mélyedve, félig a távolokba merülve néz Józua hadvezér, a harmincegy kanaánita király hatalmas leverője. A taliszszerű kefiját leszorító diadém mintha összefogó pánt volna a homloka körül, melynek idegeit nagy és terhes gondolatok feszítik. A merőlegesen ég felé tartott kard mintha csak szimbólum volna a kezében, iránytű egy honfoglaló nép jövőjének megalapításához. A kard csak jelkép, amely mögött fölnyes erő, minden akadályt legyűrő hatalom sorakozik, de nem a személyes vitézség lényeges a hadvezérnél, hanem az a munka, amely a fejedelmi méltóságú fő agyában folyik, a stratégiai lehetőségek elgondolása, a merész tervek megfogalmazása, amelyeknek sikerétől egy nép világtörténeti jövője függ.

Igy gondolta el Lilién Józsuát, Mózes utódát. A nép felszabadításához, a testi-lelki szolgaságból való kiemeléséhez próféta, apostol kellett, aki szabadságimádó fanatizmust, isteni ideálokat olthat a lelkekbe. Ez volt Mózes feladata. Józsuának vezetnie kellett a fanatizált népet diadalmas har-

cokra, birtokolt földek elfoglalására, ellenséges népek és hadak legyőzésére. Ehhez higgadt és minden lépést megfontoló bölcs hadvezéri elme kell.

Ezt akarta Lilién Józsuájában kifejezésre juttatni. Nem a legenda Józsuáját, aki megállítja a napot, mint Lasage és Armstead rézkarcain, vagy aki az Ur angyalával beszél, mint Julius Schnorr metszetein. Hiszen ezek a legendák csak mellékes epizódok Józua egyéniségének népies megvilágításában. A vitéz harcosok élén kardját merészen forgató Józua is távol jár a lényegtől. Józua mint Mózes tanítványa, bölcs volt és vezér, szellem és erő egyesítője. Marcona alakja szinte embörfölötti erőt, rettenthetetlen energiát fejez ki, de szemében van valami a prófétából, a látnokból is.

Ez a Lilién Józsuájának belső igazsága.

De meg kell emlékeznünk a külső igazságról is. Csak reá kell néznünk például Burgkmair fametszetes trilogijára, ahol Józua aféle sisakospajzsos germán Gunther, vagy Lasage rézkarcára, ahol Józua római hadvezér is lehetne. Lilién Józsuája arcával, viseletével első pillanatra elárulja a zsidót és tanúságot tesz a mély kortörténeti tanulmányról, amely a nagy művésznek minden bibliai illusztrációjában érvényre jut. (P. J.)

FEJES-BOLDISÁR FERENC: A KIS MIRJAM

Bömböltek az ágyúk. A földön vörös tűzsáv gyulladt ki minden másodpercben, mintha megnyílt volna a pokol s a vihartól terhes felhők a földet szántanák. Messze be, a végtelenig pedig a gépfegyverek kattogó puffanása hallszott. A katonák mélyen beásva pislogtak ki a fedezet mögül s gyorsan visszakapkodták fejüket, ha a fegyverük roppanása elmúlt. Néha egy-egy kard villogott, egy-egy éles kiáltás, vezényszavak, aztán újra ropogás lent s felül síszerű srapszelek robbantak. Páran felkunkorodtak a fájdalomtól, aztán szétnyúltak, szétrepültek, vércafatos szírporkákká gyömöszölten. A halál síkoltása hangzott itt, akkor is, mikor a gyilkos löveg kirebbent, hogy öljön s akkor is, mikor a messziségből idecsapott, hogy öljön.

A trén lázasan dolgozott. Az emberek éhesek voltak és szomjasak. A puszkapor s a harci láz kiszáritotta a torkokat, a kétnapos folytonos harc kiaszította a beleket. S az örökké lemosolygott trének csodákat műveltek. Be a tűzbe vitték az ételt. Lerakták mindenik mellé, aztán tovaillantak, ha tudták. S a katonák félkézzel halált osztva kapkodták be az életadó falatokat. De a torok száraz volt és víz kellett, víz! Es az is támadt. Egy kis angyal jelent meg piros köténykével, sápadt, vérfoltos arcából kilángoló szemmel és — vízeskannával.

A vonal már gyengülni kezdett, a karok ernyedten csüngtek alá, az emberi fizikum felmondta a szolgálatot s az ellenség megérezte ezt. Százszoros erővel újráttek a támadást. A golyó sűrű záporként hullott, mint nyári felhőszakadás. A srapszelek villantak s közel és távol mennydörgött a lég. — És ekkor megjelent Mirjam. Piros köténykével és sápadt, vérfoltos arcából kilángoló szemmel és — vízeskannával. Mint egy angyal, mint egy megváltó. A katonák hasoncsúszva vánszorogtak hozzá. A kanna lendült s az emberek felfrissülten csusszantak vissza állásaikba. Százszor és százszor térült-fordult a vízzel. Százszor és százszor frissültek az emberek. Egész vándorlás kélt, mintha a rög megmozdult volna s imára járulna a fenomenéhez, aki köztük állott piros köténykével és lángoló szemmel és vizet osztott. A srapszelek sívítottak, a golyók füttyültek, a zápor fergegégé vált, a katonák kunkorodva vonaglottak, száz és száz halott a sor mentén, de ezren és ezren tértek vissza megifjodottan, erőben dúsan. S a viharzó aratás közepette piros köténykében és lángoló szemmel dacosan sétált s hozta és vitte az üdítő életitalt a tizenkétéves kisleány.

— Mirjam! — hangzott feléje — Mirjam! . . . Mária! . . . Megváltó! — zúgták a népek . . . Mária segíts!

Az ártatlanság naívságával, gyermeki hévvel

sietett ide-oda az ezer halál között. Nem tudva azt, mi az: bánat, mi az: fájdalom, halál. Az a nagy hev, az a lángolás, mi a szemében égett, előntötte az egész testét. Pici, törekény tagjai csodás energiával bírták a fáradalmat. De hát mindez természetes volt neki. Ahogy kigondolta, ahogy gyermeki agyával elképzelve, mint a nagyok, akik tervszerűen harcolnak a gyűlölt ellenséggel. Minden úgy volt. Ha fegyvert nem is akartak adni a kezébe, kitervezte ő, hogy vizet hoz. Mert kell a víz a nagyoknak, akik eljöttek, hogy felszabadítsák a zsidót. A császár küldte őket. Igen, tudja a nagyoktól és olvasta is, hogy a császár elküldte a katonáit, hogy felszabadítsák a zsidót. És ezért kell minden zsidónak is fegyvert fognia. — Az Atyuska is üzent, hogy most már jó dolguk lesz a zsidóknak, de az Atyuska hazudik, az Atyuska mindig csak ígér és semmit se ad, csak öli és pusztítja a zsidót. De a császár jó, a császár amit ígér, azt megadja . . . És eljött ő is, mert olvasta, hogy minden zsidónak csatába kell mennie. A szülei nem engedték, mert mit keres a csatában egy kis leány?! De ő eljött, mert eljöttek a bátyjai is mind, eljöttek a rokonai mind. S ha innen haza is küldték, hát most már nem küldik haza. Vizet hoz és az kell.

S a hősök, akik aratták és ölelték a halált, mikor újra és újra megjelent köztük, a megváltó gyermeket látták benne, aki hús italt, égi mannat hozott nyikorgó torkukba s halálmegvetést szívükbe és erőt a karjukba.

Az egész tábor tudta már nevét.

— Mirjam! . . . nyöszörgi az egyik . . .

Mária! . . . könyörög a másik.

S míg a hátul jövők karja vonagló kinnal nyúlt feléje, a távozók ittasan a víztől, a mennyei látványtól, a lángoló szemektől, bűvös erővel telve tértek vissza a sáncba, megifjodva és megacélozva, mint ifjú istenek a biztos győzelem hevétől kipírult arccal. S a gyilkos tüzet okádó halál már nem aratott oly bőségesen. Mintha nem fogott volna a golyó. Pedig oly sűrűn hullt, mint az ólomeső télen.

S a sor feléledt. Mert Mirjam látása gyógyított, piros kötényének győzelmes színe új erőt adott. A vonal feléledt. A bátorság visszatért. Újra zengtek a vezényszavak, itt-ott ének hangja kélt.

Egyszerre csak felugrott a sor. S mint a szélvész, az üvöltő orkán a pusztákon át, rohanni kezdett. Előre, mind előre. A zápor meglöbbedt és ritkulni kezdett. A zápor oldalra dőlt, aztán mintha kettévágták volna, hirtelen megszakadt.

— Huj! . . . Huj! . . . hangzott mind távolabbról. — A messziségben dulakodó alakok . . . két vékonyka sáv . . .

De még egy robbanás . . . Vihar utáni mennykőcsapás. Egy gránát csapott le mintegy búcsúként a betonállások mögött. Csak a kis lányka állott még ott, mint egy hadvezér, boldog ámulással a győzelem felett. De csak egy pillanatra még, aztán

eltűnt. A por egy kissé nedvessé vált, amint megszire repült Mirjam . . .

A vidék elcsendesült, az ágyúknak még visszhangja is elmorajlott. A katonák visszaszállingóztak. A teret átvették a vöröskeresztesek . . . Így akadtak rá Mirjamra . . . Még élt. Egy kissé lihegett. Pici melle úgy zihált, mikor elvitték a kötözőhelyre. Ott már várta egy öreg bácsi, meg egy néni: a szülők, meg egy csomó kicsi: a testvérek. Jajveszékelő kiáltásuk elnyomta még a győzelmi ujjongást is. Az öregek megszagatták ruhájukat. Az apa a szakállát tépte s az anyja síkongott. A gyerekek bögték s az egész tábor megilletődve hallgatta a siránkozást:

— Nem engedték ki . . . Vigyáztunk, mint a szemünkvilágára . . . De elszökött . . . Nem is tudtuk . . . Kerestük . . . Oda be nem engedtek . . . a tűzbe . . .

— Mirjam! — Mirjam! — üvöltötte az anya . . . Mit csinállok én Mirjam nélkül.

— Vi . . . zet . . . ! — hörögte a sebesült angyal s a vér kibuggyant ajakán.

Szempillantás alatt ezer csöbör állott ott tele vízzel. A katonák, kik mind ittak az ő üdítő kannájából, tehetetlenül álltak ott ezernyi csöbörrel. A beteg ajkához sem tudta emelni a kristálypoharat . . .

Vi . . . ze . . . t — hörögte sa vérhólyagok bugyborékkoltak szájából.

A katonák felüvöltöttek a fájdalomtól. A szülék örjögve vetették magukat a sivár tábori ágy mellé s a földön hemperegtek a kintől, mert Mirjam utolsókat vonaglott. Rángott egyet, aztán hirtelen elnyúlt.

A sok ezer szív a szápadlason vert, az arcok eltorzultak.

— Mirjam! . . . zokogta az egyik.

— Mária! . . . suttogta a másik.

S az agg ezredes könnyeit törölve mormogta maga elé:

— Hős volt, különb, mint mindannyiunk.
— Isten adta, Isten elvette, áldott legyen az Ő szent neve.

Aztán bajuszát megpödörve, harsányan kiáltotta:

— Tisztelegj!

S a vizescsöbrök mellett az ezred haptákba vágva tisztelgett a hősnek.

És Mirjam arcán mosoly jelent meg.

S a boldog öntudat mosolya átragadt a szülékre is. A könny még ott csillogott a szemhéjakon, de a büszkeség méltósága pompázott arcukon. S mikor az ezredes megragadta kezüket, boldogságukban csak azt bírták mondani:

— A mi gyermekünk volt.

Nagy szíveséget tesznek olvasóink lapunknak, ha kávéházakban, klubokban, kaszinókban, társaskörökben kérik a Mult és Jövőt!

DR. PATAI JÓZSEF: HÉBER KÖLTŐ ÉS HADVEZÉR

Hadvezér és költő egy személyben nem volt ritkaság a bibliai korban. Hiszen Mózesből, az első zsidó hadvezérből zsoldár is maradt reánk és tőle származik az ókori bibliai költészetnek egyik legszebb gyöngye, az „Az jósir“ név alatt ismeretes vöröstengeri ének:

„Szólt az ellenség:

Üldözöm, utólérem,

Osztogatok zsákmányt.

Bosszúm töltöm rajtuk,

Kirántom kardomat,

Kiírtja őket karom. —

Leheltél lehelletteddel,

S tenger borítá be őket,

Elmerültek mint az ólom

A rengeteg vizekben.“

A bírák korában Debóra, a zsidó vezérnő, Sziszera seregének legyőzése után gyönyörű diadaléneket zeng, amelyet „Debóra éneke“ elnevezés alatt ismerünk:

„Az égből harcoltak Sziszera ellen

A csillagok pályájukból . . .

Akkor pattogtak a lovak patái

Ménei ügetésétől, ügetésétől.“

Az első nagy zsidó király, Dávid, akiről azt dalolták a leányok, hogy a filiszteusokat „Saul leverte ezrivel, de Dávid tizezrivel“, egyszersmind a világirodalom legnagyobb dalköltői közé tartozik, aki nemcsak csatadalokat szerzett, hanem zsoldáraival kifejezésre juttatta a lírai költészetnek egész skáláját.

A bibliai kor után, a zsidó állami élet megszűntével természetesen nem igen volt alkalom arra, hogy költői és hadvezéri talentum egy személyben érvényesüljön. A költők maguk „a fűzekre akasztották lantjaikat“ és a zsidó vér nem a harcmezőn ömlött, hanem a legkülönbözőbb üldözések gyilkos arenáján. És sajátos véletlen, hogy a középkor első jelentős héber költője egy zsidó hadvezér volt, Sámuel Hanágid, aki bár nem zsidó csapatokat vezetett, mégis a zsidóságért harcolt és a mórok történetében is feljegyzett csatáit és diadalait pompás héber versekben örökítette meg.

„Dávid király óta — írja egy héber kritikusa — nem szólalt meg a héber lant annyi bensőséggel és közvetlenséggel és ily hatalmas fejedelem kezében, aki szavaival bírodalmat kormányzott. Izrael királyi dalnoka óta nem zengett héber

hárfia a csatatéren, nem hangzott zsidó riadó csatadal vagy mámoros győzelmi ének egészen Hanágid koráig. Cion hárfája, amely oly sokáig némán csüngött Babilon füzfaágain, újra megszólalt Andaluzia földjén, mint egykor az ősi szent hazában.“

Sámuel Halévi Ibn Nagdela (héberül Hanágid: a fejedelem) bizonyára nem katonai nevelésben részesült és ifjú korában mindenestre többet tudott a talmudból, mint a stratégiából. Azt az ismeretlen utat, amely Kordovából, ahol 993-ban született, egy malagai bolton, kis- vagy nagykereskedésen át Habusz granadai király udvaráig, az első miniszteri és nagyvezéri tisztségig vezetett, csak bájos népies legendák világítják meg és némi magyarázatul szolgálnak hozzá hátramaradt héber versei, amelyek Hanágid lelkének mélységeibe kis bepillantást engednek. Egyik verséből megtudjuk, hogy húszéves korában ellenségeinek és irigyeinek áskálódásai folytán menekülnie kellett Kordovából és kedvesétől a következő önérzettől duzzadó, de szerelmese iránt lágy gyengédségbe olvadó sorokban búcsúzik:

Isten veled. Nem, nem kincses álom
Vonz a ködlő messzeségbe el,
Fel a mennybe, fellegekbe vágyom,
Oda hajt e lázongó kebel.
S nem nyugszom, míg hírem árja
A világot be nem járja.

Megyek vészbe, tomboló víharba,
Megyek tátongó örvényen át,
Szirtet bír le bátor férfi karja,
Lángoló poklot, ki messze lát.
Oda szállok gögösen fel,
Hol még nem járt soha ember.

Meghajlik sok ellenségem térde,
Ujjongva örvend sok jóbarát,
Megremeg az irigység és félve
Hizelgésre váltja gúnyszavát.
S akkor visszatérek érted
S bíbor lesz az ékesség...

Szerelemnek csoda szigetére,
Hol sok bővülő virág terem,
Viszlek, álmom fénylő tüneménye,
Ott élsz édes-boldogan velem.
S többé soha el nem válunk,
Egy lesz éltünk, egy halálunk.

Talán éppen a leány szülei vagy rokonai voltak azok, akik Hanágidot Kordovából kiűldözték. Talán nagyon gazdagok voltak és rossz szemmel nézték a „szegény trubadur“ szerelmét. A költő

maga mint minden léptén szolgálótól kísért királyleányról beszél szerelmeséről:

Mondjátok a királylánynak,
Kit kerülnek vészek, árnyak,
Mirtus közt pihen alva délig,
S minden léptén szolgálk kísérik,
Munkához nincsen keze szokva,
Ujjai közt nem pergett rokka,
Öröm, ujjongás csak az élte,
Bú, bánat, gond még sohse érte —
Mondjátok neki: koldus álmom
Róla szövöm szegény tanyámon,
Mosolya megváltás nekem
S haragja végítéletem.

Hanágid álmái teljesültek. Hogyan és miként, nem tudni. A karrierek útjai oly rejtélyesek. Malagában állítólag kereskedő volt és aféle hitközségi elnök és tiszteletbeli rabbi egy személyben, majd Habusz granadai király udvari szállítója lett, így közel jutott az udvarhoz, befészkelődött a király bizalmába, rendbehozta először az ország financiáit, majd megbízást kapott a kormány vezetésére és Sámuel Hanágid 35 éves korában mint nagyvezér a pyreneusi félsziget egész külpolitikájának irányítását tartotta a kezében.

Es ettől az időtől kezdve Hanágidnak sűrűn kellett fegyverrel megvédenie a maga és hazája igazát, gyakran kellett szembeállania ellenséges hadakkal. És a csatatéren, a készülő küzdelem aggodalmas perceiben, a harc hevében és a diadal mámorában születtek azok a héber versek, amelyek a középkori zsidó irodalomban a csataköltészetnek úgyszólván egyedüli képviselői.

Hanágid csataversei epikaiak és líraiak. Az elbeszélő poémák főleg történeti becsüek. Mert nemcsak Hanágid élete történetének hiteles forrásai, hanem igen értékes adaléku szolgálnak a spanyolországi mór uralom történetéhez is.

Az egyik vers pl. elmondja egész részletesen, hosszasan Hanágidnak Ibn Abbasz almeriai vezér ellen viselt háborúját. Már Habusz király életében is sok irigykedésre és gyűlölködésre adott okot a zsidó nagyvezír személye. És mikor Habusz halála után Badisz és Balkin hercegek között versengés támadt a granadai trónért, néhányan fel akarták használni a zavart arra, hogy Hanágid hatalmán csorbát ejtsenek. Ez azonban nem sikerült. Badisz lépett atyjának örökébe és Hanágidot, aki mindig az ő pártján volt, még nagyobb tiszteletben részesítette. Ibn Abbasz, Almeria nagy vezire, akinek külpolitikai tervei nem egyszer szenvedtek hajótörést a zsidó vezír óvatosságán és éleslátásán, megízente a fiatal fejedelemnek, Hazír almeriai király nevében, hogy a szomszédos mohamedán államok nem tűrhetik, hogy egy „hitetlen“ uralkodjék Allah fiai fölött és ha ki

nem szolgáltatja nekik Hanágidot, hadat izennek neki. Badisz király kereken megtagadta az ultimátum kívánságának teljesítését. Nem akarta leghűbb emberét elárulni és inkább elfogadta a hadüzenetet. Az 1032. év őszén egymással szemben állott a két sereg, amelynek egyikét Ibn Abbasz, másikat Sámuel Hanágid vezette. A csata, a költő-vezír leírása szerint, igen elkeseredetten folyt, míg végre Hanágid teljes diadalával végződött. Maga Ibn Abbasz fogságba került, az almeriai hadak pedig részint a csatatéren maradtak, részint futva menekültek, hogy elvigyék a szomorú gyászhirot Hazir királynak.

„Második Purimot rendezetek ezen a napon — írja Hanágid versének befejezésében —, mert miként Hámán, Ibn Abbasz is egész Izraelt akarta elpusztítani, de úgy járt ő is, miként elődje. Mondjátok el Afrikában és Egyiptomban, tudassátok Jeruzsálemben és Babilóniában. Legyen ez a történet testvére Eszter megillájának és olvassák fel mindenütt mindörökké.“

De nemcsak ez a diadal adhatott okot új purimra. A csaták és diadalok hosszú sora következett még utána.

A trónkövetelő Balkín herceg pártjával együtt Szevillába menekült, ahol az *Abbadok* egyik sardjádéka, *Mohamed Algazer* király uralkodott és mint Granada ellensége, szívesen látta az onnan menekülőket, akik esetleg jó szolgálatot tehettek neki. Az idegenek izgatására csakhamar ki is tört a háború és a zsidó nagyvezirnek Szevilla seregei ellen kellett vezetnie hadait. Az ütközetek egész Tisri hónapon át folytak, míg végre Szukkothnak, a sátorosünnepnek előestéjén megtörtént a döntőcsata, amely Hanágid csapatainak teljes győzelmét hozta meg. „Míg testvéreim a sátraikba visznek mirtuszt és pálmaágat, engem a diadal pálmájával védő sátrába ültetett az Úr.“

Közvetlenül a döntő ütközet előtt írta Hanágid a következő verses imát, amelyet, fia feljegyzése szerint, aznap a mincha-ima helyett mondtak el:

CSATA ELŐTT

Csaták ura! tekints le rám,
Hallgasd meg esdeklő imám.

Légy irgalmas szolgáló iránt,
Kit félelem, kétség sohse bánt,

Halkan súgja szent sejtelem:
Enyém lesz, enyém a győzelem.

Te vagy bizalmam, reményem,
Óh add, hogy szégyen ne ériem.

Vad örvényekbe indulok,
Ne nyeljenek el rút habok.

Donatello: Dávid
Firenze (Museo Nazionale).

Tüzek, lángok közé megyek,
Óvj, hogy meg ne égessenek.

Bocsáss meg, hogyha vétkezém,
Mit ér a vétkem? Mit érek én?

Már zúg az ellen hívogatón,
Lihegve esdek, rövid a szó.

Hallgass meg, csaták vezetője,
Már int a halál, óvj meg tőle.

S ha nincsen érdemem elég,
Óvj tanodért, s gyermekemért.

Egy másik versében kisebbszerű harcot ír le, amelynek okozója *Ibn Abu-Musza Ibn-Bakkana*, Malaga minisztere volt, akinek szintén rosszul esett az, hogy egy „hitetlen“ magasabbra tudott emelkedni mint ő. Hanágid rövid harc után őt is leverte.

A legnagyobb veszedelem 1042-ben fenyegette

Borris Schatz (Jeruzsálem): A makkabeusok atyja.

Hanágidot, amikor a szomszédos frankok és szlávok szövetségtek a mór államokkal a hatalmas tetőpontján álló Granada megbuktatására. Ebben a háborúban rettentő túlerő lépett fel a granadai hadsereg ellen és Hanágid alig mert győzelemre gondolni. A csatáról verses végrendeletet küldött egyetlen fiának, Józsefnek és érdekes megfigyelni, hogy a gyilkos csata rémitő zajában milyen gyönyörű lelki harmónia szól a zsidó nagyvezír verséből és milyen magasatos oktatást ad gyermekeinek az élet-halál küszöbén:

FIAMNAK A CSATATÉRRŐL

József! ha szenvedek, mind csak teérted,
Érted küzdök örömmel, boldogan!
Ha te nem volnál, szerencsét keresve
Bolyonganék, mint mások annyian.
Teérted küzdök vérengző csatákon;
Teérted megyek tűzön, lángon át
Csaták tűzéből vedd végső tanácsom,
Ki tanácsolna jobbat, mint atyád?

Már tombol, örjög a halál előttünk,
Vigyorgó, éhes száját tátja ránk;
Tán nem köszöntjük többé már a hajnalt,
És nem lát többé édes szép hazánk.
Ha el kell válnunk egymástól örökre,
És nem csókolhatnálak már soha,
Vedd im ez írást, vessed jól szívedbe,
Vérrel van írva mindenik sora:

Járj Isten útján bizva rendületlen,
Jóság és hűség legyen vezetőd,
Ifjú erőddel szerez bölcsességet,
Ez díszed népek, királyok előtt.
Szeresd anyádat, szeresd hű barátod,
Legdrágább kincsed legyen szeretet,
Szeresd az Isten minden teremtményét,
És arany helyett szerezz jó nevet.

József! szeresd az embert véghetetlen,
Ne nézd, hogy gazdag, avagy koldus-e,
Szeresd a nyomor fiát s ne feledd el,
Mind ki szegény, kincsednek részese.
Ne vessed meg, kit sorsa porba döntött,
Ki tudja, útján hol mi volt a gát?
Te pedig törtess oromról oromra,
S légy tökéletesb, nagyobb, mint atyád.

Nagy hadvezéri lángelme lehetett Hanágid, hogy a többszörös túlerőt is le tudta verni. A döntő csata után azonnal írt fiának egy mámorittas verset, Istennek pedig a következő kis zsoltárdallal hálálkodott a nagy diadalért:

CSATA UTÁN

Diadal ura! örök hatalom!
Fogadd dalom.

Hívtalak, midőn hívott a halál,
S meghallgatál.

Ágág és Amalék gögös hadát
Szétrombolád.

Vad tengerként hömpölygött felém,
S szétkergetém.

Futott az ellen és én üldöztem üzve
Tűzből tűzbe.

Sietek. Koszorús diadalpohár
Ünnepre vár.

Diadal ura! örök hatalom!
Fogadd dalom.

A szövetséges szlávok és frankok még ezután is többször támadták meg Granadát, amelyet a zsidó nagyvezír mindannyiszor nagy hősiességgel védelmezett meg. Nem csoda, hogy a granadaiak, zsidók és mohamedánok egyaránt fejedelemként tisztelték. Sőt egy arabs költő, Mantofil szerint:

„Minek még Mekkába búcsút járnunk?
Hogy a követ csókkal halmozzuk el?
Tehozzád kellene Allah hívének
Zarándokolni csókkal, óh Sámuel!”

Sámuel Hanágid 1055-ben halt meg és verseit, az „Új Zsoltárok“-at és „Új Példabeszédek“-et, fia József Abu Husszain Ibn Nagdela gyűjtötte össze, aki minden egyes vershez értékes arab jegyzetet írt a poéma keltéről és vonatkozásairól. És mikor az ember Hanágid fragmentumos héber verseskötetét a kezébe veszi, szinte sajnálja, hogy nem előzi meg az első lapon a költő és hadvezér arcképe, amint hadvezéri díszruhában arabs teliméneen ülve, aranyos kardja mellett arany tokban tollat tart, amellyel a pihenés perceiben héber zsoltárokat és győzelmi énekeket ír. Az utolsó középkori zsidó dalia, a héber Zrinyi Miklós, csak néhány verstördékben hagyta emlékét ránk. Utána megkezdődött az arab spanyol földön is a gólusz, a pogrom és a héber költők már nem énekelhettek se csatáról, se győzelemről, hanem legfeljebb szenvedésről és távoli álmokról. József Hanágid, aki atyja örökébe lépett, 1066-ban annak a vérengző pogromnak esett áldozatul, amely Granadában és más spanyol városokban is a zsidókat megtizedelte. A csöcselék lerombolta és fel-

H. Glitzenstein (Róma): Bar Kochba.

gyűjtotta a meggyilkolt József palotáját és ekkor pusztult el Sámuel Hanágid legtöbb versének kézírata is. De ami reánk maradt, az is elegendő, hogy a Bar Kochbák és makkabeusok eme középkori utódjának nevét örök glóriával fonja körül.

Scambal reggeli ének
1015 1016 1017

Andantino

Új a dó nej u vo mat zu zi ba a dó nej és ha be nej ohi
Hi a dó nej ja ir me ri a hi lo me ri a le re ohi
A dó nej né a lo eh soi at me mudoj na ha le mi
je ma ha le me to sui le am le dol be soi le am do ki ha ri fe sui
ha ri fe sui Je hi ro lon sul fo ne cha a to elo haj n do ohi
la sui fe nej sul ho ne cho sola ohi do wlen ber man ri ohi
Mi je ten an nudo oi li fa ne oi do ha sola lom
v loj ar ohi lo me mi to oi ha dia ju cho do lom v ha sola lom

DR. HAJDU MIKLÓS: BÚCSÚ EGY HŐSTŐL

Járt itt Pesten köztünk egy sápadt fiatalember, foglalkozása szerint ügyvéd, de igazán nem számít, mi a mestersége. Sokszor mondtam, látjátok, ez a barátunk nem is tudja, milyen nagy dolgot cselekszik a maga örök agilitásával: rehabilitál egy agyonkompromittált szölamot. Ő ugyanis becsületesen és igazán: a közélet lelkes bajnoka. Kerületi alakulásoknál ott látjuk a hétben, a külső periferiákon, ügyvédi kamarai választásoknál külön megcenzurázott listával törí át a frontot, hitközségi dolgokban ugyancsak készül valamire, mert tudni kell róla, hogy izzig vérig cionista, de előbb izzig-vérig magyar. Nem kiabál a fórumon, nem a hangosak közül való, de van benne sok-sok bátorság, még több hit és bizodalom. Legutoljára egy szép nyári napon, a csendes Balatonhoz símuló boglári réten láttam. Ott dolgozott, szorgoskodott kis pesti zsidó diákgyerek sápatortáborában és mutatta nekem büszkén a Kadimah cserkészzeinek bírodalmát. Parancsnokuk volt a Kadimah cserkészzeinek, ott töltötte velük utolsó nyarának legszebb napjait. Dicsérte a fiúkat, dicsérte a ponyvasátrakat, a csillagos balatoní éjszakát, no meg a Kadimah szakácsának főztjét.

— Úgy élünk, akárcsak csatában volnánk. Van nekünk előőrsünk, naposunk, municiónk, táborunk, csatadalunk...

A cserkészek parancsnoka, derék, jó Dömény Lajos doktor, ezután alig egy hétre más táborba szállt. A fiúk szalutáltak, ő meg felvette hadnagyí uniformisát, a táskájába betette az imakönyvét és a tfilinjét és ment, ment messze éjszakra, a mi drága véreinkkel. Jomkipurra aztán megjött a híre Pestre, hogy dr. Dömény Lajos fővárosi ügyvéd hősi halált halt a lemergi csatában.

... Jeltelen sírja felett szabad-e megállnunk egy pillanatra? Szabad-e ma, amikor hőseink véréből mámoros az anyaföld, külön egy könnyet ejteni valakiért? A szent ügynek ezer és ezer dicső vértanuja sorában tündöklék a Dömény Lajos neve. Nem, őt nem szabad, nem is kell elsíratnom. Cserkészei sem gyászolnak, de ahogy kiskatonákhoz illő, jelentik, hogy szeretett parancsnokuk a Lemberg körüli harcokban a királyért és hazáért való nemes kötelességteljesítés közben hősi halált halt... Megérdemli, hogy kegyelettel és szeretettel őrizzék az emlékét.

Azonban mégse menjünk el tanulságok nélkül jeltelen sírhalma mellett. Dömény Lajos doktor cionista volt, sőt mi több: a magyar cionizmus vezérkarában foglalt helyet. (Ebben a minőségében szemközt is álltunk egymással és mégis, mégis nagyon szeretett engem.) Hogy hadba szállt, hogy hősi halált halt — nézzük tárgyias józansággal a jelenségeket — ez rajta kívül álló oknak az okozata. És mégse csodálkoznék, ha a hívei és elvtársai fájdalmas dicsőségükben, dicsőséges fájdalomukban így búcsúznának hőstől:

— Amíg itthon harcoltál, testvéreidért harcoltál, akik a cári zsarnokság önkénye alatt szenvednek, pusztulnak. Aztán fegyvert fogtál és megadatott neked a boldog idők teljessége, hogy testvéreid veled együtt szálltak szembe a kancsuka és pogrom katonáival. Szíved vérével a csatatér földjét öntözted: áldassék az igazságos bíró. A te megdicsőülésed az eszme dicsősége, amelynek bátor, bölcs és bizakodó katonája voltál. Olajfákat ültetünk neved emlékeztére a szentföldön és mi csatázunk tovább, hogy lelked meglássa az elnyomott és üldözött százezrek szabadságának dicső hajnalát, eszméink diadalát...

És amikor fegyvertársai ekképen búcsúznak vezérüktől, halálom a hősi halált halt magyar cionista vallomását. A tavalyi jomkipurkor a maga kis gyülekezetében beszédet mondott. A haftora szavait magyarázta: „Miért bójtölünk, amikor nem látod, miért sanyargatjuk lelkünket, amikor nincs róla tudomásod?”

— Cselekedjétek, törjétek szét a rabok láncait — így hangzott ajkáról az írásmagyarázat —, szerezzétek hajlékot a hajléktalannak, ne tagadjátok meg test-

véreiteket, fogjatok össze: ez isteni munka lesz. Ennek eredményében meglátjátok, hogy a bójt nem volt hiábavaló: a tettek által juttok közelebb az istenséghez, amelynek útjait fürkészitek. Ne várjátok kívülről az Istent, mert a ti istenetek a tettekben van, a ti istenetek az emberekért van az emberek által... A zsolthár áhitatán keresztül a testi elgyöngülés, a lelki megerősödés napján röpül világgá a szózat: fogjatok össze, cselekedjétek oly módon, hogy ez isteni munka legyen és akkor imátok foganatjában nem kell kételkednetek...

Ilyen volt a hite és a világnézlete. Pedig ne higgyék, hogy Máramarosból vagy Tarnopolból hozta magával ezt. Somogyi fiú volt, akiről azt beszélék, hogy amikor az egyetemre ment, talán el se tudta volna olvasni eredetiben azt a profétái

Dr. Dömény Lajos

szakaszt, amit bizony tavaly ékes héberséggel citált a maga prédikációjában. Hogy eshetett e nagy változás? A Makkabea táborában szerette meg kulturáján és multján a zsidóságot. Itt találta meg önmagát. Kötelességeket vállalt és kötelességeit hiven teljesítette — utolsó lehelletéig. A Kadimah egy kis bátor legénye, Worth Gyula, önként jelentkezett katonának és parancsnok oldalán csatázott a ratusiní erdőben, ahol Dömény doktor hősi halált halt. Büszkén tesz hitet a kis önkéntes hadnagya bátorságáról és megdicsőüléséről.

Sorsa közös minden mártírok sorsával. Nem ülhet a diádalmi lakoma terített asztalához. De ugye érzi, tudja és látja haló poraiban is, hogy sírdombja közelségében, a Kárpátok gerincén, az uzsoki szorosnál cionista önkéntes csapatok orozlánként csatáznak az ellenséggel? És mindig tűzben égő szeme mégtüzesebben villog, lelke átöleli a nagy mindenséget nagy boldogságában: látjátok, néz-zétek, ilyenek a hazaáruló cionisták...!

Élete tartalmán felül halála is megsemmisít egy fogalomzavarban fogant stigmát: a magyar cionisták sárga foltját.

A magyar cionisták hős vezére életét ontotta magyar hazájáért. Amikor szalutálókat előtte, igaz megilletődéssel tisztelgek hőseink ezrei előtt is. Ime, halálában világít a magyar cionista-vezérnek az igazság, hogy éppen olyan hű és igaz fia hazájának és nemzetének, mint a többi százezrek, akik életüket és vérüket áldozzák a történelmi elhivatás idején.

PATAI EDITH: ZSIDÓ HÖSNÖK

ost, mikor a férfi vitézsége mellé a nő tűrő, szenvedő hősiessége sorakozik, e nagy, súlyos időknek csendes esti óráin feltámad régi korok bibliai hős asszonyainak emléke. Letűnt évezredek távolából zsidó hösnök jönnek, halkán, ismerősen, — de új glóriával a homlokuk körül.

Mirjam jön legelsőnek, Mirjam, a hét hős fiú anyja, aki mikor meghozta áldozatát, a legnagyobbat, csak nő volt és anya. Nem viselt papi köntöst és mellette nem lobogtak áldozati tűzek. De hősie-

sen, szabadon, ingadozás nélkül küldte hét fiát meghalni. És a hét fiú közül egy sem volt, akinek térde meghajolt volna a bálványimádás helyén. A mater dolorosa hét töre nem ejthetett olyan sebet az anyai szíven, mint ennek a hét fiúnak az elszakadása. És ez a Mirjam az, aki mikor felfogja utolsó gyermekének utolsó sóhaját, nem a saját mérhetetlen veszteségére gondol, lelke nem a saját életének útjain vergődik, hanem magasan szárnyal, a közösség szeretetének magasságában. Mirjam gyermekeinek holtteste fölött ég felé emeli karját és szól: „Istenem, Ábrahám egy fiát áldozta neked, — én hét fiamat adtam a Te nevedért. Legyen vége hát értünk a bajnak és néped szenvedésének.“ Ez a nő, akinek anyai tragédiáját Ciseri képe oly gyönyörűen ábrázolja, hős egé-

Antonio Ciseri: Mirjam, a hét hős fiú anyja, imádkozik gyermekeinek holtteste fölött.

szen az emberfeletti, hős a szenvedésben és hős a szenvedés merész felidézésében.

Hogy mégsem Mirjamot értik a par excellence hősi zsidó nő alatt, hanem ifjabb, sötéthajú társát, Judítot, — ennek oka abban rejlik, hogy Judít hősiessége jobban kítör a női lélek szokásos keretei közül, amelyeket Mirjam nem lép át, csak elmélyít a legkínesebb mélységekig és felemel legmerészebb magasságokig. Judít hősiessége férfias, pompázó ifjúságának üde színeihez a gyilkosság bíboros színe csatlakozik. De egyben közösséget vállalt Mirjammal: az ő tettének rúgója is egy nemes, tiszta eszme, népe jobb jövődjének eszméje. Ezért tud mosolyogni a gyilkos szándék kinjával a szívében és gyengéd szavakat suttni, míg keze és lelke remegve keresik az utat a cél-

G. Serpotta: Judít. (Szobormű egy palermói templomban.)

Gentileschi: Judít Holofernes fejével. (Firenze, Pitti.)

hoz. Az út véres, sötét és rettenetes. De Judít fehér kezében csillog a pallós, a csábító mosoly megmerevedik az ajka szögletében — és ő végbe tudja vinni a második hősi tettet is. Mert az, hogy a zsidó nő eljött a pogány Holofernes sátrába, hogy kibontotta tiszta szépségének varázsát az idegen férfi előtt, épp oly hősiesség, minthogy keze nem remegett vissza az első kiömlő vércseppektől, amelyek sűrűn és nehezen hullottak tarka kontósára. Hogy mi minden viharzott át ezen a női lelken, hogy mi mindent élt át útjának elejétől addig a percig, míg kisérteties halvány arccal tért vissza a zsidók ismerős és most mégis oly idegen sátraiba, — nagyon izgatta a művészek fantáziáját és a szokottnál még tágabb tért engedett neki.

Szöke és barna Judítok néznek le reánk a kép-tárak falairól. Ifjú Judítok, mint a Boticellie, kik könnyedén lépkednek tavaszi tájon keresztül, vagy sötétek, mint az Allorié. Gyöngyrosos, díszes Judítok, akikben a csábító nő elnyomja a megíhletett asszonyt és halványak, elszántak, akiknek nemes profilú arca magán viseli a küzdés nyomát a véres fő rémes szomszédságában. Hídeg Judítok, akiknek nincs sok köze a bibliához és szerelmes Judítok, akik megszerették áldozatukat. Különösen a költők nem elégedtek meg Judít lelkének amúgy is érdekes komplikáltságával, hanem új és újabb vonásokat vittek bele.

Judítnak édes testvére Jael. Ő is a zsidók egy hatalmas ellenségét, Szizzerát öli meg, de a kép sok-

Allori: Judith. (Részlet a „Judith és Holofernes“ című képből.)

kal primitívebb, az élesre fent pallos helyett a brutális szöget és kalapácsot használja gyilkos eszközül. Jael egyszerű zsidó asszony, akiben elég bátorság és hősiesség van, hogy megölje a sátrába betérő Sziszzerát, de nélküli Judit tragikus elszántságát.

A Sziszera elleni harcoknak tulajdonképeni hősnője Debora. Bajban és fenyegető veszélyben, a legteljesebb fejtelenségben lép fel, mintegy felsőbb sugallat ösztönzésére, Jeanne d'Arc-szerű megihlettségben. Nemcsak egy hőstettet vitt véghez, hanem „anyja és bástyája volt Izraelnek“, próféta és hadvezér, harcban elől jár a csapatok élén, harc után pedig a csillagok felé emeli arcát énekelve: „az égből harcoltak Sziszera ellen a csillagok pályájukból“. Békeidőben ott ül a pálmák alatt és igazságot oszt Izraelnek.

Feltűnő ezek után, hogy Deborának alig jutott szerep a képzőművészetekben, ahol Juditot és Esztert szoborban és képen annyiszor ábrázolták. Sőt azokon a képzőművészeti trilogiák sablonjára készített fametszetű hármass képeken, amelyek párhuzamba van állítva a zsidóság három férfihősével (Josua, Dávid, Juda Makkabeus) három női hősnő, Eszter és Judit mellett harmadíknak Jael szerepel.

Eszter, a zsidók királynője, már korántsem enged annyi tért a fantáziának. Talán azért, hogy az ő története epikus bőséggel van megírva a Megállában és így nincsenek benne olyan szaka-

dékok, amelyeket a fantázia karcsú, merész hídjaival kell átívelni. Judit története sötétlő ballada, Eszteré kedves nyíltsággal telített eposz. De épp úgy, mint Judit, Eszter is megmentője lett népének bajban és veszélyben, a sötétségből ő hozza a „világosságot és örömet“. Deborával együtt egyébként a képzőművészetben keveset szerepel Mózes anyja is, a hős zsidó anya, aki fiában a zsidóság jövőjének megváltóját menti meg. Mirjam a nép jövőjéért feláldozza gyermekeit, Mózes anyja megmenti fiát az életnek és a nép jövőjének.

Még sokan szerepelnek a Bibliában és a későbbi zsidó történetben hősi zsidó asszonyok, — de elnyugosznak mind és némán fekszenek évezredek sírjukban. Eszter bájos alakja csak vidám ünnepbe illik és a vér, amit Judit fehér keze ontott, elsápad ma, mikor ifjú zsidó hősök vére festi bíborosra a hazai földet. Dörögnek az ágyúk, hallgatnak a régi írások, — csak Mirjam jön el néha éjjelenként, hogy megsimogassa az anyák homlokát.

G. Serpotta: Eszter királyné. (Szobormű egy pafermoi templomban.)

OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAIRÓK

A. S. RABINOWITZ:
A SZENT A BÖRTÖNEN

— A POGROMOK ORSZÁGÁBÓL —

Midőn reb Snéur Zalmen, a nagy kabballista mögött a börtön ajtaja csikorgva bezárult, már beállott az éj. Gépiesen érintette fülét a bezáruló ajtó zörgése és hallotta az egyenletesen távolodó léptek döngését. Benn

A zsidóság három hősnője: Eszter, Judit és Jahel. (Középkori fametszet, Nürnberg.)

a cellában sötét volt, a szomorú mécses a szögletben nem tudta felderíteni a hely komorságát. A cella lakói alaktalan árnyakként húzódtak meg. Csak itt-ott vált egy-egy ragadozóállatszerű arc láthatóvá, égő, sóvárgó szemekkel, melyekben az éhség leselkedett. Kemény, megrögzött bűnösök voltak ebben a cellában, akik nem először botlottak meg a bűnök hálójában és akiknek teste a büntetőbíró suhogó botütéseivel már bizalmas ismeretségben állott.

„Egy zsidó!” kiáltott rekedten Tímosa, a betörő, midőn a rebe-t megpillantotta.

Gyűlöletes röhögés szakadt ki a foglyok torkán. De nem hangzott végéig a röhej, megakadt közben és elállt.

Reb Zalmen azonban nem látott és nem hallott. Mély gyászba merült volt testvéreinek gyalázatos

tette miatt, akik őt a máshitűeknek kiszolgáltatták. Vajjon mert nyomorgó testvéreinek a felszabadító messiást, a zsidók királyát hirdette, igazán vétkezett és rebelliskedett az Atyuska ellen? És most mi történik majd vele? Mint várhatott igazságos ítéletet ezektől az idegenektől, ha azok, kiknek ősei a Sinainál álltak, a jogot így lábbal tapodják.

A foglyok, kiket a rebe szent alakja először megfogott és lecsendesített, felbátorodtak, midőn őt magába mélyedni látták. Felébredt bennük a vadállat és mindenfajta gonoszságokat követtek el vele szemben. Áttapogatták ruháit és elrabolták, amit találtak nála. De a rebe hagyta őket; mert mi volt ezeknek az ocsmánysága, testvéreinek ocsmány tettehez képest?

Ebben az időben történt, hogy a világba egy égő fájdalom nyílt bele és komor gyászba öltöztette. Még a berdícsev-i Levi Iszchakot, a cadíkot is, ki, mint ismeretes, az Urat „kedvből” szolgálta, legyűrte ez a fekete gond. A szomorúság elnyelte őt, mint egynehéz áradat, melyben fennakadt a lelke, mint Jónás proféta a cethal belsejében. Már elérkezett a mááriv-ima órája, ő azonban nem tudta száját megnyitni, úgy lenyűgözte őt szomorúsága.

A kozmoszban megszakadt a vezetés, a világ élettelennek látszott...

És az idő repült, már majdnem éjfél lett...

Imára emelkedik, de nem megy, a szavak megmerevednek torkában...

Kényszeríti magát — nem megy...
Erzi, a dolog nem közönséges.
Sejti: valamelyik nagy cádíknak kell
bajban tengődnie, ezért nem jelent-
kezhetik az áhítatos hangulat.

De ha cádík tengődik szükség-
ben, úgy nem önvégzete miatt szen-
ved, hanem a közösség sorsa miatt,
mert szerencsétlenség van készülő-
ben...

Reb Leví Iszchak lehajtott fejjel,
sötéten, elmerülve ül. Körülötte köz-
sége, részvevő, mély szomorúságban.

Most hirtelen felugrik, mintegy
rohamra az ég ellen (melyet nem
szokott kímélni, ha arról volt szó,
hogy zsidók megmeneküléséért kö-
nyörögjön) és felkiáltott:

„Minden világok Ura! Mit akarsz
tulajdonképen a Te cádíkjaidal?
Kicsiny számmal ültetted el őket a
világba és vállaikra raktad a világ-
javítás nehéz terhét, ésők a világ
megjavítását csak imákkal érhetik
el. Mint töltsek be küldetésüket, ha
Te magad gátolod meg őket az
imádkozásban? Mint vonuljanak a
csatába, ha Te megfosztod őket
kardjuktól és ijuktól? Mit is akarsz
tulajdonképen a Te cádíkjaidal?

Vágyódom imájuk után, segíts hát
rajtuk, hogy imádkozhassanak.

„Es a jámborok üdve Istentől való,
akí az ő szírtjük a szükség órájában,
Ő segíti, védi és megmenti őket a
gonosztól, mert Ő az ő üdvük!”

Erős, mennydörgő hangon har-
sogta el ezt a bibliai verset. És a
chászidok észrevették, hogy a vá-
laszfal leomlott. A köd szerteszaka-
dozott, a sötétség szétfoszlott, fény
áramlott és töltötte be balzsamillattal
a Mindenséget. És imába kezdtek.

Ilyen imát, mondták a chászidok legöregebbjei,
még sohasem hallottak. Ez megnyitotta az ég
kapuját.

Reb Snéur Zalmen pedig ezalatt tökéletes vál-
tozást észlelt hangulatában. Feleszmélt elmélázásá-
ból és megbánta, hogy egy pillanatig is haragot
táplálhatott szívében népe iránt és félt, hogy vala-
kire talán Isten büntetését vonhatta.

„Nem az Örökkévaló igazgatja-e a világot,
nem érti-e Ő át a történeket?”

Hiszen Ő az oka minden oknak s amit Ő tesz,
jóra fordul.

Miért emészttem magam annyira elfogatásom
miatt? Ez a vastag börtönfalazat válaszfal
volna talán közöttem és a között, akí mindent betölt?
Ha az egekbe emelkedem, Téged talállak, ha a

Hans Burgkmair: A zsidóság három hőse: Józsuá, Dávid és Makabeus Juda.
(Középkori fametszet a nürnbergi Germanisches Museum-ban.)

mélységbe szállok, Te ott vagy, ha a hajnali
pírkadathoz zarándokolok, ha a tenger túlsó
szélein barangolok, ott is Te vagy, dicsőségeddel
tele vannak a világok, egyetlen zugocska sincs
nélküle. Egyetlen hely sincs, ahol a felolvadás
Tebenned, a Te világosságodban ne lenne gon-
dolható.

*

Csoda történt: a rabok a börtönben meg-
változtak a rebe-vel szemben. És mi több: egy-
mással szemben is.

Atkozódás nem ült ajkukra, kezük nem emel-
kedett többé ütlegelésre.

Söt Tímosa, az a félelmetes verekedő sem
működtette többé karizmaikt; nem verekedett.

Valamennyi fogoly méltó álmélkodására órák
hosszat feküdt némán és magába mélyedve mat-

racán. Igen, sőt még az elrablott pénzt is visszaadta a rebe nek.

A rebe ugyan elhárította: ugyan minek? De Tímosa ordított: „Visszaveszed, vagy megöllek“.

A rebe mosolyogva vette el a pénzt, Tímosa pedig ledobta magát vissza matracára.

A rebe egyre jobban megszokta a rabokat, a rabok meg őt.

Gyakran fel és alá járt cellájában misnajeszt és zohár-t recitálva, vagy pedig Simon ben Jocháinak, Ari-nak, Bal-Sem-nek vagy más boldogemlékezetű szenteknek lelkeivel beszélgetett a világ teremtéséről és a trónus titkáról.

Néha teljeséggel megfélemedezett a rebe arról, hogy hol van és mély áhitattal és magamegfelékezéssel zümmögte maga elé ismert négyszakasos dalocskáját, amelyen mint valami láthatatlan lajtorján az égbe emelkedett, hogy ott andalogjon. A cella lakói némán ültek és figyeltek.

És midőn az első chanuka-estén meggyújtotta a lángokat és bensőséges örömmel és kezeivel tapsolva mormolta mellette az imát, a rabokat örömmámor fogta el, úgy hogy kórusban vele énekeltek. Megragadták egymás kezét, körbeálltak a rebe körül és táncoltak. A börtönőr dühösen rohant a cellába, egy pillanatig álmélkodva állva maradt, azután öntudatlanul ő is a körtáncba állt és velük táncolt.

A börtönben egyre derültebb és vidámabb lett a hangulat. Az éneknek, amely ezekből az emberi roncsokból kiszakadt, az éneknek szárnyaín az egész ház az üdvezültek régióiba emelkedett, fel

egészen a csúcsig, amelyhez maga egy chászid a Semá-imában sem jut. A helyzet olyan volt, mint a talmud mondja: „A szolgáló a Vörös-tengeren többet látott, mint Ezékiel profétái extázisában.“

Megtörtént néha, hogy Tímosa felette saját-ságosan szemlélte a rebe-t, midőn ez imádságait végezte. Kicsinynek, igen kicsinynek érezte magát a rendkívüli férfiúval szemben és majdnem bántotta, hogy a szent férfiú megzabolázta vad szenvedélyeit és uralkodik felette. És hogyan? csak pillantásával, tiszta és világos szemével.

És mégis: szereti a cádíkot és úgy érzi, hogy lelke oda van kötve szilárdan a jámbor férfiú lelkéhez.

Néha mintegy irigység szállta meg és szabadság után vágyódott, de rögtön leigázta az állati ösztönöket és teljesen odaadó és alázatos lett a rebe iránt.

Gyakran úgy érezte, hogy a szentet, ki nyugalmatól megrabolta, egy ökölcspással le kellene terítenie. Nem ő volna az első zsidó, ki Tímosa keze alatt elhull . . . De nemsokára rá kimondhatatlan szeretet vesz rajta erőt a zsidó iránt és úgy érzi, hogy le kellene előtte mélyen a földre borulnia és mondanía neki valamit. De nem tudta, mit . . .

Midőn a cádík egy napon imába merülve állt a börtönfal előtt, hangtalanul, mintegy vésővel kimetszve, megfélemedezve környezetéről, egy fiatal fogoly gúnyos arcfintorral intett Tímosának, aki erre olyan ütést mért reá, hogy az majdnem elköltözött a másvilágra.

Tímosa egy napon a rebe-hez lépett és így szólt: „Mondd, szent férfiú, miért teremtett Isten egy ily alávaló lényt, mint amilyen én vagyok? Ki-nek vagyok hasznára? Miért kell a világot létemmel tisztátalanná tennem? Mondd, kérlek, ó, rabbi!“

A rebe meghallgatta őt nagy komolysággal, mint azokat szokta meghallgatni, kik nehéz ügyeikben tanácsért jönnek. Nem csodálkozott Tímosa kérdésén, nem, ő várta ezt. És szeliden így válaszolt:

„Helyes dolog, Tímosa, hogy Isten útjait akarod kutatni, de előbb meg kell tisztogatnod lelkedet, mert aki gazban járkal, semmit sem fog megérteni abból, amit én mondaní fogok.“

L. Pilichovszky (Róma): Útközben.

„Megtisztogatni, mondd“, kiáltott fel kétségbeesetten Tímosa, „de ez nálam teljességgel lehetetlen.“

„Csak úgy gondold“, szolt a rebe csillapítólag, de valóságban a dolog másképen van. Egy embernek a lelke, még a legnagyobb bűnösé is, sokkal mélyebb, mintsem az ember gondolná. Égi szikra az, mely soha, még a gazban sem hunyhat ki teljesen.“

„Nem tudom, mit mondasz“, válaszolt lemondólag, rezignáltan Tímosa. „Csak azt tudom, hogy én egy állat vagyok, egy nyomorult és boldogtalan állat és meg szeretném menteni lelkemet, zsidóvá akarok lenni. Hiszem, hogy csak Izraelben van Isten és te Isten embere vagy.“

Kezdek megérteni. Tudod hogyan? Kezdetben gyűlöltelek téged, irigyeltem, hogy tiszta és hívő vagy. Az én alacsonyágom fellázadt a te lelked magasztossága ellen. Majdnem meg akartalak ölni, de nem tettem meg. Most azonban teljességgel hozzád tartozom és szeretnék átölelni és megcsókolni téged. De az én ajkaim nem méltók erre, az én érintésem téged megszenteltelenítene. Ó, hadd csókoljam meg saruidat, a földet, melyen jársz, szolgálni akarlak téged, szeretetemmel áldozni neked . . .

Akarsz kiszabadulni? Viharos éjjelen kiszaba-

Julius Cohn: Hontalanul.

Max Fabian (Berlín): Menekülők.

dítlak e börtönfalak közül, megfojtom az öröket, mindüket leütöm . . .“

Tímosának félbe kellett szakítania beszédét, mert belépett a börtönőr, hogy a rabokat megszámlálja.

*

A rebe-t a rabok nagy szomorúságára másik cellába helyezték. Ez tágasabb volt és tisztább, mint az első. Chászidjainak imái hozták meg neki ezt a jót. Midőn a cellát elhagyta, Tímosa így szolt: „Vonulj békével, szent ember. Sohasem felejtlek el téged, te se feledj majd el engem és imádkozz bűnös lelkemért.“ Másnap Tímosa megszökött.

És egy kis litván városkában áttért a zsidóságra és Ábrahámnak, az ósatyanak nevét nyerte.

Nem sokat tanult, nem sokat értett, csak a zsidóság szokásait ismerte és gyakorolta, de erős volt hitében.

Vidékeket és falvakat tértett a zsidóságra.

Ezek voltak ama ger-eknek ősei, kik Oroszországban jól ismeretesek, akik minden üldözés, pogrom és kancsuka dacára hősi martíromsággal ragaszkodtak zsidó hitükhöz.

(Héberből fordította: Molnár Ernő.)

DR. WEISZ MIKSA: BACHER MINT TÁBORI LELKÉSZ

gy eddig teljesen ismeretlen *Bacher*-kép kerül e lapokban most legelőször nyilvánosságra. A nemrég elhunyt nagy mester tisztelői bizonyára mély-séges megilletődéssel nézik majd a drága ereklyét, mely a fiatal *Bachert* mint táborigazgatót ábrázolja. Amint hogy mély meghatottsággal lapozgattam azt a családi klenódi-um gyanánt őrzött könyvecskét, mely azt a negyvenöt levelet tartalmazza, amelyet *Bacher* Vilmos intézett szüleihez és testvéreihez *Boszna-Broodból*, mint táborigazgató az okkupáció alatt. Egész egyénisége a maga bájoságával, kötelesség-tudásával, humorával tükröződik vissza e levelek-ben, melyek remélhetőleg valamikor a *zsidó múzeum* legdrágább kincsei közé fognak tartozni, és amelyek-ből *Bacher* jövő biográfusa leghűségesebben fogja a mester egyéniségének képét megkonstruálhatni.

1878 szeptember huszadikán jelentkezik *Bacher* *Boszna-Broodban* szolgálattételre, mint táborigazgató, ki az 1878-iki év október 27-iki *Verordnungsblatt für das K. K. Heer* szerint „*Zum Hilfsorgan für den Militär-Seelsorgedienst bei der II. Armee*“ nevez-tetik ki. Attól a naptól fogva egészen elbocsátá-sáig, mely ez év november 15-én történik, szombat és ünnep kivételével naponta levelet ír szüleihez és testvéreihez, összesen negyvenötöt. Tréfásan *Brooder Tageblatt*-nak nevezi leveleit, melyek teljes tiszta képet adnak *Bacher* viselt dolgairól, mintha pontos naplót olvasnánk. Atyja, *Bacher* Simon, a melegszívű héber poéta, ki rajongásig szereti szemé-fényét, legidősebb fiát, összegyűjti a leveleket és a hazaérkező fiának meleghangú héber alkalmi-poéma kíséretében piroskötésű könyvben átadja azokat.

Bacher minden levelében biztatja és türelemre inti szülőit, testvéreit. Az a szigorú kötelesség-tudat, mely egész életét jellemezte, vezérli kato-nai kötelessége teljesítésében. Minden jóhiszemű tanácsot, melyet szülők és barátok adnak neki, hogy hamarosan hazakerüljön, leghatározottabban visszautasít. Szolgálatának minősége olyan, hogy alig jár munkával. De az ő energiája csakhamar teremt magának munkakört. Naponta ellátogat a kórházba, szóbaáll a betegekkel felekezeti különbség nélkül, biztatja az elcsüggedteket, vigasz-talja a nyomorultakat, leveleket ír helyettük hozzátartozóikhoz, valóságos lelkiatyjuk. Zsidó betegeit ellátja tanáccsal és vigasszal, imakönyveket hozat számukra, istentiszteleteket rendez nekik, melyeken lelkes beszédekkel buzdítja és bátorítja őket. Boldog, ha jelentheti, hogy egyházi funkciót végzett, átveszi a táborigazgatói kápolnát, melynek felszerelése egy tóra-tekercsből, imakönyvekből és tefillinből áll. A két újévnapon, jomkipurkor egy külön e célra be-rendezett pajtában, mely egy kerthelyiségben van, istentiszteletet tart. Bájos humorral írja le főleg a jomkipuri istentiszteletet, megemlékezik vegyes

Bacher Vilmos mint táborigazgató 1878-ban.

hallgatóságáról, mely katonákból és az egész monarchia területéről odaözönlött kereskedőkből állt. Reggel félhétől este félhétig állja meg helyét és hallgatja ő, a pesti, boroszlói és szegedi rendhez szokott rabbi, a kissé fegyelmezetlen tömeg kiáltását egy légvonatos pajtában, melyet az ő jelenléte szenttélyé varázsol. Nagy örömmel jelenti, hogy Hasánnó rábbókor ájtatos gyülekezete volt a zsiná-gógában, de humorosan hozzáteszi, hogy elfelej-tettek ásré u-vó-leciónt mondani, majd meg kedves humorral beszél, hogy Szimchász Tórákor eljegy-zése a tórával csak két tucat ember jelenlétében történt. Broodban akkor hallottak legelőször a zsidók prédikációt. Amerikai viszonyokra emlé-keztetik őt a *broodi* község viszonyai. A monarchia különböző részeiről jöttek oda kereskedni. Alig volt intelligensebb ember köztük. De *Bacher* opti-mizmusa és emberszeretete megtalálja jótulajdon-ságaikat. Nagy szeretettel veszik körül a táborigazgatót, kitér saját rabbijuknak tisztelőnek.

Amíg szép az idő, az ott katonáskodó *Hoselitz* doktorral sétálgat. Átrándul Török-Broodba. Élénk színekkel festi le a török-broodi szefard zsidók állapotát, felkeresi őket a bazárban. Az egyiket héberül megszólítja. „*Neznjám, ja szím Am-háárec*“. (Nem értem, am-hórec vagyok!) a prompt válasz, melyet Bacher kérdésére kapott. A cháchámmal, ki tanító és kereskedő is egy személyben, megismerkedik és felkeresi vele a szefárdok vallási gyülekezetét. A mohamedán istentiszteletet is leírja a tőle megszokott pontossággal. Egyébként főfoglalkozását a levelezése képezi. Megható szeretet és tisztelet szülők iránt, ragaszkodás testvérek iránt sugárzik ki e levelekből. Milyen boldog, hogy rabbiképzői működésének megkezdése óta, mellyel kapcsolatban egy évvel ezelőtt Szegedről Budapestre került, ismét szülei házában élhetett. Milyen megható szokásos bocsánatkérése jomkipur, az Engesztelés napja előtt; ő, a szükszavú, itt ékesszólóvá válik. Valódi, szívből jövő szavak, melyeket csak könnyes szemmel lehet olvasni.

Boldogan jelenti, hogy könyvekre tett szert. Elmélyed a szláv irodalom tanulmányozásába és — Jules Verne munkáinak olvasásába. Amellett buzgón olvassa *Sa-dí's Aphorismen und Sinngedichte* című nagy munkájának korrektúráját és atyja *Muczál Meés* című verskötetének nyomdaíveit.

Október huszonkettedike után azonban türelmetlenné válik. Nem csoda. Akkor nyílik meg a rabbiképző és ő szeretne tanítani. Unja már a tétlenséget. Mindenki leszerel, ablaka alatt vígan visszavonulnak a hazajövő csapatok, csak ő kénytelen maradni, pedig nincs már semmi dolga. Sebesült alig-alig van, a zsinagóga pedig üres. Még szombaton sem telik minján. Azután pedig szeretné erejét a főiskolának szentelni, mely csak a mult évben nyílt meg. Örül, midőn hallja, hogy atyja kétszer is járt Bécsben a hadügyminisztériumban, hogy fia számára meg hozza a szabadságot. Professzortársai is elmennek Tréfort közoktatásügyi miniszterhez, hogy kollégájukat visszakapják a hallgatóság számára, mely türelmetlenül várja vissza tanítóját. Végre november 15-én út számára a felszabadulás órája, otthagyja a Szávapart melletti lakását, ahonnan az ablakból nézi az esőzések által megdagadt folyam zavaros hullámaikat, amelyen keresztül fáradtságtól elgyötört katonák vergődnek. Összehasonlítja saját sorsát a hazatérő katonák viszontagságaival és hálát ad az isteni Gondviselésnek, hogy visszatérhet munkakörébe, mely majd annyi dicsőséget ad hordozójának, aki katonai jelvényeit oly kötelességtudással viselte, mint papi ruháját és aki katedráján úgy oktatott, mint dolgozott íróasztala mellett.

Most ott pihen két társa mellett a kerepesi úti temetőben. Az intézetet, melyben tanított és amelyhez úgy ragaszkodott, naggyá tette. Az onnan kikerült nagy tanítványsereg az ő szellemét terjeszti és megilletődéssel gondol ő reá, a felejtethetlenre!

NAGY IMRE: KIS KÉP A NAGY ÉPOSZHOZ

*Napestig bírta a karja, lába,
aztán belebukott az éjszakába.*

*Golyó nem érte, szurony nem szúrta,
kívánszorgott az országútra.*

*A hold szelíd volt, a hold nincs harcba',
szelíden nézett a poros arcba.*

*Halvány az arc, a szem is bágyadt,
egy órára csak jó puha ágyat.*

*Meleg leveskét, kicsi kalácsot,
hosszú kínokra picike álmot.*

*Sehol körötte egy árva lélek,
messziről zengenek ágyúbeszédék.*

*Figyeli, neszel, mind szebben hallszik,
figyeli s aztán mint puha ágyban, lassan
elalszik.*

S. Rouchomowsky: Üldöztetés. (Vázlat.)

SECUNDUS: BÉKE

ok-sok szónak tanultuk meg mostanában az értelmét, amivel eddig egyáltalában nem is törődtünk! Hányszor olvastuk éveken át imáinkat, hétköznapon és nagy ünnepeken, és ha értettük is a szent szöveget, ki vette észre, hogy minden könyörgésünk magva, minden fohásznak foglalatja: béke! Egy generáció, amely még nem kóstolt bele a háború borzalmaiba, nem is tudhatja, mit jelent és mennyit foglal magában ez az egy szó, amelyet már szinte csak gépiesen ejtettünk ki. *Salóm* (béke), ezzel a szóval üdvözlük egymást a héberül beszélők és ez a szó vonul át a héber imádságok legfontosabb részein. De amikor valóban béke uralkodik, átsiklunk rajta és úgy fogadjuk, mint valami magától érthetőt, mint a levegőt, amelyben élünk, amelyet meg se látunk és amely után csak akkor kapkodunk, ha hiányát érezzük.

A „salóm“ vagy ahogyan népiesen mondják: „sólem“, a békét jelentő héber szó valami különös súlyt kapott és egyszerre csak érezzük, hogy a mi őseink, akik imáinkat megszerkesztették, mennyire helyesen értékelték a béke fogalmát, amikor úgyszólván mindenütt a középpontba helyezték. Egyik legfőbb benedikció (Borechu) úgy aposztrofálja Istent, hogy „szerzője a békének és teremtője a mindenségnek“, amihez a talmud hozzáfűzi, hogy a békeszerzés egyenlőrangú a világteremtéssel. A béke egymaga felér az egész mindenséggel. Mert ha nincs béke, nincs semmi!

A „Semone-eszré“, vagyis a tizenennyolc benedikcióból álló főima, amelyet először a közönség, majd az előimádkozó recitál el, békekönyörgéssel fejeződik be, „örökös békét szerezz . . .“, mert te vagy királya és ura minden békének . . ., áldott légy óh Örökkévaló, aki megáldod népedet, Izraelt a békével“. A nagy ünnepekkor hozzájárul ehhez még egy alkalmi ima, „Írj be bennünket az élet, áldás és béke könyvébe, boldog életre és békére; áldott légy Örökkévaló, aki a békét szerzed.“ Békekéréssel végződik a „kadis“ is. „Aki békét szerez a magasságokban, szerezzen békét nekünk és egész Izraelnek, amen.“ A papi áldás (duchan), szintén azzal végződik: „szerezzen neked (Isten) békét“. Egy esti főima, a „haskivénu“ azt könyörgi, hogy „terjeszd fölénk a béke sátrát“. Az első péntek- és ünnepesti ének a béke-angyalokról szól. Mielőtt a tóráat kivesszük a Frigyszekrényből, azt a bibliai verset idézik, hogy „az Úr megáldja az ő népét békével“. A nyitott frigyszekrény előtt recitálandó arameus ima utolsó szava: „liselam“ (Békére!). Mikor a tóráat visszahelyezik a frígládába, egy verset citálnak, hogy „(a tóra) útjai a gyönyörűség útjai és minden ösvénye béke“. Ehhez a vershez a midras azt a megjegyzést fűzi, hogy az egész Tóra alapeszméje a béke, a háborúknak, amelyek

benne előfordulnak, szintén csak a béke a céljuk. A Tóranak a neve is: „Béke“. Sőt az Isten neve is: „Béke“. Ami szimbolikus kifejezése annak a gondolatnak, hogy a béke a teremtő istenség legfőbb attribútuma.

A béke gyönyörű apoteozisát találjuk a következő midrasi legendában: Mikor a sívatagban elkészült a frigysátor, Mózes hallotta, hogy bent valami csodálatos isteni hang dalol. „Meghallgatom, mit zeng az Úr szava!“ — gondolta Mózes és amikor a frigysátor közelébe ment, hallotta, hogy az Úr éneklé a béke himnuszát.

Egy másik legenda szerint magának az Istennek is szüksége van a békére, amit csak a jótékony emberek szerezhetnek neki. „Vajjon az Isten, aki a béke ura és békét teremt a magasságokban, rászorult-e arra, hogy földi teremtmény békét szerezzen neki?“ — kérdi a midras. A felelet pedig a következőképpen hangzik: Gyakran az inségbe jutott ember pörbe száll az Örökkévalóval és aki a szegényen jótéteményt gyakorol, mintegy kibékíti őt az Úrral. Isten trónusának, az Egnek a béke az alapja. Olyan mint egy hajókon épült palota. Amíg a hajók egymás mellett vannak, áll a palota is; de megínog és széthull, mihelyt a hajók egymástól eltávolodnak.

A talmud és midras tele van a béke dicsőítésével. A béke magába foglalja az összes áldásokat, amint írva van: „Az Úr hatalmat ad népének, az Úr megáldja népét a békével“. Isten keresett egy drága edényt, amellyel Izraelt megajándékozta és csak egyet talált, amely magába foglalja az összes drágaságokat: a békét. A messiásnak megváltó igéje is a *Béke*, amint írva van: „Mily szépek a hegyeken a megváltó lépteit, boldogságot hoz, hirdeti a békét“. Sőt az egyik midras szerint a messiás neve is „Béke“. Ami szimbóluma annak a gondolatnak, hogy a béke maga a világ megváltása.

Hiszen a próféták is arról ábrándoztak, hogy az idők végén „mint a folyam folydogál a béke“, „a hegyek viszik a békét a népnek . . ., örök béke amíg állni fog a hold“. Jesajás, aki megjövendölte, hogy „majdan kaszákat kovácsolnak a kardokból és sarlókat a lándzsákból, együtt hever a farkas a bárányal és a tigris a gödölyével“, a messiási idők legmagasabb ideáljaként hirdeti, hogy „a békét teszem hatóságoddá és felügyelőiddé az igazságot“. Jeremiás kilátásba helyezi, hogy „feltárom nekik a béke és az igazság imáját“. Ezékiel pedig megígérteti az Úrral: „És kötni fogok velük békeszövetséget . . . Mert ti vagytok az én nyájam, legelöm nyájai, emberek és én a ti istenetek. Így szól az Úr, az Örökkévaló!“

Sokszor olvastuk ezeket a gyönyörű mondatokat a békéről a prófétákban, a talmudban és az imakönyvekben. De igazi súlyukat csak most éreztük meg. Aminthogy bizonyára másképp olvasta az idén mindenki az újévi imának azt a mondatát,

hogy „az országokról e napon kimondatik, melyik legyen a kardé és melyik a béké“. Hogy mit jelent a béke, azt csak most tanultuk meg igazán. Amikor megtanultuk, hogy mit jelent a kard, a háború. Csak most értjük meg, hogy őseink, akik a vallást minden fölé helyezték, annak a szentenciának a kimondására ragadtatták magukat, hogy „a béke nagyobb a vallás összes parancsainál“.

SZÁSZ MENYHÉRT: A POLGÁR

Az uccán végigszállt a bús moraj,
Száz víg asszonyműzaj szomorúbbra ferdült
Megéjleneztek minden katonát,
A sziv, az harci indulókra perdült,
A házakra felszállt a trikolor,
Nagy tolongás lett... egy pár gyerek feldült.

Egy rikkancs szaladt az úton át,
Hol árusok kínálták a kokárdát,
És trombita szólt... jött egy deli század
A néptömeg megtapsolta a gárdát.
A ucca mozgott, mint egy hangyaboly
S az ablakokat végig, mind kitárták.

Egy békés ember fejcsóválva szólt:
— Ez itt a század veszett harapása,
Egy okos ember fölénnyel felelt:
— Most ránk szakadt a végzett kalapácsa
Arany helyett, a vas uralma jó
És hús helyett, jó lesz a sárga kása.

A polgár a kapuban állt és várt,
Körötte láztól forrt a környezet.
Távol felhangzott a nemzeti dal:
Magyar szabadság, még el nem veszett!
... A polgár szemüvegjét megtörölte,
Tán rosszul látott... vagy tán könnyezett?

PATAI JÓZSEF: NEÏLA

... És bezárul az élet könyve,
Ha minden lapja véget ér.
És lecsapódik dübörögve
A titokzatos, nagy fődél.

És megnyílik a halál könyve
Öröksötét rejtelmesen.
Homályos árnyba', szürke kódbe'.
És meg nem érti senki sem...

NEUBAUER PÁL: RADÓ ALADÁR OPERÁJA

mult év Szilveszter-éjszakáján Constantin Brunner, a berlini filozófus villája fényesen ki volt világítva. A mester meghívta kedves embereit; gyermekkori pajtásokat, akikkel elindult arra az útra, amelyen oly sokan törtetnek előre és oly kevesen érnek révbe: a művészet, a filozófia útját részint megjárt, részint megjáró emberek gyülekeztek nála, hogy az év utolsó éjszakáját az ő körében töltsék. Az örökké vidám Otto Ernst, a szatíra mestere Johannes Gaulke, Else Magnussen, a miszticizmus festője, Georg Wienbrack szobrász jöttek itt össze és velük a tanítványok raja; a villa minden sarkából vidám nevetés hallatszott, az egyik belekontárkodott a másik művészetébe, amiből pokoli veszekedések támadtak: a művészetek bellum omnium contra omnes színjátékát adtuk elő nagy sikerrel; de mindnyájan megegyeztünk abban, hogy mindnyájunk mesterét, Constantin Brunnert végtelenül szeretjük.

Radó Aladár is hivatalos volt erre az estélyre. Megígérte nekünk, hogy elhozza magával „A fekete gavallér“ c. operájának vezérkönyvét, amelyet éppen akkor fejezett be, úgy hogy mindenki feszült érdeklődéssel várta őt. Otto Ernst anekdotái fogytán voltak, Wienbrack minden gyúrható anyagot elhasznált és a karikatúrák tömege töltött meg minden asztalt, már-már lemondtunk arról, hogy Radó operáját meghalljuk, amikor egyszerre infernális melódia harsant fel a villa halljában, valami ördögi dal és amikor egymáson bukdácsolva nagy nevetéssel ajtót nyitottunk, előttünk állt a fekete gavallér, Radó Aladár, széles művészkalappal a fején, hóval borítva, kezében az opera vezérkönyve, amelyből öblös baritonhangján énekelt:

— Rechts und links und kreutz und quer,
Einmal hin und einmal her,
Urian! Herr Urian! Urian! —

Ha visszaemlékezem erre a jelenetre, még most is érzem a hideg borzongatást, mint akkor este; volt ebben az ördögöt hívó dalban valami leírhatatlan, ami mindnyájunk jókedvét egy pillanatra megakasztotta. A rákövetkező percekben már a mester asztalánál ültünk; Radó emberi formában sokkal bizalomgerjesztőbb volt, mint a fekete gavallér képében. Tréfákból kifogyhatatlanul mindenkinek oly szellemesen tudott megfelelni, hogy nemsokára Brunner házának „régie emberei“ közé tartozott.

Pezsgőspalackok durrogása, alkalmi tréfák rakétáinak csillogása közben köszöntött be az új esztendő és ekkor Radó Aladár kinyitotta a zongorát. Milyen szép volt ez a kép: odakint százezer daloló, táncoló emberre a sötét úrból halkán szálltak alá lágy hópihék, idebent a zongorateremben néhány lelkes, fantasztikus világban élő, naiv, jó

ember... gyenge világitás, az egyik sarokban majdnem láthatatlanul egy sötét tárgy: a zongora, amelynek fehér billentyűi úgy ragyogtak, mintha egy más világból valók volnának... az ablakok alatt egy széles, mélyvízű tó, fenyvesekkel szegélyezve és a távolban Potsdam lámpái... Szeretet és művészet hozta össze ezeket az embereket, akik ebben a pillanatban ennek a két örök eszmének álmát valósították meg, a mulandó anyagban. Radó Aladár játszott. Mintha annak a népnek keservébe, amely már megbűnhötte a multat és a jövőt, belevegyült volna egy másik nép fájdalma, amely évezredek óta hontlanul, száműzetésben bolyong, mintha a magyar kétütemű ritmus szilaj örömébe valami szaggatott öröm csillogott volna bele, mintha a nagy magyar Alföldön kinőtt volna a Libanon cédrusfája, olyan volt a Radó Aladár muzsikája.

És Radó Aladár játszott. Orkesztrum lett a zongora az ő keze alatt, kórusok zendültek fel az ő hangján, megálmodott ködképek, elhangzott emlékek, a zseni égbetörése, gigászi akarása, zenévé vált eszme zokogott és kacagott ezekben a dallamokban. A harmincéves háború romantikája: szerelem, gyűlölet, muskétások harci dalai, csobogó patak, zúgó erdő kergették egymást, amikor egyszerre megjelenik a fekete gavallér és egy velőkéig ható haláltánc dübörgő ritmusa közben legördül a függöny. Percek, órák teltek és ő még mindig játszott, mi pedig könnyek között halgattuk, követtük őt muzsikája szárnyaiban egy világba, ahová küzdés és sóhaj el se hat: a zene világába. Aztán elhangzott az utolsó akkord és kiki elment az ő útjára; felébredtünk az álomból és Berlin háztengere felett kisütött az 1914-ik esztendő első napjának hideg sugara.

A haláltánc utolsó akkordja volt Radó Aladár végszava; nem hallottam több szót tőle, nem is fogok többet hallani: szeptemberben hősi halált halt a szerbek ellen vívott győzelmes ütközetben. Láta-e lelki szemeivel ennek az esztendőnek első óráiban, a nemzetek egén tornyosodó vészfelhőket, érezte-e, hogy fiatal élete és zsenialitása minden szeretetét és fájdalmát ebben az utolsó művében kell kifejeznie, sejtette-e, hogy operájának haláltáncát a maga számára írta? Talán igen. Hiszen a lángész minden művészi ténykedésével a mindenség, az örök eszme birodalmában és halállal és étellel folytonos kapcsolatban teremt és ha emlékezem Radó Aladár az-esti játékára, tudom, hogy a halál csontkező szorítását kellett éreznie, mert úgy játszott, amint azt még soha senkitől nem hallottam. Érezte a halált — nem az ő halálát, hiszen olyan fiatal, életerős volt, annyi szeretet, annyi dal égett lelkében, olyan ragyogó élet volt előtte! De érezte a halált, mint ahogy minden alkotó művész érzi azt, amitől ő maga távol van ugyan, de mindig közelében él, mert művész és mert olyan értékeket teremt, amelyek minden idők és változások felett állnak.

Radó Aladár, a háborúban elesett fiatal zeneszerző.

Rövid pályafutása dicsőségről dicsőségre, sikerről sikerre vezetett. A budapesti zeneakadémián Koessler Jánosnak volt a tanítványa, Carmen alkotója Bizet és Mozart voltak eszményképei. Végtelenül gazdag volt zenei invenciója és sokat teremtett, bár a legszigorúbb önkritikus volt. „Sherzo“-jával megnyerte a Lipótvárosi Kaszinó, „Petőfi“ című szimfonikus költeményével pedig a főváros millenniumis zenei ösztöndíját. Berlinben nyolc év óta élt, csendben, elvonultan. Komponált kamarazenét — a forma igazi mestere volt — egy cellohangversenyt, dalokat, egy zsolnárt zenekarra és énekhangra, utolsó műve pedig „A fekete gavallér“ c. háromfelvonásos, romantikus operája volt, amelyben, mint ő maga mondta, a wagneri zenedráma a szonáta formába van szorítva: dráma és opera harmónikusan egyesül. A szöveget Heinrich Liliencfein engedte át neki ingyen, amikor Radó az első részek zenéjét eljátszotta neki. Zsenialitását jellemzi, hogy a Reinhardt által előadatott misztériumhoz „Der verlorene Sohn“, három nap alatt írta meg a kísérő zene partitúráját, amelyet Reinhardt, Schillings és d'Albert zenéjét mellőzve, rögtön elfogadott. Operájának bemutatója most ősszel lett volna a charlottenburgi „Deutsches Opernhaus“-ban, nálunk pedig gróf Bánffy Miklós, az opera kormánybiztosa fogadta el előadásra.

Szegény zseniális Radó Aladár! Dalolva ment a harctérre, dalolva a halálba. Látom, amint ma-

gasra emeli kardját és vezényeli saját haláltáncát, amelyet a halál hegedője játszik felette. Látom tűzben égni sötét szemeit, mint akkor este, hallom azt a disszonáns akkordot, amellyel ez a tánc végződik és látom, amint a fekete gavallér szobor-mozdulatlanságú arccal, összefont karokkal megáll előtte, mélyen, a túlvilág nyugodtságával belepillant szemeibe, amíg a csatatéren golyótól találva összerogy... bajtársai a távolban kergetik, kaszabolják az ellenséget, a fegyverek már a távolban ropognak és valamint operájában a haláltánc után gyermekek ártatlan dala csendül fel, amikor a függöny legördül, úgy Radó Aladárt is a nyugvó nap utolsó, meleg sugara éri, amikor lelke megtér oda, ahonnan dallamait hozta nekünk: az örök álom világába.

Mi pedig ki fogjuk vívni a győzelmet: a béke győzelmét. És lesz egy csendes, egy szent este, amikor az ő operájának dallamai fognak felcsendülni és mi áhitattal fogjuk hallgatni Radó Aladár zenéjét, szeretetét. Lesz egy este, amikor könny ragyog majd mindazok szemében, akiknek szívébe hangzik az ő édes-szomorúságos muzsikája és emlékezni fogunk egy jeltelen sírra, amelyben Radó Aladár sok bajtársával alussza örök álmát, valahol a Száva partján, mélyen a föld alatt, ki tudja, hol...

FEJES-BOLDISÁR FERENC: ÚJ ZSOLTÁR

Ma még dolgozunk szentséges fiam.
De holnap nagy ünnep leszen.
Holnap gyöngén vállamra borulsz
És csókolsz lágyan, szerelmesen.

Holnap elpihen a kínzó munka,
Holnap a nyugalom napja van . . .
Bágyadt illatok altatnak el . . .
Csókolj örök álomra fiam!

Mindjárt itt lesz a jótékony este
S mi minden munkát abbahagyunk
— Holnap a dolgos Isten is pihen —
Holnap mi is istenek vagyunk.

Evoé Sabbat! Szentelt olajág
Fonja ifjú testünket körül . . .
Holnap minden fájdalom elnyugszik,
S mindenki a békének örül.

Holnap mindenki a békének örül
Mondván halk, zsolozsmás éneket:
„Áldva légy te, ki Örökkévaló
Megterméd a békés perceket!”

DR. WEISZ MIKSA: ZSIDÓ KATONÁKRÓL¹

— SZILÁNKOK —

Ég csak százhuszonöt év múlt el azóta, amióta a zsidókat a rendes katonaság soraiba felvették. A gettók görnyedt lakói kiegyenesedtek és az imbolygó járású szerencsétlen alakok, kik minden lehulló falevél zörejétől összerezzennek, megtanultak dübörgő lépéssel járni és a fegyver félelmetessé vált kezükben. Midőn 1780-ban legelőször soroztak be zsidókat rendes sorkatonáknak, gúnyképek jelentek meg, melyek rémült zsidó alakokat mutattak, kik a fegyverrel nem bírtak megbarátkozni. A nürnbergi Germanisches Museum gyűjteményében van egy 1780-ból származó illusztrált pamflet, melynek rajza rokokórúhás zsidó katonákat ábrázol, amint a fegyverforgatásra „abrichtolják” őket. A karikatúrát kísérő szövegben pedig *Mauschel* sopánkodik, hogy mi lesz belőle, úgy fél a pusktól. Nagyot nézne ma a pamflet szerzője, ha látná a vaskeresztek és katonai vitézségi érdemek daliás zsidó fiúk mellén, ha olvasna hősi tettekről, melyeket a gettólakók hősi utódai véghezvittek.

Ahol szabadságért küzdöttek, zsidó vér áztatta a talajt. Midőn *Latour* Magyarország ellen akarja küldeni 1848-ban a gumpendorfi kaszárnya gránátosait, ezek megtagadják az engedelmességet avval az indokolással, hogy a szabadság ellen nem küzdenek. *Latour* megismétli a parancsot, de a gránátosok nem mozdulnak és az óriási néptömeggel, mely hajnal óta megszállva tartja az utcákat, fraternizálnak. A diákok is kivonulnak, felszedik a Duna hidját és torlaszt építenek az úton. A torlaszokon lelkesít *Kollinszky Adolf dr.*, pesti születésű fiatal rabbi, kit aggódó szülők küldtek el Pestről, a lázas küzdelmek színhelyéről. De a fiatal rabbi szíve egész lelkesedésével beleveti magát a küzdelmekbe, melyek Bécs utcáin végigviharzanak. Az első sortűz áldozatai közt esik el a torlaszokon. Ifjúkori barátja, *Hochmuth Abraham* veszprémi rabbi egy könyvecskében, mely ma már bibliográfia írtkaság, áldoz emlékének.

A Zsidó Múzeum birtokában van egy gyönyörű érem, mely *Kollinszky* hős bajtársának emlékét tiszteli. Az obudai származású *Fischhof Adolf dr.* tiszteletére készült, ki 1848-ban Bécsben a szabadság első bajnoka volt, forradalmi tevékenysége miatt majdnem egy teljes esztendeig börtönben sínylődött, később miniszteri tanácsos és országgyűlési képviselő lett és mint publicista és politikus az egész ország tiszteletének örvendett. Élete és működése sokkal ismertebb, mintsem hogy részletesebb leírásra szorulna.

¹ Lásd a *Múlt és Jövő* szept.—okt. száma 457. oldalát.

Zsidó rekruták oktatása 1780-ban. (Egykorú metszet. A nürnbergi Germanisches Museum gyűjteményéből.)

Ugyancsak a Zsidó Múzeumunkban levő nagy album beszél *Goldstein* Ignác hadnagy vitézségéről, ki óriási veszélyek közepette önként vállalkozott 1866 július 3-án, hogy az ellenség sorain át üzenetet visz *Benedek* tábornagynak, melynek teljesítésétől függ számos ember élete. Csaknem életével lakolt a hős hadnagy, kit ellenség és idegen, saját nemzetbeli ezred kémnek nézett. Élete csaknem hajszálon függött. De szerencsésen elérkezett Olmützbe, hol misszióját sikeresen befejezte. Maga *Benedek* terjesztette fel *Goldsteint* kitüntetésre. A király a hadi díszítménnyel ékesített katonai érdemkeresztet adományozta neki. Élete fogytáig pedig kegydíjban részesítette.

Boszna-Bród közelében állt seregünk. Véres ütközetek vártak rá. Közeledett a Rós-hasonó és zsidó katonák hazagondoltak, zsinagógájuk meghitt helyére, ahol ájtatoskodni szoktak a „félelmetes napokon“. De megjött a napiparancs, mely összegyűjtötte a zsidó katonákat egy pajtába. A pajta belsőjét ájtatos emberek bensőségteljes imaházzá változtatták. A különböző fegyvernemek katonái tálszt és machsort kaptak és áhitattal követték előimádkozójukat, egy *Cohn* nevű, katonasorban levő pesti kereskedőt. Tórafelolvasás után ifjú tábori rabbi lépett

a frigszekrény elé és lelkes beszédben szólt hazaszeretetről, kötelességtudásról, áldozatkészségről. *Abrahám* fiát viszi az oltárra, ti is — úgymond — készek vagytok életeteket a haza oltarán feláldozni. De az isteni gondviselés megmentette *Izsák* életét, *Abrahám* diadalmasan került elő a megpróbáltatásból; ti is diadalmas zászlóval fogtok visszatérni családtűzhelyeitekhez. Könnyező szemmel hallgatták a fiúk az ifjú szónok lelkes vigasztalását, velük sirtak a bródi zsidók is, kik akkor hallották életükben az első hitszónoklatot. A tábori rabbi pedig a mi felejthetetlen *Bacher* Vilmosunk volt.

Lelkes dal kelt *Bácher* Simon lantján, midőn a francia-német háborúban zsidó vitézek fegyverrel kezükben lelkesen védelmezték hazájukat. „Zsidó vagyok, idegennek tekintenek; de a rögöt, melyen élek, szívemből szeretem; lelkesedéssel ragadok fegyvert; igazságom Istene, ő fog majd velem harcolni. Zsidó vagyok, a *Hasmonéusok* utódja; szívem oroszlan-szív, erős mint a szikla; puskától, kardtól nem fél a bátor! igazságom Istene, ő fog majd velem harcolni.“ Az akkor nagy olvasókörmek örvendő *Hamagid* nevű hetilapban jelent meg a lelkesítő vers. (XIV. évf. 49. szám. Lyck, 1870 december 21.)

Boszniában az okkupáció alatt csodákat műveltek zsidó katonák. A vitézségi éremmel dekorált nyolc tüzér közt kettő zsidó. Egy *Fischer* nevű tüzér *Szerajevó* bombáztatásánál egyidőben három

Fischof Adolfnak, a 48-as bécsi szabadságharcok hőségének plakettje. (A Magyar Zsidó Múzeum tulajdona.)

ágyút kiszolgált, miután több ember harcképtelenné vált. Egy *Guttstein* nevű tüzemester több ágyúnak megadta akcióképességét, miután az azok körül felgyülemlt inzurgenseket több jól célzott ágyúlövessel szétkergette. Egy pesti zsidó fiú, *Morgenstern* Gusztáv, tiszthelyettes nyerte el a nagy arany vitézségi érmet. *Bihac* parancsnoka, *Zach* generális tüzte az ifjú vitéz mellére. Együttal egy szép ezüst érmet is kapott következő sorok kíséretében: „K. k. II. Armeecommando. Serajewo, 10. November 1878. Anliegend erhält das Regimentskommando eine im Wege des k. k. gemeinsamen Kriegsministeriums zugekommene Medaille, welche der k. k. Steueramts-Adjunct Paolo Vossigliewich in Civitavecchia aus seiner Medaillensammlung für den tapfersten Soldat, ohne Unterschied der Charge oder Waffengattung gewidmet hat. Dieselbe wird dem Offizier-Stellvertreter Gustav Morgenstern des Regiments zuerkannt und ist diesem auszufolgen. Philippovich, Feldzeugmeister.“

*
A *Napoleon* elleni háborúban nagyon kitűnt *Pick* Salamon, ki három testvérével szolgálta hűsége-

sen császáraját. *Aspern*, *Wagram*, *Kulm* és *Leipzig* mellett vitézkedett. A nagy vitézségi érmet, melyet egy ágyúüteg megmentésénél nyert, büszkén hordta. *Teplitz* városában élt, köztiszteletben polgártársai előtt. Kilencvenhatéves korában halt meg, 1878 február 16-án.

*
Felejthetetlenek lesztek nekem, ti vitéz hősök, kik különféle csatatereken kaptatok sebeket. *Jóm kipurkór* a XVI. helyőrségi kórházban velem együtt megemlékeztetek elhunyt bajtársaitokról. Szakállas galíciai zsidók, jóképű cseh-morva fiúk, pesti magyar zsidó ifjak álltak körül és sirtak a Széfer Tóra mellett. Lengyel zsidó kiejtés, kifogástalan cseh-német olvasási mód, akadozó olvasási kísérletek egyesültek nagy harmóniában közös imádságban. Ortodoxok, status quo zsidók, neológok és szabadgondolkodók bensőségteljes áhítattal imádkoztak a neológ rabbi vezetése mellett, mint a szenvedések vaskohójában eggyé olvasztott felekezet. Mellettük álltak néma megilletődéssel orosz zsidó sebesült katonák. Mind-mind Istennél kerestek és találtak vigaszt. Vajha az Úr meghallgatná ájtatos könyörgésüket.

„— És Malkicedek, Sálém királya kivonult kenyérrel és borral Ábrahám és harcos ifjai elé, akik visszatértek miután legyőzték Kedorleomert és a vele szövetszert többi királyokat... És szólott Szodoma királya Ábrahámnak: Add át nekem embereimet, a vagyont pedig tartsd meg magadnak. És felelt Ábrahám: Esküszöm a magasságos Istenre, az ég s föld alkotójára, hogy még egy fonalat vagy sarúszínort sem fogadok el abból ami a tied volt, kivéve azt, amit az ifjak megették“. (Gen. XIV. f.) (Raffael loggiaja után. Vatikán, Róma.)

SZOCIÁLIS MUNKA

DR. SZABÓ GÉZA: AZ OMIKE-MENZA
A HÁBORÚ ALATT

ppen bent ültem a Mult és Jövő szerkesztőségében, amikor a fotográfus hozta a Omike-menzájában készített fényképeket, amelyeket szokatlan lelkes arccal, sugárzó örömmel, szinte egy egész eloquens beszéd kíséretében adott át a szerkesztőnek:

— Sok ezer fényképet csináltam már életemben, de olyan örömmel, olyan élvezettel még sohasem fotográfáltam, mint ma délben a menzában. Szerkesztő úr néhány felvételt rendelt, de örömet csináltam volna akár ingyen százat is. Mert amit ott láttam, azt mind le kellett volna fotográfálni!

— Hát mit látott? — kérdi a szerkesztő elégedetten mosolyogva.

— Hogy mit láttam? Azt bizony nehéz elmesélni. Elvégre én fotográfus vagyok és nem költő. De annyit mondhatok, hogy felséges volt és lélekemelő. Én legjobban szerettem volna mozgóképfelvételeket készíteni arról az egész óráról, amit a menzán töltöttem. Milyen nagyszerű kép volna például, amikor báró Dirsztay maga átnyújt minden sebesült katonának ebéd után egy cigarettát, sőt minthogy a katonák karja fel van kötve, a báró gyorsan meg is gyújtja neki a szájába tett cigarettát.

Nem fogom természetesen a fotográfust végig beszéltetni. Hiszen ő csak példa arra, hogy aki egyszer a menzát meglátogatta, azt magával ragadja a lelkesedés, a szeretet, amely az OMIKE eme igyönyörű intézményének minden momentumát áthatja. Számosan mentek fel a menzába azzal a szándékkal, hogy az áldozatkészség prófétáit lekicsinyítő kritikával lehűtsék, de amikor saját szemükkel látták a menza munkáját, „megszállta őket is a szellem” és ők is beálltak a menza rajongói közé.

Mikor dr. Hevesi agyában megfogalmazott a gondolat, hogy az Országos Magyar Izr. Közművelődési Egyesületnek, amelyet az ő teremtettsége és csodás energiája hívott életbe, fel kell vennie programjába a diákságnak, az egyetemi hallgatóknak, jövőnk kulturánk hordozóinak segítségét, irányítását és nevelését, — a kishitűek merész álomnak, ábrándnak tartották az egészet. Hiszen a magyar zsidóság ügyis már annyira meg volt terhelve a fennálló intézmények fenntartására kivetett különféle adóktól. Ma a magyar zsidóság legelső intézményei között sziklaszilárdan, megdönthetetlenül áll az OMIKE, amely csak öt éves multra tekinthet vissza, de ezalatt az öt esztendő alatt valóban csodákat művelt. Kulturális munkássága, amelyet a Mult és Jövővel karöltve fejtett ki, valósággal átalakító hatással volt az egész magyar zsidóság szellemére. Az egyesület humánus intézményeinek hódítására pedig mértékül szolgálhat az a tény, hogy ma a magyar zsidóság elitje vetekedik a menza támogatásában és felkarolásában.

És ez a támogatás nem annyiból áll, hogy elküldik postautalványon vagy egy szolgálóval az obulusokat, amelyeket a boltban étellé lehet átalakítani. A menzában uralkodó szellem a

Ételkiosztás hadbavonultak hátramaradottai közt az OMIKE-menza hadi-konyháján. (Az ablakban dr. domonyi Domony Mórinné és br. Kornfeld Pálné.)

Részlet az OMIKE diákétkezőjének egyik ebédlőjéből.

szerepet, amely nemcsak pénzáldozatot kíván, hanem valamit, ami több ennél, ami megédesíti, megfűszerezi az ebédlő diák ételét, italát. És itt vissza kell térnem újra a fotografushoz, akinek szeme bizonyára mesterségénél fogva, gyakorlott a szép gesztusok, pozitúrák észrevételében. Mert hiába, a párolgó leves, az illatos hús, a tápláló főzelék, a Gerbaudból küldött finom csemegetörmelék, mind mind nem esik olyan jól a sebesült katonának, mint az a cigaretta, amelyet báró Dirsztay saját kezével a szájába nyom. És báró Dirsztay, a menza jóságos atyja, ugyanilyen figyelmességgel árasztja el az ő diákjait is, a kultúra katonáit, akik még csak tápláló erővel és municióval látják el magukat a jövő nagy életharcra, melyben ki tudja, hány-szor fognak majd mélyen megsebesülni.

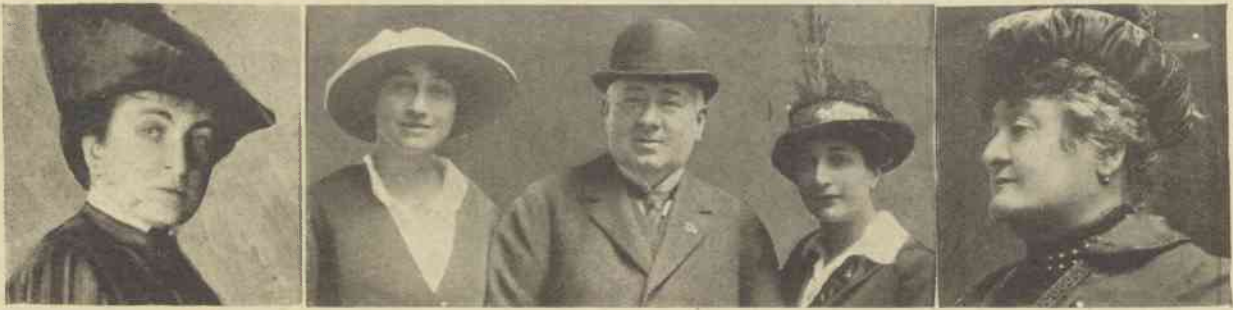
déltájban befordul a folyosón, látja, hogy a konyhablak előtt öreg és fiatal asszonyok, apró-cseprő és serdülő gyermekek állanak, bevonult katonáknak kereset nélkül hátramaradt családtagjai, akik fazekakkal a kezükben jönnek, hogy hazavigyék az egész família számára az ebédet.

Annnyi porciót kapnak, amennyi otthon a családtag. Akik bent a konyhában fehér köteny-

Részlet az OMIKE-menza katonai étkezőjéből. (A sarokban jobbra báró Dirsztay Beláné.)

Hogy a menzával kapcsolatban katonákról esik szó, mutatja, hogy a diákétkező képe a háború alatt megváltozott. Békeidőben az OMIKE-menza kizárólagosan diákok számára van fenntartva. A múlt évi jelentésből tudjuk, hogy a menza egy év alatt százhuszezer ebédet juttatott a diákoknak, túlnyomórészt ingyen és részben fokozatosan kedvezményesen. Ma a menza négyfelé van igénybevéve. Ahogy az ember

Báró Dirsztay Béláné. Báró Kornfeld Pálné. Báró Dirsztay Béla elnök. Dr. domonyi Domony Mórincné. Dr. Neumann Árminné.

ben az ablak mögött állanak, dr. domonyi Domony Mórincné és sógornője báró Kornfeld Pálné, az ő vezetésük alatt áll a menzának ez a része és a két bárónő úgy értelmezi a „vezetést“, hogy minden nap ott vannak délelőtt és gondoskodnak a bevásárlásról, ellenőrzik a konyhát, végigkóstolják az ételleket, amelyeknek olyanoknak kell lenni, hogy az ő igényeiket is kielégítsék, végül vagy két órán át ott állnak, sürgőnek-forognak az ablaknál és személyesen osztják ki a feljűk nyújtott fazekekba a beosztott porciókat. És ez a személyes munka, az igazi nemes szív eme csillogó dokumentuma az, ami értékesebb még azoknál az áldozatoknál is, amelyeket a két bárónő a „hadí népkonyha“ fenntartására hoz.

A népes folyosón áthaladva, egyenesen a menza katonaeztendőjébe jutunk, amelyben lábadozó sebesültek

Dr. Hevesi Simon, az OMIKE alapítója és vezető-elnöke.

kapnak ingyen-ebédet. A menzának ez az osztálya báró Dirsztay Béláné dominiuma, aki szintén nem elégszik meg az-
zal, hogy áldozatokat hoz a sebesültekért, hanem a jötevében férjével vetekedve, eljön, hogy személyesen szolgálja ki azokat a hősokeket, akik a harctéren a

aki áldásos tevékenységével a menza nemes tradícióinak mintegy mintaképét szolgáltatta, — már több ízben esett szó e hasábkon és csak ismétlésekbe kellene bocsátkoznunk, ha a diákétközben uralkodó emelkedett hangulatot ezúttal is méltatnók. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a háború, a mely számos egye-

hazáért, mindnyájunkért vezettek.

A katonaeztendő mellett egy ajtón kis fehér táblát pillantunk meg: „Fellner-féle családí étkező“. Fellner Henrikné alapítása ez, amely a háború miatt keresetnélkülivé vált intelligenciát látja el ebéddel. Írók, művészek, diplomás emberek étkeznek itt családostul díjtalanul. A legdíszkrétebb, tehát a legigazibb jötevényiség folyik itt, méltóan az alapítóhoz, aki ott ül minden délben a menzában és személyesen vezeti a családí étkező ügyeit, de a világerő sem állana egy pillanatra a fotografáló masina elé, mert semmiképp sem akar „ujszágba kerülni“, a „kiszerveztést“ azonban természetesen nem akadályozhatja meg.

Magáról a diákétközről és vele kapcsolatban dr. Neumann Árminnének hervadhatatlan érdemeiről, az

Dr. Weiller Ernő, az OMIKE főtitkára.

Glück Ármán, az OMIKE-menza pénztárosa.

Felvételek az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület mensa academicájának elnöki szobájából.

sületet működésének beszüntetésére vagy fel-függesztésére kényszerített, a menza munkakörét még kibővítette és az általános szükség csak fokozta az áldozatkészséget és munkakedvet. Ennek köszönhető, hogy bár a diákétkező megnyitásokor szem előtt tartották azt, hogy elsősorban azok a diákok részesüljenek ingyenebédben, akiknek fenntartójuk vagy támogatójuk bevonult, mégis rövid idő alatt a diákétkező is megközelítette a normális létszámot úgy, hogy jelenleg összesen vagy 600 ebédet osztanak ki naponta az OMIKE menzáján.

A diákétkező azonban nemcsak étkező, hanem egyben meleg meghitt otthonuk is az odajáró diákoknak. Tavaly leirtuk az OMIKE-menza teaestéit és ozsonnáit, könyvtár-, olvasó és tanulótérmet, nyelvoktató- és vivőtanfolyamait, orvosi vizitációit stb. A napokban pedig megjelent a menza tábláján egy kis hirdetés, hogy az OMIKE orvosjelöltek részére szigorlati díj segélypályázatot nyit. A kérvények benyújtandók az OMIKE főttkaránál, dr. Weiller Ernő ügyvédnél, akinek a menza felvirágoztatása érdekében kifejtett agilitásáról és szeretetteljes működéséről szintén csak a legmelegebb elismeréssel emlékezhetünk meg. Mert dr. Weillert nemcsak az átvett kérvények kapcsolják össze a diáksággal. Az egyiknek leckét szerez, a másikat beprotezsálja valamelyik előkelő familiához, egyiket jogi tanáccsal látja el, a másikat barátságos útbaigazításokkal. És dolgozik örömmel, ambícióval, lelkesedéssel. Aminthogy a menza lelkes pénztárosa, Glück Armin sem abban látja hivatását, hogy a diákétkező bevételeit és kiadásait lelkiismeretesen rubrikázza, hanem igaz lelkesedéssel megtesz mindent, ami a nagyszerű intézmény fejlesztéséhez hozzájárulhat, vagy ami éppen a pénztári állományt növelheti. Valaminthogy azok a hölgyek is, akik naponta feljárnak a menzába segíteni és felügyelni, nemcsak önkéntes megjelenési kötelezettségüknek akarnak eleget tenni, hanem valóban felügyelnek mindenre és segítenek és dolgoznak.

Ezek a nemesszívű hölgyek különben megérdemelnék, hogy az ő munkájuknak külön fejezetet szenteljünk. Mert természetes, hogy a vezetők fáradozásának az ő értékes segítségük mintegy nélkülözhetetlen kiegészítője. Fellner Henriknének pl. munkatársa nővére, dr. gárdonyi Neumann Károly miniszteri tanácsos neje és ennek leánya, gárdonyi Neumann Lily, akik mindketten a családi étkezőben szolgálnak ki. Báró Dirsztay Bélánéval osztozkodik a munkában Schwab Imréné, a sebesültek élelmezésében. De ott vannak a tulajdonképeni „törzsvendégek“, a diákétkező régi ki-próbált lelkes asszonyai, akiket szinte naponta látni a menza körül szorgoskodni, dr. Hevesi Simonné, báró Ohrenstein Henrikné, Blumberger Jakabné, Ehrmann Leonné, dr. Fränkel Gyuláné, Fellner Leonné, dr. Gruber Lajosné, dr. Greiner Hugoné, dr. Hermann Béláné, Goldschmied Samuné,

dr. Kohn Márkné, Lindenbaum Félixné, özv. Neuberger Ignácné, dr. Schwartz Dávidné, Spitzer Edéné, dr. Stein Emilné stb. stb. Csak néhányat ragadtunk ki az OMIKE-menza munkás asszonyainak névsorából, de valamennyien rászolgálnak, hogy hálával emlékezzünk meg az ő munkásságukról is, amely megszüntette a diáknyomort és hozzájárult ahhoz, hogy egy testben erős diák-generáció nevedekjék. Erre pedig nemcsak az élet harcában van szükség, hanem az igazi harctéren is, ahová ime most százával mennek a mi erős diákjaink.

És most újra vissza kell térnem a fotografushoz. Milyen szép dolog volna, ha naponként újabb meg újabb hölgyek és urak mennének fel az OMIKE-menzába (Rákóczi-út 17.), hogy megtekintsék, hogy szemük lencséjén át szívük kamrájába rajzolódjék a menza képe és miként a fotografus, aki csak egyszer látta a menzát, mind-mind az OMIKE gyönyörű intézményének rajongóivá válnának. A rajongást bizonyára áldozatkész támogatás követné, amire a menzának különösen ma, a háborús időben, bizony nagy szüksége van. Egy ilyen országos jelentőségű humánus intézmény nem támaszkodhatik csupán csak egyesek nemesszívűségére. Az egész magyar zsidóságnak kell összefognia, hogy az OMIKE és menzája minél szilárdabb bázist nyerjen és áldásos működésüket minél nagyobb körre terjeszthessék ki.

OROSZ-ZSIDÓ VÁNDOROK DALA

Moderato.

mf Wan-tern im-mer wei-ter ziehn
Lei-dens Gür-tel um die Len-den im-mer neu-er
Has-se fliehn, will das nim-mer nim-mer
en-den. Ist
nicht nach des Go-lus Last uns ein Wink-el-chen be-
schie-den? un-ser Wun-schen ist nur
Rast un-ser Hof-fen ist nur Frie-den.

TOLL- HEGYRŐL

ZSIDÓBECÉZÉS. Hadd mondjuk már meg egyszer őszintén, ami rég a szívünkön fekszik, hogy mi zsidók tulajdonképen nem vagyunk egyáltalában a zsidók újabb háborúskeletű becézésétől elragadtatva. Itt is zsidó, ott is zsidó. Meg kell nyerni a zsidókat. Még egy proklamáció a zsidókhoz. Kedves zsidó itt, kedves zsidó ott. Zsidó foglyok külön elbocsátása, privilégiumok, kivételek stb. stb. Amivel párhuzamosan aztán a zsidók maguk is mintegy kivételes zsidó kötelességekről kezdenek beszélni. Béke időben is nagyon veszedelmes, ha a zsidókat „kivételes“ bánásmódban részesítik, hát még háborúban. Iskolás korunktól fogva tudjuk mindnyájan, hogy a „kivételezés“ rossz vért szül. Nem akarunk ma „Privilégjud“-ok lenni, mint egyes „kiváltságos zsidók“ a középkorban, amint hogy nem akarunk kivételes törvények és jogok alá kerülni rossz értelemben sem. Minden vágyunk az, hogy ne különböztessenek meg bennünket az állam többi polgáraitól, ne legyenek sem kivételes jogaink, sem kivételes kötelességeink. „Civis hungarus sum“, mondjuk büszkén, magyar polgárok vagyunk és a mi zsidóságunk lelkünk belső ügye, hogy úgy mondjam, a mi magánvagyonunk, amelyet mint drága örökséget örzünk, de amelyhez az államnak semmi köze. És a háború idejében se tegyenek „kivételt“ a zsidókkal. A zsidó megteszi a kötelességét épp úgy, mint más magyar polgár, nem kell tehát őt külön buzdítani. És megteszi a kötelességét *mindenütt*, nem kell tehát az idegen zsidó foglyot privilegiumos helyzetbe hozni és ezzel őt az ő hazája előtt gyanús elemmé avatni. A zsidó hű maradt még az inkvizíció országához is, hiábavaló tehát az ellenség zsidóit, mint zsidókat nyíltan árulásra csábítani, amit aztán a béke idején már mint ténnyt fognak az illető országokban szemükre hányani. Egy szóval a mi zsidóságunk megóvása — a mi privat ügyünk, mint állampolgárok pedig csak olyanok akarunk lenni, mint a többiek, se jobbak, se rosszabbak, csak teljesen egyenlők és semmiben sem kivételek.

EGY FÉL MILLIÓ ZSIDÓKATONA. Legálább is ennyi zsidó harcol a különböző országok hadseregeiben. Egy egész armádia szétszórva és egymás ellen fordítva. Zsidó zsidóval áll szemben a csatatéren és egyik sem gondol most erre. Csak a hazájára, amelyért harcol. Ki tudná számát azoknak a zsidó sebesülteknek, akik zsidó kéztől kapták súlyos sebüket és azoknak az elesett zsidó hősöknek, akiknek zsidó katona fegyvere oltotta ki az életét! És a napilapokon végigsétálnak együgyű anekdoták infanterista Kohn Jakabról,

aki egy hitsorsosai „nünán“ mozdulattal elfog mint előrs egy század ellenséges kozák hitsorsost, akik persze szívesen adják meg magukat a derék száll hitsorsosnak. Ne nevéssünk ezeken a dolgokon, testvéreim. Nagy, komoly időket élünk. Ilyenkor még a humornak is olyannak kell lenni, hogy megrikasson bennünket. Különbön olyan nívón volnánk, mint az a parasztasszony, aki, mikor látta az ujságkirakat plakátját, hogy „egy negyed millió zsidó az orosz hadseregben“ — magából kikelve így kiáltott fel: „No, nézze meg az ember, még a nyavalyás zsidók is ellenünk vannak!“

A „LIFERÁNSOK“. Ki olyan vak mostanában, hogy ne látná, hogy a félelmetes világháborúnak kezdettől fogva legközvetlenebb károsultjai közé kerültek a zsidók. Az egész orosz háború úgyszólván „zsidó területen“ folyik, Oroszországban és Galiciában, a legsűrűbb zsidó lakosságú vidékeken, ahol a zsidó családok százezrei vesztek el a kegyettségük. Ők voltak a világ fegyveres összecsapásának első áldozatai. De nemcsak itt, hanem az egész világon. Még meg se szólaltak az ágyúk és az egész világon olyan zsidó kényszer-népvándorlás indult meg, amely talán a spanyolországi zsidók kiűzését is felülmulta. Belgiumból, Franciaországból, Angliából ezrivel menekültek a kiutasított zsidók, mert hiszen nagyobbára ők alkották azt az elemet, amely az ellenségessé vált országokban az „idegen“ kereskedelmet képviselte. Ha olvastuk pl. hogy Brüsszelből és Antwerpenből 30,000 német, 20,000 osztrák és 10,000 magyar menekült, bátran összeadhattuk, hogy összesen 60,000 zsidó volt. Zsidó milliomosok koldusbotra jutottak, jómódban élt zsidók százával ácsorognak a még aktív hitközségek jótékonyági ügyosztályai előtt. De hazafias megadással viselték és viselik sorsukat, amelyet a még jómódban levő vagy jómódba emelkedő zsidók is igyekeznek enyhíteni. És éppen ez az, amiért a fenti tényeket le kell szögezünk. Mert már is szól az ének egyes antiszemita berkekben, hogy a zsidóknak csak hasznuk van a háborúból, mert ők a mesésen gazdagodó „hadiliferánsok“. Hát lehet, hogy egy néhány zsidó liferáns a nemzsidó liferánsokkal egyetemben meggazdagodik, de ez semmit sem változtat azon a faktumon, hogy egyetlen osztály sem szenvedett és szenved annyit a háborútól, mint éppen a zsidók, akik a tömeges tönkretűtáson kívül természetesen a haza többi polgáraitól együtt életüket és vérüket is „liferálják“.

A RENEGÁTOK ÚTJA. Jegyezzük fel egyszerűen és röviden az igen tanulságos ténnyt. László Fülöp a magyar zsidó származású festő régebben kikeresztelkedett, vagyis eladta zsidó hitét, faját, hogy jobban boldogulhasson. És most a háború alatt angol állampolgár lett, vagyis eladta magyar hazáját, nemzetét, mert ez is kényelmetlen lett neki. Íme a renegátok útja, akiknél minden eladó. (Secundus.)

REGÉNY.

KACZÉR ILLÉS: KHAFRIT, AZ ÉGYIPTOMI ASSZONY

— BIBLIAI REGÉNY —

ÉGI MUZSIKA

Khafrit szobájában ült és olvasta a Halottak Könyvét. Kis kurtalábú bőrszámoly volt alatta s ő szinte kuporgott a papirusz fölött, mint a betűvetők, amikor írnak. A tekercs oszlopain ragyogóan sorakoztak a betűk, Pótif gondos és alapos írásjelei; mert Pótif másolta a Halottak Könyvét Elpaál koporsója számára. A szakaszok kezdőszavaiban vörösöltek a betűk, akár egy sor pipacs a réten, a többi szó fénylő fekete háttal rajzott a nyomukban, mint furcsa, görnyedő bogarak. Khafrit újra meg újra elolvasta a könyv egy-egy fejezetét:

„Hódolat nektek, igaz és igazságos istenek, üdv neked nagy Isten, igazságosság és igazmondás ura! Eljöttem színed elé, ó uram, itt állok előtted, hogy tökéletességeidet szemléljem. Én ismerlek téged, ismerem nevedet és a negyvenkét ítélő istenség nevét, akik veled vannak az igazság és igazmondás termében s a bűnösök testének maradványait eszik, teleisszák magukat azoknak vérével, azon a napon, amikor a szavakat mérlegetik“.

Abbahagyta az olvasást, pedig még nem volt vége a szakasznak. De jól tudta, mi következik. Annyszer olvasta ezekben a napokban a Halottak Könyvét, hogy csaknem betéve ismerte már minden sorát. Reggel, ha nyomott lélekkel fölkel, olvasta, este az ágyában olvasta, napközben, ha a fejedelemnek a balzsamozók keze alatt éledő vonásait nézven, beléhasogatott a fájdalom, e könyvhöz menekedett és olvasta. Most is, noha szeme lehunyódott egy percre, látta a következő sorokat, a megszáradt tinta fényét s a betűk alakját: „Kettős szellem, igazság és igazságosság ura, én ismerlek téged“.

Sóhajtott. A halott Elpaál szelleme fogja majd elmondani a Napisten ítélőszéke előtt: „Én ismerlek téged“. Ő ismeri Osírist, mert lelke a hatalmas isten melléből szakadt. S amikor elébe áll a nagy ítélkezőnek, a sugárzó Ra teste ujjongva fogja megába ölelni a lelkét. Mert e férfiú tiszta, tiszta, tiszta, mert e férfiú Osiris életét élte a földön. A negyvenkét bünt messi elkerülte, a negyvenkét erényt gyakorolta egész életén át.

„Ő igaz és ártatlan, — olvasta tovább Khafrit — nem hazudott, soha rosszat nem követett el,

nem tett hamis tanubizonyságot, nem terhelte magát bűnnel. Igazsággal élt és igazságból táplálkozott. Örömet szerzett mindenütt. Tetteiről az emberek beszélnek s az isteneknek örömük telik bennük. Ő az istennel kibékült szeretetben. Kenyert adott az éhezőknek, vizet a szomjuhozónak, ruhát a mezítelennek. Hajóval sietett elébe annak, aki megakadt útjában. Aldozott az isteneknek s a halottak emlékének. Mentsétek meg őt önmagától! Segítsétek őt önmaga ellen! Ne valljatok ellene a halottak fejedelme előtt, mert az ő szája tiszta és tiszta az ő két keze“.

Itt-ott kissé érthetetlenek voltak Khafritnak a könyörgések, de nem nagyon mert töprengeni rajtuk. Tudta, hogy mélységes jelentősége van mindannak, amit nehéz megérteni. Az élő nem is ismerhet meg mindent. A rejtélyes dolgokat csakis a halottak szeme látja meg. Hiába él olyik emberben valami régi holtak lelke: csak sejtí a titkokatokat, de nem ismeri őket... Megtörtén, szívében a vallás rejtélyeivel és alázatával gondolt a titkok titkára a túlvilágra. Aarru országaról sokat írnak a szent könyvek, a halottak papiruszán is beszélnek erről fejezetek, bár vannak itt-ott sorok, amelyek hallgatnak róla, de úgy lehelik magukból a túlvilági illatot, mint ahogy a csillagos égboltról az istenség dicsérete árad.

„Én vagyok az istenek istensége, — suttogta halkán a misztikus fejezet szavait — főszege szerzője a bolygócsillagoknak és a seregeknek, amelyek fejed fölött engem dicsőítenek. Én vagyok teremtoje a hatalmasok, a fejedelmek és vezérek dicső nemzetsége, én az ítélkező, a nagyon szent, bírāja a bűnösöknek. Én vagyok a saját magam királya, a törvények fentartója. Én magam vagyok a világ, mindennek intézője. Én vagyok a fény, amely a gonosztevőt elárulja, én vagyok az úr önmagam felett. Enyém a kormány, enyém, a szertartások nagyon szent szerzőjé, ő egyiptomi férfiak és nők, kik a két Egyiptom templomaiban a nagyon szentre néztek. Én vagyok, aki vagyok. Én vagyok, aki a ruhákat szövö, én vagyok a szövöszék feltalálója, én, aki a fonalak áthúzását kigondoltam. Én vagyok, aki a szőlőt, gabonát, kénéket, a malmokat s a lisztet Egyiptom királyának, a dicsőnek országában létrehoztam... Dicsőség arcodnak, aki a világok teljességét szötte, nagyon szent isten, ura mindennek, amiben életszellem van. Ujjongok az atyának a szentnek, szolgálók az úrnak, kitől minden ország fél, a nagyon szentnek a fény országában.“

A betűkön káprázó szemét lehunyta Khafrit és pihegő félelemmel hallgatozott. Messi zenéket hallott. Mintha a magas szférák felől áradt volna feléje valami kimondhatatlan és utánozhatlan muzsika. Hárfák pengtek, trombiták ujjongtak s arany olvadozott láthatatlan fuvolák száján. És hétszerte magasabban, mint emberi hang bírja, csudálatos emberi ének zümmögött. Zümmögött,

mintha valami mérhetetlen távolságon szűrődött volna keresztül, hogy már nem is a fül hallotta, hanem az érző lélek, amint halkán, mégis nagyon élesen és szárnyalón a világúrból leujjongott... Határtalan fényességeket érzett maga fölött Khafrít, de nem mert fölneézni abba az irányba, ahol a ragyogás kévái előntötték a magosságokat, mert szinte hallotta a fénynek is a zenéjét. Mintha mindenik sugár húr lett volna a végtelen hegedűjén: a feje fölött zengett ez a fényesség és világokat ostromolt. Sohasem érezte Khafrít ilyen közel a nagy rejtelmeset, az istenség kábító szelét.

Most már hiába akarta kinyitni a szemét: nem tudta. Szemhéja görcsösen lecsukódott, mint egy holtember ökle. Teste még küzködött, párszor végigfutott rajta a láz, az istenközel forró lehellete, de azután elbágyadt s szép-lassan valami földöntúli szender karjába ereszkedett. A végtelen muzsikája mind közelebb jött hozzá és egyre földibb harsogással szólott körülötte. Trombiták riadoztak és szarukürtök bégettek, mint amikor haldokló kosok eregetnek kövérkés nyögést a torkukon; vasok tamburinon bögtek az állati belből készült húrok. És ez az emberi zene mégis a túlvilág muzsikája volt Khafrítnek, az istenséget körülgomolygó muzsika, melyet mennydörgés kísért és a mindenség szeleinek, meg a mennyég vizeinek zúgása.

Olyan volt ez, mint egy hajnali álom, amikor a kakasok torkuk aranyával köszöntik a napfény aranyát s az asszonyok aranyvértés vitézről álmodnak, aki aranyos lovon jön elébük és aranyló harsogás száll trombitájából a sugaras magasba. Tarata! Tarata! S amikor az álmodó ébred, nem az aranyvértés vitéz taratázik, csak a kakas kukorít s csak a fölkelő nap sárga sugara táncol reszkető szemesugarán. Hajnali álom volt ez az isteni zene, a révület és a messzi hangjai játszották Khafrít fülébe. A kürtök emberi kürtök voltak, a trombiták s a hegedűk emberi hangszerek. A zúgás sem az égi folyók moraja volt, hanem az utcák öröm-lármája. A mennydörgés pedig tízezer thirsai talpának közeledő rengése, mert Jédutun most érkezett kemény harcosai élén haza Thirsába.

A városban tombolt a nép. A falakon vigadozó istrumentumok fogadták a hazatérőket, a kapukban csacsogó asszonyok várták férjeiket, fiaikat, kacagó leányok a jegyesüket. A vének elakadó öreges szóval örvendeztek, hogy a thirsai férfiak közül alig hiányzik egy-kettő, a többi épségben hazatért. A harcosok fiatalja nevető szemmel köszöntötte a réglátott házakat; egy-egy kilépett a sorból és várakozó asszonyához szegődött. Az idősebbek komolyak voltak és minden vonásukban hallgatag. De beszédes volt a szótlan-ságuk, a győzelemről beszélt, amit otthagytak Hámát földjén, a halott fejedelemtől, aki miatt hazatértek Thirsába.

Jédutun, amikor mindent megtudott, erősen méltatlankodott:

— Ó Thirsá vénei, — szólott az öregeket megillető tisztelettel a szavaiban, de hangjában fájdalom rezgett és harag — ó város törvénytudói, miért nem adtatok vissza a fejedelmet a pornak, amelyből vétetett? Miért engedtetek, hogy Egyiptom búbajosai nyuljanak teteméhez? Hát már nem ismeritek atyáitok tanítását? Nem tudjátok-e, hogy holttest felett két éjszakának sem szabad virrasztania? Több mint hét napja fekszik ime temetetlen Elpaál. Holott a csontjai nyugalomért sírnak s a húsa földért sóhajt az egyiptomiak olajos keze alatt...

Az öregek dadogva védekeztek:

— Ne neheztelj Jédutun, nem mi, a fejedelem-asszony...

— A fejedelemasszonyé csak az élő volt: a halott a földé, akié mindannyian vagyunk, ha meghalunk.

Parancsszó repült s a harcosok indultak a cédruspalotához. Nyomukban az öregek loholtak és az asszonyok. A fehérség kacározott, sügött-büggött és elől járatta a tekintetét, ahol Jédutun lova mellett Abigaíl ügetett fehérlő öszvérén.

A leány nyugtalanzkodott:

— Jédutun, ne menj be hozzá, mert megöl.

A férfi mosolygott és gondolatban magához simogatta az aggódó gyermek fejét.

— Ne félj Abigaíl. Nézd mennyi vitézem van.

— De az egyiptomi asszonymak mérgei vannak, rontó varázsai és rejtett törői...

Khafrítot a lépések egyre közelebb jövő dobaja sem ébresztette föl kábulatából. Most már az égi mezőkön kószált, bámulta a csodás virágokat, amelyek hétszeres fényességbe mártogatták szirmaikat; szagolgatta illatukat, amely finoman lebegett, mint Sész királyasszony fátylai. A mennyei Niluson hajók közeledtek, Ti király árbócosai s az egyiken, az elsön, Elpaál siklott feléje. Messzi országokból érkezett, drága portékákat hozott, hogy eladja Nőfban, Damaskusban vagy Jerúsálemben. Lám, Elpaál odafönn is az, ami ideleenn volt: gazdag kalmár, aki olajat, búzát, barmokat és egyiptomi lovakat vitt távoli földekre és kincses holmikkal rakodott most, hogy hazajött.

... Kicsit halovány az arca, lázak sápaszthat-tak el, idegen földek lázai, vagy talán az asszonyáért való sóvárgás. Csak a szája tüzel, mint a rubin, a szája ég a szakálla árnyékában, mint valami lángtollú madár, amely a fészek nyílásán füttyörész. Csókok parazslanak a száján: ezel jön elébe Elpaál a mennyei folyó felől, az égi utakon. (Fölötte, alatta, mögötte Amun-Rá pengeti a napsugarak ezerhúrját: ez az istenség reggeli zenéje.) Ó a szája drágább a tyrusi bíbornál, amellyel hajója rakodott, drágább Sába páváinál, Társis ezüstjénél, aranyánál, a Selyemország selyménél és Ofir ékköveinél. S a karja minden

vitorláknál duzzadóbb. Ő mint tárja el két karját, ahogy közeledik asszonya felé! . . .

Tínera jött be és megérintette alvó asszonya vállát. Khafrít megrázkódott s kinyitotta szemét. Pár pillanatig vakon bámult a rableányra.

— A lelkem, — mondotta halkán — a bőbitás daru ott röpdösött a fénylő mezőkön, a szellemek országában. Miért hívtad vissza, Tínera?

Az ijedszemű tamahu mondani akart valamit. Khafrít türelmetlenül elébevágott:

— Miért riasztottad el Baít az égi mezőkről? Miért ébresztettél fel? Vele találkoztam, épp mondani akart valamit, csókokat hozott a száján, öleléseket a karjában. Miért zavartad el tőle a lelkemet?

— A thirsaiak . . .

— Mit akarnak a thirsaiak?

— Itt vannak.

— Küldd el őket.

— Fegyveresen jöttek.

— Akkor is küldd el őket. Aludni akarok. Álmodni akarok.

— Nagyon sokan vannak. Az egész udvart s az utcát is ellepik. S élükön Jédutun, az ötvös. Khafrít felugrott.

— Szet, Szet, a gonoszság ura — kiáltotta s testébe meredt a rémület. És mintha valami erőszakos kéz lökdöste volna, kibukdácsolt a palota oszlopos tornáczára.

— Fejedelmi asszony, — szólott hozzá Jédutun és mélyen meghajtott magát — eljöttem a mi fejedelmünkért, Elpaálért, hogy testét visszaadjuk a pornak, amelyből alkottattott! Add át őt nekünk, hogy mi átadhassuk a földnek.

Szelíd volt a szava és megilletődött, de Khafrít úgy vélte, hogy gonosz indulatok bujkálnak e férfiú hangjában. Ő ölhetne meg Elpaált, — gondolta gyűlölettel — mert mindig ellensége volt. Előbb a boldogságától rabolta meg, azután az életétől és most a második életére tör.

— Thirsaiak, — mondotta remegőn — a testét nem vehetitek el tőlem. Ez az enyém. Enyém és az isteneké, akik nem akarják kárhozatba dönteni a lelkét. Ha teste elpusztul, háromezer esztendeig hontalan a lelke s bujdosik világról világra. Én nem akarok háromezer évig várni. Társulni akarok vele míhamar Aarru földjén, a fényesség országában.

— A föld — válaszolta Jédutun csendesén — visszakívánkozik a földhöz, a lélek alkotójához. A lélek nem dőlhet kárhozatba, mert kárhozat nincs s a lélek tiszta, isteni lehellet. Csak a test bűnös, de a testet is megtisztítja a föld. Add vissza a földet, ó asszonyom; a földet, hogy társuljon a földdel. Tisztelned kell az ország szokásait.

— Nem, — kiáltotta Khafrít — a szelleme elveszíti formáját, ha testét pusztulni hagyom. Csak akkor lesz ő gazdag és boldog, ha testét részesítjük a szent szertartásokban. Nem, nem

adhatom oda a testét. Ez az ő második halála volna. Ha megörzöm az enyészettől, örvendező vendége lesz Anubis isten házának és Taít isten-asszony saját kezével süt neki illatos lepényt. A mivesek mivesének faragványában fog gyönyörködni, a nőfi Phta készítette ezüstmedencében fogja mosni a lábát. Ailu földjén fog szántani, vetni és learatja a hét rőf magas kalászokat. És esténként az istenekkel indul elébe a hazatérő Napnak.

E szavakra előlépett a vénék véne, Zakkai s az öregek reszkető indulatával mondta:

— Egyiptomi asszony, te isteneket és isten-nöket említsz. Nekünk csak egy istenünk van és Elpaálnak is csak egy volt. Az Egyetlen, akinek a nevét sem szabad kimondani s aki ura életnek és halálnak.

— Övé az élet és övé a halál — folytatta Mikhael, Thirsa másik véne. — Ő küld enyészetet mindenre, ami él és ő támaszt életet az enyészetből. Aki az ő csudálatosságait utánozni akarja, hazug: áltatja önmagát és a népet. Az elhajított kő is azt hiszi magáról, hogy sólyom, amely a felhők között szárnyal s a féreg, ha befúrta magát a televénybe s egy másik lyukon kibujt a napfényre, ekként kérkedik: „Keresztül-fúrtam a Földet“. Ő hiába hazudják a te búbájosaid az élet színét a halott arcára: aki meghalt, — meghalt; a halál angyala ugyan vissza nem hozza a lelket, akárhogy cicomázzatok is a tetemet.

— A te búbájosaid — vette át a feddő szót egy harmadik vén, Éhud — elámitják leányainkat és eltérítik ifjaink szívét az egyenes útról. Csodákat sugdosnak asszonyaink Nóf papjairól, akik fölélesztik a holtat. A hazugság prófétái a nép ősi hitét ingatják meg.

— Thirsa gyengéi — szólott ismét Zakkai ajakán a vád — már régóta egyiptomi ösvényeken tévelyegnek. Ruháid meztelenséget hoztak asszonyaink közé, ékességeid versenyes pazarlást, faragott képeid és szent állataid házaink tisztaságát fertézték meg. Leányaink apró faragványokat dugdosnak és furcsa könyörgéseket hadarnak a felemás szörnyekhez. Szobájukba fogadták a macskát, az ölyüt meg a violatollú darut s a krokodílusnak, amely udvarodon él, bort visznek titokban, galambhúst és zsemlelisztből süttöt kalácsot.

A fegyveres thirsaiak közül közbekiáltott valaki:

— Ezekért bűnhődött Elpaál és ezekért fog meglakolni Thirsa. Nem hiába intette a próféta, hogy jaj neki és Thirsának is jaj.

— Halál a szent állatokra! — kiáltotta egy másik harcos. A sokadalom átvette a kiáltást:

— Halál a szent állatokra!

Khafrít haloványan állott a tornácón. Csak a szája tüzelt, meg a szeme. Szája fenyegető haraggal remegett, szeme olyan volt, mint egy könnybe-

lábadó kérés. De ahogy Jédutunhoz fordult, helyet cseréltek az indulatok: szemében büszke fenyegetés égett s a szája könyörgővé enyhült:

— Hagyjátok békén az állataimat — szólott. — Ha megölitek, örök veszedelembe sodortok engem és Elpaál jövődő életét.

— Én — mondta Jédutun — csak a fejedelem holttestéért jöttem. Az isteneidet nem bántom.

— Ot se bántsad. Az enyém.

— A földé, nem a tied.

Jédutun intett s tíz pajzsos férfiú indult a balzsamozók kamrája felé, hogy kihozza Elpaált.

Khafrit elébük állott.

— Megtiltom nektek, hogy hozzányúljatok!

A fenyegetés végigfolyt rajta s mint valami haragos páncél öltözte be magas termetét. Egy pillanatig úgy érezte, hogy erős, mint egy évezredes ostromtorony és tízezer harcossal is szembezáll... De lehullott a páncél s ő összeomlott. Mintha kihúzták volna a gerincét. Görnyedten nézett, mint mennek be a thirsaiak Elpaálért s a halálos ítélet hidege suhogott át a lelkén.

— Ölj meg engem is, — síkoltotta Jédutun felé — ölj meg, ahogy őt megölted. És temess a földbe engem is, ahogy őt eltemeted, hogy a második életét is megsemmisítsd. Én is meg akarok halni kétszer, ahogy ő, én is bolyongani akarom az úttalan setétséget háromezer évig, tízenyolcezer világokon át.

Jédutunnak az jutott hirtelen eszébe, hogy ez az asszony már egyszer rimánkodott neki, hogy ölje meg. Akkor már majdnem kitérte karját a forró dereka felé, de Abigail kacagása mást parancsolt... Tekintete a háza elé síklott, ahol Abigail várakozott és ijedt arccal meredt az oszlopos tornácra. Jédutun elmosolyodott.

— Ettől az asszonytól félted az életemet, — ezt mondta a férfi mosolya — aki ime tölem könyörgi a halált?

Khafrit arcán bíborlott a harag:

— Gonosz vagy, százszerosan gonosz, aki harcba szállsz az istenekkel s a szent szertartásokat nevedet.

Lelkiismerete, mint éhes keselyű, nekiesett s a szívébe vájta csörét... Ó hogy' foglalkozhattak a gondolatai valaha is ezzel az iszonyatos férfiúval? Hogy is lehetett miatta Elpaálhoz hűtelen! Elpaál lángolt, Elpaál rajongott érte s ha nem Jédutun álmódja, hanem Elpaál fogadja el: milyen magasztos szeretkezés lett volna ez! Jaj, Jédutun miatt most egyetlen ölelésére sem emlékszik Elpaálnak. Még az utolsó csókoknak is ő vette el az ízét. Milyen is lehetett az utolsó csókja! A föld méhe nem forróbb, a tenger nem mélyebb. A csatába induló fiatal férfi minden hevesége, hátralevő életének minden láza ott lüktetett a karjában s a száján. S ő nem érzett mindebből semmit. Jédutun miatt, aki a gyűlölet tengerét öntötte szívébe, — ez a tenger minden

más érzést kimosott. És nem elég a rengeteg földi gonoszság, most az égi társulást is erőszakkal megakadályozza... Nem, ezt nem szabad hogy engedje!

Szaladt be a balzsamozókamrába, a fegyveresek után, akik már összehevenyésztek dárdákból és szögletes pajzsokból Elpaál koporsóját. A nap lemenőben volt és Jédutun siettetta a temetést, nehogy egy újabb éjszaka köszöntsen a pihenésért sohajtó csontokra. Khafritnak tehetetlen fájdalommal kellett végignéznie, mint ragadják ki az egyiptomiak kezéből Elpaál holttestét, mint mossák le róla durván a drága balzsamokat s az életet mosolygó festékeket. Most volt még csak igazán halott a halott és most sirtak csak keservesen az asszonyai. Minden könnyük előtört ismét, ahogy Elpaál vonásai összeestek, eltorzulnak s a színe olyan lett, mint a penészes viasz. Hű fegyveresei is ejtettek érte pár könnycseppet.

Khafrit a sírókra nézett s torkon ragadta a gyász. Sirásra ingerelte a sirás, de visszafojtotta. Csak amikor tekintete a fejedelem meggyötört arcára esett, tört fel belőle a görcsös zokogás. Éles fájdalmak döfték szíven s úgy érezte, hogy valahol a háta mögött vagy a feje fölött sir, vádol, panaszol Elpaál szelleme, amely most már roppant időkre hontalanja a végtelen térségeknek.

BÁLVÁNYDÖNTÉS

Hetednapra megérkezett a táborból Jésua, a hátrahagyott thirsai tizek egyike és heves harcokról újságot.

— Újhold harmadik éjszakáján — Jédutun selege izgalommal szitta be minden szavát — kirozott a várból a szorongatott hámátsóbaiak közül mintegy tízezer ijjas-dárdás férfiú. Bozontosak voltak és rongyosak, sebhelyesek s az éhezéstől szilajak. A hold még valahol a láthatatlan mélységek fölött hajózott, ahogy ez az alattomos, setét had az aluvók tábora felé ömlött. Már egészen közel voltak, amikor Zebulon őrei észrevették őket. Azonnal támasztót fúttak kürtjeiken s a pihenő törzsek felriadtak. Micsoda vad kiáltozás keletkezett erre! Sóba harcosai visongtak, mint a rablómadarak s mint ebek falkája, rekedten ugattak. Mihelyt észrevették, hogy a tábor mozgolódni kezd, nyílzáport zúdítottak és dárdákat hajtottak felénk. Csak a hangjukat lehetett hallani, a nyílaik szüntelen sívtozását, meg röpködő dárdáik nehéz huhogását; testüket, mint a koporsó setétje, az éjszaka takarta. Ekkor megrívaltak az efraimíta trombiták. Báruk és Sallum kiáltása harsogott és látni lehetett Jérobeámot, amint égő fáklyákat osztogat néhány staféta lovasának. A staféták nem hívinni futottak: a közeli dombokra nyargaltak s a nappal megtöltött kutakba dobálták lobogó fáklyáikat. Egyszerre itt is ott is fölcsapott a láng, vörhenyös tűzoszlopok ágaskodtak a magaslatokon s a hámátsóbaí sokadalom tántorgott a

vérvörös fényben. Törzseink sorokba tömörültek, reájukrohantak, körülvették őket és iszonyatos kaszabolást vittek bennük véghez. Mint veszett sakálók, harcoltak Hámát fiait, de Jákob háza, miatt az ércsörű sasok. Ó ha láttátok volna Naf-táli fürge férfiai, Zebulon keményöklű legényeit, Gád óriásait! Láttátok volna csak a kettős pal-lossal hadakozó Dánt és Rubent, aki harci zsoltárt énekelt, miközben az ellenségre indult. És Manassét! A mi vérünk ez a törzs: tűz és harag nyargal az ereiben. És valamennyi törzs előtt: Efraim és Efraim élén: Jérobeám, a vezér. Hej, testvéreim és ó Jédutun, tudom, ti őt nem kedvelitek, de ha ezen az éjszakán halljátok a hangját, tudjátok a vezéri eszességét és látjátok keskeny egyiptomi pengéjét, amely ahol föl villan, osztja a halált — azt mondjátok most, amit én mondok: ő az Úr bosszúálló anyyala. A Silóbeli, aki látta őt harcolni a pogányok ellen, másnap ezt profétálta neki: „Te fogsz uralkodni Izraelen: ezt mondja Cebaoth, a hadak Istene“.

A thirsai férfiakban, Jésua beszédeit hallván, fellobogott a harci kedv. Egyikük se gyűlölte már Jerobeámot, nem is irigykedtek reá, egyetlen érzés nyugtalankodott most szívükben: a csaták türelmetlensége. Már bánták, hogy hazajöttek. S ha Jédutun nem tartóztatja őket, vissza is mennek a táborba tüstént.

— A király hű harcosai — fékezte Jédutun az indulatokat — nem mehetnek a pártosok táborába. Lesz még rá módotok, thirsaiak, hogy harcoljatok a hitetlenek ellen.

Néhány napig békén maradt Thirsa. Miglen megérkezett a táborból Elám és ugyancsak alágyújtott a csatázó láznak. Az alsó-város megvétele-ről beszélt ámulatos dolgokat és arról, hogy már csak egy-két hét s a felső-város, a fellegvár is meghódol.

— Mi is ott akarunk lenni, — lármáztak ekkor Jédutun harcosai. — Vezess vissza bennünket Hámát-Sóba alá.

Jédutun komolyan, keményen ellenezte a dolgot:

— Még várjatok.

Hazajött Zimri és újabb csodákat mesélt. Jédutun-nak két kézzel kellett tartani a gerjedelmeket. De győzte.

Jött azonban Sémí meg Zebádia rémitő hírekkel, hogy damaskusi Rézon erős haddal igyekszik Hámát-Sóba fölmentésére és Hadad, Edom fejedelme ugyancsak a zsidók ellen indul. Most végre — vélték a thirsaiak — indulhat a sereg Hámát-Sóba alá.

De Jédutun másfelé határozott indulást.

— Jérusálembé! — adta ki a parancsot. Thirsa csudálkozott, de szó nélkül sorakozott a kapuk táján. Mindenki tudta, hogy Jédutun eszes öreghadnagy, aki érti a hadi dolgokat.

Amikor a délnyugati kapun kikanyarodtak Thirsa ezrei, serénylábú számaron Semája jött velük szembe. A hámáti táborból érkezett.

— Ej Semája, — évődtek volt fegyveres-társukkal, aki most fegyvertelenül, a jámborok salangos kékcsik-köntöseben ügetett az úton, — hol hagyta vitézi pajzsodat? Hol hagyta fénylő szőrű lovadat, Semája?

Semája, mintha nem is hallotta volna a kötekedést. Enéklő hangossággal kiáltotta:

— Pártot üt Észak és Dél s a világosság fiai a setétség fiaival ölelkeznek. A proféta szemei is meghomályosultak, immár hamis látások az ő látási, káprázat az ő jövőbenézése. Elpredálja Dávid királyságának örökét, kettétöri a támadó kardot s a védekező pajzsot és testvér ellen bősztíti a testvért. Ha elszakad Izrael Jérusálemtől, a Mória hegyétől is örökre elszakad és eltávolodik a Kérubimoktól és a Szenttől, aki a Kérubimok szárnyain füstben és fényben tanyázik.

Az ifjú thirsaiak nevettek Semáján, aki im' egyszerre profétálni kezd. Mitöbb, mintha maga a proféta ellen profétálna: a silói ellen. Az öregebbek csendben maradtak, gondolván, ezt az istenes életű pásztorembert — mert békés napokban barmokon pásztorkodott Semája — megszállta az Isten szelleme. Maga Jédutun is nagyon komolyan hallgatta Semáját, még bólongatott is a fejével. Talán egyedül ő értette a profécia homályosságát, hogy a világosság fiai a setétség fiaival szövöztek. Ó már tudta, hogy sem Rézon sem Hadad nem Jérobeám hada ellen indul.

Odabenn Thirsában nagy respektussal hallgatták Semája igéit. Tökéletesen csak a Vének értették, ezek aztán tovább adták, magyarázták a szavait. Néha még magyarázni se kellett. Többek között az idegen ékkövekről való példázatát első hallomásra elérte mindenki.

— Atkos varázslatok lakoznak idegen földek köveiben: tör és vereség az idegen asszony. Az uralkodó palotáját ékesíti velük: szívet-szemét népétől fordítja el az idegen asszony. S a nép szeme kívánón nézi a fénylő köveket: szíve eltérül régi istenétől. Oltárát idegen kövekkel építi, idegen népek szentjeit imádja s profétája, papja az idegen asszony.

A Vénekben föléledtek a régi indulatok.

— Öljétek meg a szent állatokat! — kiáltotta Zakkai.

Thirsa népe tétovázott. Hiszen ezt maga Jédutun se merte megtenni. Zakkai kardot szerzett, magasra lengette remegő kezében és maga indult a cédrus-palota felé. Az utca nekimerészedett. Mindtöbben csatlakoztak az agghoz. Mire a fejedelmi udvarra értek: hömpölygő, hangos néparadat kívánta látni a szent állatok vérért.

Khafrit egyiptomi szolgálai megpróbálták útját állani a sokaságnak. De ez csak bősztítette az indulatokat. Kések, gyilkok, öreg görbe pengék kerültek a legjámborabb kezekbe is s az állatok pitvara csakhamar furcsa kiáltásokkal telt meg. Még a szent halak s a hullók adták oda legcsendesebben az életüket. Az ibiszek rekedten rikoltoztak, az

olyük élesen, szaporán vijjogtak s a csőrükkel védekeztek, a macskák nyöszörögtek, mint a panaszkodó csecsemők. Egy-kettő el is iramodott közülük. A kígyó gyűrűzve vergődött s az öreg falánk krokodilus vészesen tátogatta torkát Zakkaira, aki maga próbálkozott meg ezzel a szörnyeteggel.

— A szentjeim! — sikoltotta Khafrít, amikor látta a pusztulást. — Hát senki se segít?

A sok állat közül már egy se volt életben, csak a krokodilus, a mindenség szimbóluma. (A mindenség is él, mozog és hallgat, mint a krokodilus, amelynek nincsen nyelve.) Pótif leszaladt, hogy megvédelmezze. Épp akkor ért a nilusi medence elé, amikor a partján Zakkai a krokodilusra emelte fegyverét. A női éléje ugrott a Vénnek s az éles kard az ő fejére hullott. Nyomban összeesett.

— Megölted az egyiptomit, Zakkai! — szörnyűködtek a Vének. — Zakkai, menekülj!

— Menekülj Zakkai — hallatszott a nógatás jobbról is, balról is. — Szaladj a menedékvárosba.

— Agg Zakkai, fuss az életedért!

— Mentsd meg életedet, Zakkai. Fuss a gyilkosok városába.

A Vén megállott a véresfejű női előtt, reszketően, megtörtén, de konokon. A napba mártotta remegő szakállát, mondván:

— Én már vén vagyok ahhoz, hogy a menedékvárosba fussak. Ha embert öltem, ám jöjjön a meggyilkolt rokona és oltsa ki az életemet. Eleget éltem.

Főlemelte kardját és most már a krokodilusra sujtott, amely épp a medence felé csúsztatta lomha testét. A ráncosbőrű állat megvonaglott s a farkára ágaskodott. Azután lökött magán egyet s a medencébe hullott. Pillanatok alatt vörös lett a nilusi víz, mint amilyen a termékenység utolsó napjaiban szokott lenni a Nilus. A vérhabos vízben csakhamar hátára fordult a krokodil.

— Most már meghalhatok — mondotta csendesen Zakkai. — Jöjjön az egyiptomi legközelebbi vérrokona és ontsa ki a vérem.

Meggörnyedten, jámboran, elszántan a halálra, elébement annak a két egyiptominak, kik szaladva jöttek a palota felől. De ezek nem bántották. Az eszméletlen Pótifhoz siettek, karjukra emelték s bevitték a papok szobájába.

Kezétördelve siránkozott nyomukban az egyiptomi asszony:

— A romlás és a szerencsétlenség jött ide velünk a fáraók ősi földjéről...

Zakkait egyre unszolták a thirsaiak:

— Szaladj Sékembe, menekülj Rámótba, vén Zakkai!

A menedékvárosok közül Thirsához az Efraim hegyén épült Sékem volt a legközelebb. Rámót Gileádban Gád földjén feküdt, túl a Jordánon s a jó thirsaiak legtöbbje ezt a gileádi menedéket tanácsolta.

— Odáig nem ér el az egyiptomi asszony bosszúálló keze — mondták.

E kettőn kívül még négy menedékváros volt Izraelben. Kédes Galileában, Naftáli hegyén; Kirjath-Arba Judában; Béser Ruben lapályán és Básán földjén Gólan. Ezekbe a városokba menekült minden olyan gyilkos, aki véletlenül ölt embert s akinek tartania kellett a meggyilkolt rokonainak vérbosszújától.

Zakkai tétovázott. Nem tudta magát rászánni, hogy elhagyja szülővárosát, ahol tiszteletben megőszült s ahol annyi élet keletkezett és szállott sirba a szemelättán. Most végre ő is meghalhat. Nem félt a vérbosszútól: ő szinte várta már a halált. Különösen most vélte befejezettek életét, most, hogy a szent állatokat kiirtotta s még mielőtt Thirsa uralta volna: ledöntötte az egyiptomi bálványt. De mert csaknem rimánkodtak neki vénséges atyafiai, akik Khafrít haragjától féltették, végre is engedett az aggastyán Zakkai. Öszvért nyergelt, pénzt vett magához és futott a gileádi Rámótba, a messzi és furcsa népű városba, hogy megmentse életét s hogy nyugodtan bevarja a békés halálangyalt.

A SZENT ÁPISZ

A seb, melyet a Vén kardja ejtett, halálosnak látszott. A nyakán tátogott a sápadt, nyurga nőfának, mint valami nagy vörös száj, amely eddig rejtve volt s most megnyílt és köpködté a forró piros életet. A thirsai öregek, akik ismerték a vágások természetét, siettek Zakkait, hogy meneküljön, mert legfőlebb még egy-két óráig élhet az egyiptomi.

De jött Hótep, kímosta a sebet, balzsamokat kent rá, bekötözte és Amun-Rá papja kezdett magához térni. Nehéz órái elmúltak s a halál nem mert közeledni hozzá. Elűzte a nilusmenti búbajos tudománya. A véres szájra, amelyen immár a lélek is ki akart iramodni, minduntalan újabb tapasztok kerültek s alig egy hét múltán megszólalt betegágyán Pótif.

— Én hugom, — szólott Khafrithoz s kevés megmaradt vére mind az arcában lángolt — hiába hívtok már vissza én elmegyek innen. Nemsokára hallani fogom a bolygó csillagok kórusát és látni fogom a kerengésüket. Ó Khafrít, ha jót akarsz tenni velem, mutasd meg földi szememnek is a csillagok mozgását. Táncolj, ó hugom, táncold el a legálmosabb s a legszilajabb szerelmi táncodat. Az asszonyok táncában az égbolt csillagai rengenek.

— Nem, — szólott csendesen Khafrít és Pótif elszomorodott. Ismerte a huga konokságát s tudta, hogy nem fog táncolni. Azért még kérlete:

— Szeretném beinni kiöbbozó szemembe időmaid vonaglását. El szeretném vinni magammal a tested minden mozdulatát. Szeretném látni a nyugtalan nyulánságodat. A messzi csillagok nem olyan mámorítóak, mint a te tested. Ó táncold el a csillagok táncát.

Lázasan fölágaskodott, karját kérőn, vágyón

Khafrit felé tárta. Beteg testében felgyülemlett, megfeszült minden eddigi sóvárgása és erélye és remegőn várakozott. De az asszony csökönnyösen ismételte: *nem!* — s a beteg erői összeomlottak. Hörgött egyet és hanyattvágódott nyoszolyáján.

Khafrit fölsíkkoltott... A halál üzenete — gondolta iszonyattal és dermedten állott meg a szoba közepén. Sikoltása, mint egy elhajított nadály, a beteg sebéhez siklott, fölszakította s a vörös száj szaporán köpködté a női vékony vérét.

Az egyiptomi asszony a nyoszolyához rohant, leült s a beteg vérző nyakára tapasztotta hűvös tenyerét.

Pötíf ráerőltette ösztöve karját huga derekára.

— A derekadat, — szólott akadozva — Iseséhez hasonló forró övedet én még sohasem érintettem meg. Pedig azt hittem, nekem érik. Most átkarolhatnám, de karomból már kiszaladt az élet: a karom már nem érzi a nagy gyönyörűséget. De én még érezni akarom. Nem kellenek a túlvilág gyönyörei. Én itt akarok maradni melletted, Khafrit. En meg fogok halni, de élni fogok melletted. It fog kóvályogni a lelkem a fejed fölött s a derekad körül. Ne küldjétek a lelkemet Osiris széke elé. Temessétek földbe a testemet, ahogy Elpaált eltemettétek.

Khafrit csendesesen sirdogált és Elpaálra gondolt. Ó, ha legalább így előtte halt volna meg a drága férfiú!

Pötíf elhalón folytatta:

— Az áldozó szfinx mögött, a tizenhárom cédrus alatt kígyótojásokat őrzök. Ezeket nem bánthatták az öldöklő thirsaiak, mert a kert homokja rejtezi őket. Amelyik leghamarabb kikel, vedd magadhoz: szent Ureus-kígyó. Gondozd és ápold, ez fogja magába fogadni a lelkemet. Ha derekadra csavarodik, ne dobd le magadról: én nyúltam a derekadhoz. Ha melledre kúszik, hagyd ott: én sóhajtozok a melleden. Ha válladat simogatja: én érintem meg a válladat. És ha meghal, balzsamozd be és temettesd majd magad mellé, a te gyönyörű tested múmiájához.

Khafrit felugrott s a seb megnyílt a női lelkének.

— Pötíf, — kiáltotta — a haldokló Osirisnak hová szállt a lelke? Osirisnak is megsemmisült a teste.

— Osiris lelke az ápiszba vándorolt, — szolt Pötíf immár alig hallhatóan és furcsa, merev nézéssel tekintett Khafritra. A nézése mind furcsább, mind merevebb lett és az asszony csak akkor vette ezt észre, amikor a nőfi többé már nem kérdezett tőle és nem is felelt kérdéseire.

Különös illatot érzett. Mintha a léleknek, amely elhagyta a testet s most itt időzik a szobában, volna illata. Nem volt megrémülve, noha egyedül maradt a halottal. Csudálatosan nyugodt volt, sőt vidám. Nem is annyira a testvére lelkével törődött, mint azzal a másikkal, melyet meg fog menteni az örökös bolygástól. Elpaál szerelmes

lelkére gondolt, amely mint egykor Osirisé, az ápiszba vándorolt. És neki csak annyi dolga lesz, hogy fölkutassa a szent bika hollétét.

Meghagyta embereinek, keressék a szent állatot. Néhányat közülük hazamenesztett Egyiptomba, küldött pénzt a nőfi papoknak, — akik az ápisz-hapinak mind a huszonkilenc jelét tudják és felismerik — hogy kutassák fel Elpaál ápiszát. Ő maga Thirsa környékén szimatolt az állat után. Mert noha a lélek mérhetlen utakat becsatangol e földi téreken, Elpaál lelkének itt kell lennie, megöletése helyén, asszonya és minden szerzett marhája közelében.

Pötífrol, kinek sirhantja már süppedezni és füvesedni kezdett, alig-alig emlékezett Khafrit. Utolsó kérése is csak nagysokára jutott eszébe, amikor egyszer tamahuival a kertben sétált a szfinx-oltár mögött, a tizenhárom cédrus árnyékában. A fűben valami elsíkkolt mellette s Tinera az ijedős rableány fölsíkkoltott.

— Kígyó!

— Pötíf, — suttogta Khafrit s egy bögre tejet hozatott, hogy a kígyót, amely eliramlott, visszaédesgesse. S amikor a vonagló állat előbujt s részeggé itta magát tejjel, fölvette és bevitte Hótephez, a mindenhezértő egyiptomihoz, aki kiszedte méregfogait.

— Pötíf lelke él benne, — mesélte halk, megilletődött szóval Khafrit. Az öreg tudós (pergamenes arcán ezer barázda szaladgált) csendesesen hallgatta és különösen mosolygott. Hitetlen mosoly volt, telve bölcsességgel, hidegséggel és öreges higgadsággal. Így szokott mosolyogni a sárga hold a mérhetetlen magasban, amikor imádják, vagy megugatják a föld állatai.

— Mit gondol ez a megvéhenhd mindentudó? — viaskodott magában Khafrit. Bosszantotta a memfiszi mosolya. Gyakran látta ezt a furcsa vigyorgást szája szélén s a szemében az egyiptominak, amikor ez a hívő és érzékeny Pötífal vitázott. Az öreg pap maga nem nagyon beszélt, csak Pötíf hadargatta a könyvek s a nagytekintélyű szertartásírók mondásait. Hótep nagyritkán felelt neki és keveset. Egyszer ezt mondta:

— Kisded okosságok, kisded tudományok. Az igazi okosság s az igazi tudomány rejtve marad a szent könyvek írói előtt. A szent írások kutatják a titokzatot és apró emberi történeteket eszelnek ki az istenekről és az ember isteni lelkéről. Vagy hetvenhét istent ismernek és kérkednek vele, hogy mindeniket a nevéen szólítják és valamennyinek ismerik a tulajdonságait. Pedig az Isten — és ezt már a dicsó fáraó, IV. Amenhótep is kinyilatkozta — egy és megoszthatatlan; tulajdonságait nem érti meg emberi elme és nevét nem lehet kimondani...

A kígyó heted-nyolcadnapra már megbarátkozott Khafrittal: derekára csavarodott, vállára kúszott s a vén búbajos mosolya elfakult. Most már kétség nélkül hitte az egyiptomi asszony: ez

Pótif. Egy-egy távoli gondolata még borzadozott ettől a szerelemtől s kissé megremegett, ahányszor Pótif második földi alakja puha testével megérintette. De lassanként megkedvelte a kigyót s magával vitte mindenüvé, mint egy kedvenc madarat vagy hízelkedő macskát. A haldoklót látta maga előtt, hallotta utolsó kívánságát és engedte, hogy a halott lelke kebelén sóhajtozzon.

De csakhamar maga Elpaál is visszatért, az erős, a szerelmes férfiú és Pótifot visszadobta a régi homályba. Khafrít megtalálta az ápiszt.

Fekete volt és izmosan fiatal; farkában fehér szőrösomók tarkáltak. Homlokán mintha ott tündöklött volna a növekvő hold, hátán a szárnyakiterjesztett karvaly. S amikor a jászol szélén kérődött, Khafrít egy pillanatra határozottan látta nyelvében a föltámadás bogarát, a skarabeuszt. Kétségtelen, ez a szent bika: rajta van minden jel, amit csakis kíváltságos embereknek adatik látni, ezeknek is ritka pillanatokban.

És hogy nézi a szent állat! Két bámész szeme mint két tüzes ékkő tapad a nyakára. A szemébe fűrődik ez a két szem, égeti, mint valami boszorkányos zöld üszök s a szívét keresi. Testéről letpédési a gyolcsokat és forró izgalom fátylaiba borítja.

— Elpaál, Elpaál! — ujjongott fel Khafrít és ledobta magáról a kigyót. Kezdte szégyelni ezt a szerelmét, hűtlennek érezte magát Pótif miatt, aki haláloságyán megközelítette a lelkét. Most már megint az Elpaálé, egészen az övé. Őt fogja ápolni, becézgetni, neki fog gügyögni szerelmes szavakat. Ő előtte fogja ellejteni a csillagok táncát. Ő, most úgyis a zengő csillagok között sétálna a lelke, ha testét részesítették volna az isteni szertartásokban.

A palotába vitte az ápiszt, aranyláncot aggatott a nyakába, himezett bíborral borította hátát. Guggoló rabasszonyai szent himnuszokat énekeltek és játszottak neki hangszereiken s Khafrít táncolni kezdte a csillagok táncát.

Derekához szorította könyökét, alsó karját előrenyújtotta. Kezefeje úgy konyult lefelé, mint hattyú csőre a vízen. Szinte zuhant minden egyes léptével, mintha a két keze húzta volna valami szédítő lejtőn. Fáradt és fájdalmas ének zümmögött a fátylai között s testének lassudak kőválygása olyan volt, mint egy elnyújtott nyöszörgés. Ha a tánc a csillagok mozgása, Khafrít most egy elátkozott csillag táncát lejtette, amely eltévedt a végtelenben és úttalan pályákon cikázva zuhant a biztos elmúlás felé.

— Nem ezt, — súgta önmagához Khafrít türelmetlen, idegen hangon. Mintha Elpaál szólana hozzá, leintve ezt a szomorú, kedvcsüggesztő táncot. Új táncba kezdett. Egy helyben állott, talpa mozdulatlanul tapadt a földhöz, csak a térde vonaglott, a csípeje, a melle s a válla. Hajlongott, a magasba ágaskodott s a teste megnyúlt, mint valami magasszárú virág. Jobbkezét a levegőbe

meresztette, mintha tiltakozott vagy parancsolt volna, majd mindkét karját felnyújtotta és lengette a feje körül. Ujjain pirosan és zölden szikráztak a gyűrűk kövei. Megvékonyodott testére rácsavarodtak a fátylak s nem énekeltek, csak cirpelték, mint éber tücskök a harmatos esteli fűben. Olyan volt most Khafrít, mint egy messzi állócsillag, amely tulajdonmagának hódol és önmagára szípkarkázza minden ragyogását.

Megint más táncba kezdett. Könnyedén szökdel, arcát mintha fényzáporba mártotta volna, sugárzón és vágyón fölfelé emelgette. Két karját eltárta, mint aki vár valamit s mintha úszott volna a magosságok felé. A fátylai is úsztak utána és dalolták a végtelen vizek ezüstös énekét. Az esthajnal-csillag volt most Khafrít, az esthajnal-csillag, amely holdatlan éjszakákon a holdat keresi.

Azután tüzesedni kezdett a tánc. Toppantott, repült, guggolt, forgott, kerengett s a fátylai pihegve örvénylettek körülötte. A válla bukdácsolt, a melle hullámokat vert, a csípője lábitón ringott, a tompora vonaglott, mint rohanó paripák combja. Minden porcikája táncolt. A bolygók nyugtalan lelke lázongott minden ízében. A mélyseges tenger volt a tánc, az éj sötétlő tengere, mely a csillagok ezreit regeti.

Egy-két hasonló lépés emléken eszébe jutott Khafrítnek a szent memfiszí tánc, melyet az ápisz fölszentelésének első tizenégy napján az isteni bika előtt lejtének el a női asszonyok. Mentelenül, testük pompázó szépségében, mert azontúl tilos a szent állat színe elé járulniok... Ledobta a fátylakat magáról, saruját messzi-hajította és körül táncolta az ápiszt.

Az ifjú állat szemében Elpaál lelke égett és Khafrítot részeg izgalmakba sodorta a féktelen kerengés. Már alig látta az állatot, csak a két szemét: teste kilépett az állati formából s egy daliás vitéz állott előtte ragyogó aranyban. Sisakja, pajzsa, dárdája, lábvértje: mind csupa arany, — olyan mint Osiris, aki a szédítő hegytetőn áll és magára ölti a nap minden aranyát. Karját eltárja és mond valamit. Tán ezt: Isisem, királyném!

Kőválygó lépteit fékezte és ismét látta a fölcicomázott, fénylőszőrű ápiszt. De mintha kápráznék a szeme: az aranyos leventé is látta. Egészen megláttotta táncát. Meghökken. A szent bika is más, a vitéz is más. Amaz mozdulatlanul nézi, emez az ajtóban áll és feléje tárja karját:

— Királyné! — szólott rajongón a vitéz — eljött hozzád szerelmesed, Izrael királya.

Az egyiptomi asszony ijedten megállott és magára csavarta fátylait. Mintha egy jeges kéz nyúlt volna a forró érzékenységéhez: izgalmái remegve kihültek. Az aranyvértes dalia ott az ajtóban nem a föltámadt Elpaál volt, hanem Jéróbeám, a jerusálemi vitéz...

(VÉGE KÖVETKEZIK.)

KRÓNKA. ÉS ÖZEMLE

OLVASÓINKHOZ. Mai számunkhoz befizetési lapot mellékelünk mindazok részére, akiknek előfizetési vagy tagsági díja e hónapban vagy már előbb esedékessé vált. A súlyos idökre való tekintettel ezúton is ismételjük kérésünket, hogy az esedékes díjakat minél előbb beküldeni sziveskedjenek, hogy nagy kulturális misszióinkat a rendkívüli idök megpróbáltatásai közepette is akadálytalanul teljesíthessük. Bizunk a magyar zsidó intelligenciában, hogy e nehéz napokban is kitart orgánuma mellett. Részünkről pedig azzal viszonzozuk az áldozatkészséget, hogy a legnagyobb áldozatok árán a háború alatt is olyan gazdag tartalmú és illusztrációjú számokat adunk olvasóinknak mint béke idején.

AZ OMIKE ÚJ PÁRTFOGÓ TAGJAI.

Legutóbbi számunk megjelenése óta a következők jelentették be szerkesztőségünknek az Országos Magyar Izr. Közművelődési Egyesületbe való belépésüket, hogy a 20 kor. pártfogó tagsági díj ellenében tagilletményül kapják a Mult és Jövöt:

Dr. Áldory Mór orvos kir. tanácsos, hitközségi elnök Esztergom, Fabriczky Hermann konzervgyáros Budapest, Silbermann Sándor magánhivatalnok Budapest, Vogel Samu vezérigazgató Zsolna, Vogel James igazgató Zsolna, Weiner Jakab igazgató Zsolna, Neumann Mihály gyáros Zsolna, dr. Reiss Mór orvos, hitközségi alelnök Zólyom, Kun János kereskedő, hitközségi elnök Zólyom, Schwarcz Mór kereskedő Zólyom, Wittman Ignác gyáros Zólyom, Blüh Géza gyáros Zólyom, Strausz Fülöp Vilmos szállótulajdonos Zólyom, Izr. Nöegylet Zólyom, Jasz József főmérnök Zólyom, Láng Ignác háztulajdonos, hitközségi elnök Ruttka, Izr. Nöegylet Ruttka, Lindner Gusztáv kereskedő Zólyom, dr. Pollák József ügyvéd Zsolna, Rösenfeld Ignác bankigazgató Zsolna, Schlesinger és Tsa nagykereskedők Zsolna, Langfelder Testvérek nagykereskedők Zsolna, dr. Stern Rezső ügyvéd, kir. tanácsos Zsolna, Reiss Zsigmond bórkereskedő Zsolna, Lipner Áron háztulajdonos Zsolna, Lipscher Mór nagykereskedő Zsolna, dr. Friedner Dávid ügyvéd Zsolna, Glasel Testvérek fakereskedők Zsolna, dr. Löwenrosen János orvos Zsolna, Idb. Holzmann Lajos fakereskedő Zsolna, Leimdörfer

Henrik magánzó Zsolna, Biermann Zsigmond magánzó, Chevra elnöke Vágújhely, Löwinger Simon és Fia szeszgyáros Vágújhely, dr. Sonnenfeld Bernát ügyvéd Vágújhely, Izr. hitközség Weisz József elnök Szered, Paschkus Benő kereskedő, hitközségi alelnök Szered, Reichmann Károlyné Szered, Izr. hitközség, dr. Schaar Henrik orvos, elnök Galánta, Adler Ervin vaskereskedő Galánta, Salvendy Dávid vaskereskedő Galánta, Blumenstein Mór Ersekújvár, özv. Klein Albertné Ersekújvár, Singer József malomtulajdonos Ersekújvár, Fuchs Hermann kereskedő Ersekújvár, Grünfeld Adolf kereskedő Ersekújvár, dr. Guth Jenő ügyvéd hitközségi elnök Ersekújvár, Lichtenstein Kálmán cukorgyári igazgató Ersekújvár, Winterberg Adolf kereskedő Nagyszombat, dr. Löwinger Zsigmond orvos Nagyszombat, Schlesinger Hugó kávé Nagyszombat, Schwarcz Gyula magánzó Nagyszombat, Wertheimer Sándor kereskedő Nagyszombat, Eiser Emílné Vágújhely, dr. Füredi Lipót ügyvéd Vágújhely, Donáth Ede és Fiai kereskedők Vágújhely, Sonnenfeld Dániel kereskedő Vágújhely, Eliász Adolf kereskedő Vágújhely, Herczog Jakab Károly kereskedő Vágújhely, Roth Albert kereskedő Vágújhely, dr. Steiner Sándor orvos Vágújhely, Diamant Adolf kereskedő Vágújhely, Wiszter Lipót kereskedő Vágújhely, Eisenberg Ödön kereskedő Vágújhely, Fuchs Jakab fakereskedő hitközségi elnök Galgóc, Nágel Mór kereskedő Galgóc, Bokor Károly gyógyszerész Galgóc, Tomaszof Miksáné Zaszriva, Csillag Géza vasúti vendéglős Galánta, Müller A. L. gabonakereskedő Galánta, Glásel Lajos földbirtokos Nagyszombat, Kappel Ignác földbirtokos Nagyszombat, Missák Zsigmondné Léva, Reittmann Lajos szeszereskedő Léva, dr. Steiner Oszkár ügyvéd Léva, Bartos Frigyes cégvezető Aranyosmarót, Eisenberg Károly vaskereskedő, hitközségi alelnök Aranyosmarót, Simkó Adolf kereskedő Aranyosmarót, Munk Emil kereskedő Aranyosmarót, Mittelman János bankigazgató Aranyosmarót, dr. Ardó Sándor ügyvéd, hitközségi elnök Aranyosmarót, Chevra Kadischa Fürchtgoss Lipót elnök Aranyosmarót, Stern Ignác nagybérő Kossuth, Müller Jónás nagybérő Pusztapallóc, Kuffler Viktor nagybérő Nyék, Eisler és Popper nagybérők Nagytódemes, Pollák Gyula nagybérő Hódí, Zsold Zsigmond és Fiai nagybérők Felsőszeli, dr. Röth Sándorné Ersekújvár, Izr. hitközség Léva, Izr. Nöegylet Léva, dr. Perl Antal fogorvos Aranyosmarót, Pető Albert gyáros Aranyosmarót, Pető Bertalan bankigazgató Aranyosmarót, Tannert Etelka csász. és kir. törzsorvos neje Esztergom, Bruckner Ödön kereskedő Esztergom, Diamant Béla mézgyáros Esztergom, Weisz Mór szabó Esztergom, Cserő Zsigmond kereskedő Esztergom, Leimdörfer Nándor fakereskedő Esztergom, dr. Wilheim József orvos Párkány, dr. Krámer Emil ügyvéd Nyitra, Schlesinger Lajos földbirtokos Nyitra, dr. Munk Mórné Nagytapolcsány, Klein Viktorné Nagytapolcsány, Prager Tivadarné Keszt-

hely, Hoffmann Arnold Keszthely, dr. Lenke Manóné Nagyikinda, Lenkei J. Marcali, Popper Gyula Budapest, dr. Adler Adolf ügyvéd Budapest.

Azok közül, akik nemes buzgóságukban a tag-szerzők körül is fáradoztak, ki kell emelnünk a következőket: Vogel James igazgató Zsolna, Láng Ignác háztulajdonos, hitközségi elnök Ruttka, dr. Tomaschof Jakabné Zólyom, Strausz Fülöp Vilmosné Zólyom, Wittmann Ignác gyáros Zólyom, Lipner Aron háztulajdonos Zsolna, dr. Löwenrosen János orvos Zsolna, Lipscher Mór nagykereskedő Zsolna, Eiser Emilné Vágújhely, Fuchs Jakab fakereskedő, hitközségi alelnök Galgóc, Nágel Mór kereskedő Galgóc, Donáth Ede és Fia kereskedők Vágújhely, Sonnenfeld Dániel kereskedő Vágújhely, Lichtenstein Kálmán cukorgyári igazgató Nagyszombat, Schvarcz Gyula magánzó Nagyszombat, Bartos Frigyes hitközségi jegyző, cégvezető Aranyosmarót, dr. Ardó Sándor ügyvéd hitközségi elnök Aranyosmarót, Csillag Géza vasúti vendéglős Galánta, Müller A. L. gabonakereskedő Galánta, Gerő Ignác iskolai igazgató Nagyszombat, Blumenstein Mór kereskedő Érsekújvár, dr. Guth Jenő ügyvéd, hitközségi elnök Érsekújvár, Frommer Oszkár fakereskedő Szered, Rakovszky Dániel iskolai igazgató Szered.

OROSZ ÉLVEZETEK. Mig Grey angol rafineriával azzal a híreszteléssel akarja fehérre mosni szövetségét, hogy a „véres cár“ az orosz zsidók helyzetét ezentúl rózsássá igyekszik majd tenni, magából Oroszországból a legszomorúbb tények formájában küldik szerte az angol áltatások vas-kafolatait. Pogromokról, üldözésekről, újabb elnyomásokról és megszorításokról érkeznek hírek napról napra. Háromszázezer zsidó harcol az orosz hadseregben és az orosz lapoknak megtiltották még azt is, hogy a zsidó katonák hősiességének vagy kitüntetésének adatait leközzöljék. Az orosz hivatalos lap leghevesebb antiszemita izgatásokat folytatja még most is, egy liberálisabb lapot pedig súlyos bírsággal sújtottak, mert a háború alkalmából a zsidók egyenjogúsítását merete ajánlani. Mikor az oroszok megszállták Lemberget, hivatalos lapjuk kijelentette, hogy a zsidók ne várjanak egyenjogúsítást, az orosz hadügyminiszterium lapja pedig folyton új meséket talál fel az orosz zsidók árulásáról. Legjellemzőbb azonban Nikolaj Nikolajevics nagyherceg főhadvezér kijelentése, hogy nem lehet az orosz katonák pogromrendezését megakadályozni, mert „ha katonáim harc-térre viszik a bőréket, kell hogy valami élvezetet is engedjék nekik.“ Az orosz pénzen megvásárolt londoni Times bizonyára fehérre tudja majd mosni ezt az igazí orosz kijelentést is.

AZ OMIKE-MENZÁRÓL szóló cikkünk írója, amint utóbb észrevesszük, véletlenül kihagyta a menza munkatársai sorából Fried Leó titkár nevét, aki a diákétkező körül lelkes buzgalommal és odaadó szeretettel működik. A hiányzó adatot tehát ezúton pótoljuk.

EGY MAGYAR-HÉBER DOKUMENTUM.

„Eme nagy történelmi napokban...“ így kezdődik az a körlevél, amelyet az Országos Iroda elnöksége a magyar zsidóság egyesülése ügyében az ortodox és statusquo községekhez intézett. „Eme nagy történelmi napokban“ természetesen sok régen vajudó kérdés fog megoldást nyerni. Hogy ezek között lesz-e a magyar zsidóság végleges szervezetének problémája, ki tudná ma még eldönteni. Az azonban bizonyos, hogy eme nagy történelmi napoknak egyik legszebb dokumentuma lesz az Országos Iroda körlevele, amelyet tagadhatatlanul ortodox körökben is emelkedett ünnepélyességgel fogadtak. Az ünnepélyességet pedig emelte az egyidejűleg szétküldött héber körlevél, amely az Országos Iroda vezetőinek, Mezey Mórnak és Mezey Ferencnek nemcsak zsidó tudásáról, érzéséről, hanem igaz bölcsességéről is tanuskodik. Gyönyörű sorokat olvashatunk ebben a héber okmányban, amelynek belső értéke külső eredményeitől egészen független. Valamikor, talán más nagy történelmi napokban mélyeséges megilletődéssel fogják olvasni a harcok multnak ezt a magyar-héber dokumentumát, amely a Mult és Jövő eme hasábján lát először napvilágot:

ב' ע"ה

בן כספ לששון יום ה' לחדש חשוון שנת ה'תרע"ה לפ"ק מה בראשית דבורה.

אחינו היקרים!

בימים הנדולים ויגוראים האלה אשר באו פתאים על ארצנו ועל יושביה שכתו כל העמים והכתות השונות אשר בארצנו כל רוב וקטנה אשר היו ביניהם בשכבר הימים והמאת בשנים ויחאחדו בכל תקף ועו לדרים קרואומה אומת הנגרות. בימים הנדולים ויגוראים האלה רחש גם לבנו דבר טוב להתקרב אליכם. אחינו אשר אויבתכם נועה כלבני מימים קרמניית להישש לכם דעו דו שלום ואחיה ורעות. כי משרש אחד יצאנו. כלנו בני ישראל אחנו בני אברהם יצחק ויעקב. ואח אלחי השמים אחנו וראים. בימים האלה אשר יחרו אחנו את לבבם להחיש ישועה לארצנו ואומנו בכל מאמצי כחם. ונקבצנו כולו כל בית ישראל כאיש אחד להתקרב בנפש מזודה דמנו וכפנו על מזבח ארץ מולדתנו ולהשאיר במעטה צדקנו זה. בארבת ארצנו העזה ברבת טלם לבנו ולבני בנינו בימים האלה אשר בהלחמי בעד ארצנו הארובה וזרתת לעינינו גם התקוה להביא גאולה לאחנו בני ישראל הגאונים תחת על כרול בארץ השכה. בימים האלה אח אחנו אינו מבקשים. כי כמש בושרת בעצמנו התשוקה לעשות שלום בין בני ישראל היושבים בארצנו. להשיב השלום לאחנו כמשפט תורתנו הקדושה. ואם נחיה איונים כלב נפש יהודי נחיש ביהר שאת יותר עו את שלום ארצנו ואת מוכת כלל ישראל בכל ענינו.

אחינו הרבובים! בימים הגוראים והכבירים האלה בימי התשובה ובשעת רצון בעת אשר כלב נשבר ונרבה נפיל התעלה לפני אלהים שבשמים לבקש רחמים וסליחה ומחילה לכל ישראל בימים האלה קוראים אחנו אליכם לשלום ברוח מזהרה ובנפש הפצה. הראשונות. הכסבירים והשניאות. תשכניה ודברי ריבות ומשטמה לא יכרו. ולא יפקרו עד לעולם בעתות. באהבה ויחבה. בחסד ואמת נשובה לשלום המחויק ברכה לישראל. יהוד לבנו לשבת מאחים יחד כטוב ובנעמיית. תהיו כל מחשבה וזה המספרת בנינו ובקש כטוב טעם ודעת את האחדות בכל מעשיו לשובת דתנו ולהפארת ישראל.

דנה אחנו ומכנים לכל זאת ומצפים לתשובתכם דרמה ודגשאה. במן לבנו בשח כי בעורת אל שדי נוכל להסיר כל מבשול וחקלה מביעני. וזה העקב למישר ונמצא אח הדרך אשר נלך בה חד בצדק ושלוה. על כן נקה שדברינו. דברי שלום ואמת היוצאים מקורות לבנו. ומצאו חן בעיניכם וזוה מחפש לעם אחד. כאשר היו אבותינו מימי קדם. ראוה בישועת ארצנו ונשמח יהודי במרהרה מאחים נאמנים על נצחון הולדתו ועל שלום ארצנו והארבה אשר אנו מצפים יחד עם כל יושבי ארצנו.

אמן כן יהי רצון.

ראשי הקבלה הישראלית לחון חרן

משה מעזעאי

נפתלי צבי סניל מעזעאי

Mezey Mór

Dr. Mezey Ferencz

A ZSIDÓ SAJTÓ ZANGWILL ELLEN. Világszerte kínos feltűnést keltett Zangwill Israelnek a semleges államok zsidóságához intézett proklamációja, amelyben arra szólítja fel különösen az amerikai zsidókat, hogy támogassák egész erejükkel az ántánt-hatalmokat — Oroszország érdekében viselt háborújukban. A felhívás nagy felháborodást keltett már azért is, mert Zangwill, mint az ITO (Jewish Territorial Organisation) nevű zsidó telepítő egyesületnek alapítója és elnöke egész életében a moszkovita uralom ellen izgatott és többször kísérletet is tett arra, hogy az orosz zsidókat a pogromok országából kitelepítse. Zangwill beszédekkel, cikkekkel, novellákkal és drámákkal agitált a zsidógyilkos Oroszország ellen és aratta a babérokat, a tapsokat és most, amikor az orosz zsidók felszabadítását nem jótékonyági alapon, hanem fegyverrel akarják keresztülvinni, szóval, amikor Zangwillnak hirdett elvei kezdtek komoly formát ölteni, Zangwill maga hirtelen Pálfordulót csinál és kezd híveket toborozni a pogromország számára ellenünk, monarchiánk és szövetségesünk ellen. Nem csoda, hogy ez a meglepő fordulat Zangwill ellen ingerelte még azokat is, akik eddig híveinek vallották magukat. Az Österreichische Wochenschrift, az osztrák zsidók hetilapja, amely tudvalevőleg a cionizmussal szemben erős itoista álláspontot foglalt el, egyik legutóbbi számában hevesen kikel Zangwill ellen és konstatálja, hogy „Es wird überall, wo noch *Rechtlichkeit, Geschmack und Offenherzigkeit* die Richtschnur für Handlungen selbst in dieser hasserfüllten Zeit bilden, mit besonderer Genugtuung und Befriedigung begrüsst werden, dass die amerikanischen Juden die Zumutung Israel Zangwill's, *sich zu Helfershelfern des Pogromzaren herabzuwürdigen, in einer Weise zurückwiesen, die für alle Zeiten* denkwürdig bleiben wird“. Az Österreichische Wochenschrift idézi az amerikai zsidó lapok visszautasító cikkeit, különösen a Jewish Gazette-t, amely többek között egy nyílt levélben a következőket írja: „Valóban nem hittem szemeimnek, hogy Önt, Zangwill úr, az ördögvédő szerepében látom. Megmagyarázhatatlan előttem, hogy Ön Oroszország mellett veri a dobát és szimpátiákat igyekszik toborozni számára. Mintegy azt kívánja, hogy az orosz zsarnokság áldozatai himnuszt énekeljenek a cárról és jóságáról, szeretetéről a zsidók iránt... Ön arra kér *bennünket*, hogy tanusítsunk rokonszenvet a hármasszánt és Oroszország iránt. Bennünket, akik a kisinevi és egyéb pogromokat éltük át, bennünket, a new yorki zsidóság tömegeit, a cár áldozatait, az orosz iskolák kiközösítettjeit, az

orosz kisvárosok kikergetettjeit, minket, akiket a cár hóhérajai agyongyötörtek és kiraboltak, minket, akiket a gyalázatos Beilis-pör és hasonló pörök mélyen megszégyenítettek és megaláztak, kér Ön fel arra, hogy rokonszenvet tanusítsunk Oroszország iránt... Úgy látszik, Angolország szégyeli magát, hogy a cárért küzd és ezért szüksége van arra, hogy a véres cárt fehérre mossák. Azért szeretne mindenféle rokonszenves tüntetéseket rendeztetni a cár és Oroszország részére“. Egy másik amerikai cikkben a következőket olvassuk: „Ki jogosította fel Zangwill urat arra, hogy az amerikai zsidókat ez európai politikába hurcolja bele? Ő neki Angolországgal kell tartania, ez a kötelessége. De nem köteles az amerikai zsidókat Sir Edward Greynak „liferálni“... Zangwill úr azt kívánja, hogy higgyük el neki, hogy ha Németország és szövetségese győz, megsemmisül a civilizáció és hogy a civilizáció felépítésének egyetlen útja, hogy az orosz kozákok és a japánok, a turkok, a hinduk és a többi ázsiaiak, akik most az ántántért verekednek, győzzenek... Zangwill úr bizonyára így akarja jóvátenni azt, amit néhány héttel ezelőtt elrontott, amikor az angoloknak az oroszokkal való szövetkezése ellen a Timesben nyíltan fellépett és e tapintatlanságával az egész angol sajtónak méltó felháborodását zúdította maga ellen. Elég szomorú, hogy Zangwill úr akkor nem tudott hallgatni és mint angol háborús veszélyben álló hazája ellen lépett fel és most azzal akarja hibáját jóvátenni, hogy felszólít egész idegen zsidókat, hogy nagyobb angol hazafiak legyenek, mint ő maga volt néhány héttel ezelőtt“...

Érdemes még megemlíteni, hogy Zangwill proklamációjában szinte cinikusan megjegyzi, hogy nem mint angol hazafi (ami pedig tulajdonképpen egyetlen mentsége lehetett volna!) írta meg felhívását, hanem mint „világpolgár“. Szóval „tisztá meggyőződésből“ támogatja az oroszot. Az Österreichische Wochenschrift ezenkívül konstatálja, hogy az a terjesztett legenda, mely szerint Zangwillt háborúellenes agitációja miatt Londonban letartóztatták volna, egyáltalában nem nyert megerősítést. Tehát az a kifogás sem mentheti Zangwillt, hogy nem mindenki született martírnak és talán csak kényszer alatt cselekedett, amikor elveit és a zsidóságot elárulta.

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

• CHRONOGRÁF
• REPETITION ÉS
• ZSEBÉBRESZTŐK

CUENDET CONSTANT

Svájc, Francia-, Angol- és Németország zseb-, inga- és díszóragyárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATÓRÁK, GYÜRÜ-
ÓRÁK JAVÍTÁSOK

INGA- ÉS ÁLLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

WOLFSOHN. Munkássága teljében, 58 éves korában ragadta el a halál. A cionista szervezet alapítójának, Herzlnek tanítványa és a mester halála után utódja volt. 1904-től 1911-ig állott a cionista mozgalom élén, mely idő alatt a szervezet anyagi és erkölcsi javait egyaránt gyarapította. Az összes cionista intézmények létrehozásában oroszánrésze volt, de a palesztinai gyarmati bank alapítása szinte teljesen az ő nevéhez fűződik. Mint a bank elnök-igazgatója, folyton úton volt Köln — ahol lakott — és London, a bank székhelye között és a költségeket mindig a sajátjából fedezte.

Wolfsohn Dávid.

Miként elődje Herzl, ő is majdnem minden jövedelmét, vagyonát a cionizmusnak áldozta. Mikor a német császár 1898-ban a Herzl vezetése alatt megjelent cionista küldöttséget fogadta, Wolfsohn is a küldöttség között volt, amint-hogy sokat járt Herzl-lel együtt és később egyedül, a portánál is Konstantinápolyban. És hogy mennyire tisztelték Wolfsohnt cionista körökön kívül is, mutatja az a méltatás, amelyet róla halála alkalmából a bécsi hitközség egyik legelőkelőbb előjárója, dr. Heinrich Schreiber, az anticionista *Österreichische Wochenschrift*-ben írt: „Auch den fernstehenden — fejezi be cikket — hat er den Reiz und die Anziehung einer machtbietenden, sieghaften Persönlichkeit hinterlassen, und das Judentum leidet tief, wenn es solche Männer, wo auch immer sie stehen mögen, in der Fülle ihres Schaffens, in der Blüte ihres Lebens und Strebens verlieren, ihren Heimgang beklagen muss.“

Wolfsohn elhunytá alkalmából a „Welt“ díszes emlékfüzetet adott ki, amely a cionista vezér élete munkáját minden oldalról méltatja.

HADI JÓTÉKONYSÁG. Legutóbbi számunkban közöltünk egyes kiemelkedőbb momentumokat a fővárosi zsidóság hadi jótékonyágáról, amelyet még néhány újabb adattal kell kiegészítenünk. Elsősorban meg kell emlékeznünk a *templomi adakozásokról*, melyeknek összege a pesti és budai templomokban körülbelül 75,000 koronára rugott. Ezt az összeget dírekte vagy indirekte hadi jó-

tékonyásra fordítják. Az *Izr. Siketnémák Országos Intézete* hadi kórházzá alakult ált, amelynek élén dr. *Deutsch Ernő* igazgató-főorvos áll. A *Magyarországi Cionista Szervezet* hivatalos helyiségeit alakította át hadi kórházzá, üdülő betegek számára. Dr. *Kohner Adolf* báró ingyen vacsorákat osztat ki, naponta 600 adagot. A kiosztást báró *Kohner Adolfné* személyesen vezeti. *Winterberg Gyula* udv. tanácsos, a *Chevra* elnöke, különböző célokra összesen körülbelül 8000 koronát adományozott. Természetes, hogy ezek az adatok is csak elenyészően csekély részét alkotják annak a jótékony munkának, amelyet úgy a fővárosi zsidóság, mint az egész ország zsidósága a háborús időkben kifejt.

TEPLOMAVATÁS. A makói hitközség a mult hóban avatta fel hatalmas arányú, keleties stílusú templomát, mely a város egyik legszebb épülete. Az egész vármegye előkelősége jelent meg az egyszerű szép ünnepségen. Az új templomra még alkalomadtán visszatérünk.

HALÁLOZÁSOK. Dr. *Baumgarten Izidor*, ny. kúriai tanácselnök, aki mint bíró és jogtudós egyaránt a legkitünőbbek közé tartozott, szeptember hó 30-án élete 65. évében hosszas betegség után elhunyt. Tudományos munkódése igen értékes. „A kísérlet“ című munkáját a Tud. Akadémia dícséretben részesítette és ezt németre is lefordították. Neve így vált ismeretessé a külföldön is. A magyar jogászegyesületben mint ennek alelnöke nagy hatást gyakorolt a jogi irodalomra. Egész sereg értékes tanulmányt írt és előadást tartott. Az esküdtzéki eljárás hibáira is ő mutatott rá először; de az új esküdtzéki eljárás hibáit is ismerte. „A bíróról“ szóló előadását mint mesterművet emlegetik. A hivatalos világ nagy részvétellel temették. Miniszterek, államférfiak, tudósok állottak körül koporsóját és könnyezve hallgatták dr. *Hovesi Simon* szívreható gyászbeszédét, amelyben az elhunyt nagyszabású életét és működését művészete jellemezte.

Dr. *Adler Lipót*, a bajai hitközség nagy egyházi és világi műveltségű főabbija szeptember hó 23-án, élete 73-ik évében hirtelen elhunyt. Hitközségének negyedfél évtizeden át volt lelki vezére, mely idő alatt nemcsak a vallásos életet ápolta, mélyítette és nemcsak hívei társadalmi pozícióját segítette megalapozni, hanem a hitközség intézményeinek létrehozásán is teljes odaadással és nagy sikerrel működött. Halála nemcsak híveinek, hanem a város egész társadalmának gyászja. Dr. *Adler Vilmos* hatvani főabbj édesapját vesztette el az elhunytban.

Lenkel Henrik tanárt, az ismert magyar poétát, az IMIT felolvasó osztályának nagyérdemű előadóját súlyos csapás érte. Neje, szül. *Hofmann Ilona*, aki maga is művészlélek, elismert festő és költői lelkületű férjének igazi műzsája volt, elhunyt. Művészi képességeit Lotz mester vezetése alatt tökéletesítette, a kiállításokon bemutatott képei mindig figyelmet keltettek és kapások voltak.

Dr. *Diósi Sámuel*, a dévai hitközség nagytudományú főabbija, élete delén, 53 éves korában elhunyt. Mélységes vallásos ismeretei mellett alapos világi ismeretekkel is rendelkezett. Szorgalmát és tudománysozmját jellemzi az, hogy a doktorátust a budapesti egyetemen 46—47 éves korában szerezte meg. Hitközségében 24 évig működött közszeretettől övezve. A templomban előbb dr. *Löwy Ferenc* marosvásárhelyi főabbj, majd dr. *Stelner Vilmos* hátszegi főabbj méltatták nemes szép életét. A hitközségtől dr. *Schulhof Zsigmond* hitk. elnök, Hunyad megye tb. főügyésze búcsúztatta szívhezszóloán.

Látrányi Jenő bérlő, tartalékos huszárhadnagy szeptember 23-án 36 éves korában a déli harctéren elesett. Az elesett hős veje *Hirsch Ignác*nak, a köztisztvisletben álló tolnatamási hitközségi elnöknek.

ÚJ KÖNYVEK

DR. FÜRST ALADÁR:
KÉT IMÁDSÁGOSKÖNYVRŐL

Hirtelen gyorsasággal nagy idők, imádságos idők köszöntöttek ránk. Milliók és milliók, hívők és hitetlenek kezdik emlegetni Isten nevét: a császár vele kezdí győzelmi jelentéseit, a közlegény az Ő nevében végzi hősi pályafutását, új színe-hangja lett a kopott búcsúsóznak: Isten veled! Soha annyi férfi fohásza, annyi női hő kívánság nem ostromolta az Eget, mint napjainkban.

A két imádságoskönyv, amely úgyszólván közvetlenül a háború előtt jelent meg, ilyenformán szinte aktuális érdeklődésre számíthat a jelen eseményei közepette.¹ Pedig a történeti mult reformációs századaiba vezet vissza az egyik, a megjavított jövő eredményeit kívánja előkészíteni a másik. Akkor hódító hadjáratra indult a zsidó Sziddur és idegenek közti legeslegeső győzelmi étape-ját jelzi Péchi szombatos könyve, Pollák dr.: „Izrael Istentisztelete“ a mai zsidókkal szeretné visszaszereszteni, újra megszerettetni az ősi héber liturgiát. Tagbaszakadt székely vérek és vértanuk hajoltak egykoron a kusza írások fölé, hogy tösgyökeres anyanyelvükön megismerjék belőle az igaznak talált hitet, a velük lelkirokon zsidóság százados búját, reményét, hagyományos szokásait és szertartásait: Evangélium, Graduale és Sulchan Aruch egy pergamenten! Hogy apái tradíciótól elidegenedett ifjúságunkat ismét megtanítsa héberül imádkozni: az a legújabb imakönyv feladata. Az IMIT országos irodalmi vállalata, a magyar zsidóság anyagi és szellemi ereje keltették új életre a szombatos kódexeket, érdemet, dicsőséget szerezvén vele a felekezetnek és a társulatnak, melynek e kötet — amint azt a júniusi számunkban közölt ismertetés is kiemelte — határozottan egyik legbecsesebb kiadványa. Egy kevésbé közismert, de közhasznú tevékenységet kifejtő vidéki kiadócég áldozatkészsége egyesült emitt a tudós rabbinus évekre terjedő buzgó fáradozásával, hogy az iskolai céloknak szolgáló fordításos segédkönyveinknek

¹ Péchi Simon Szombatos Imádságos Könyve, közzéteszik dr. Guttman Mihály és dr. Harmos Sándor. Néhai báró Hatvány József és neje, báró H. J. vágújhelyi Latzkó Fanny adományából kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Budapest 1914. Izrael Istentisztelete, Imádságos Könyv a tanulóifjúság és a nagyközönség számára fordította és magyarázatokkal ellátta dr. Pollák Miksa soproni főrabbi. Kapható Singer Edénél Székesfehérvárott. Ara 1 kor. 80 fillér.

lehető legjobbját nyujtsák a tanulni vágyó kis- és nagyközönségnek.

A „soproni imakönyv“ az iskolában és az iskolának készült. Hideg, rideg tantárgy a hittan és merev matéria a sziddur, ha tanítója tüsszel, lélekkel meg nem lágyítja, kedvvel meg nem kedvelteti. A nagyhangú frázis, a kenetteljes felmagasztalás üresen, komikusan pattog vissza az évezredekkel túlélt írásos monumentum nagyságától, hozzá csak históriai és tartalmi megértéssel közeledhetni. És éppen ezt kísérli meg az idevágó irodalom bölcs felhasználásával Pollák M. dr., a neves történész és irodalmár. A gyermeknek hosszadalmas imákat részletekre tördeli, az egyes fejezetek fölé pregnans rövidséggel kiírja lényeges foglalatjukat és minden zsoltár, minden mondat, minden idézet megkapja a fordításban a jelzést, honnan vétetett. Maga a fordítás mesteri munka. Az ember folyton azon csodálkozik, miképen lehetett minden egyes sort, mely rendszeren csak 1—2 összetartozó szóból áll, teljesen szó szerint és mégis annyira folyékonyan, hajlékonyan és természetesen, hamisítatlan magyarsággal lefordítani. A szombatos köszöntő és búcsúztató néhány otthon dalolandó poéma itt is költői átültetésben részesült. A könyv berendezése csak annyiban tér el a megszokottól, amennyiben az iskolai gyakorlat egyes részletek ismétlését vagy összefoglalását megkövetelte; konzervatív szellemben nem mellőz egyetlenegy imadarabot sem, az egész anyag használhatóságát pedig nagyban megkönnyíti a mű elején lenyomatott teljes Imarend. Valóságos pedagógiai tapintat mutatkozik mindenhol, hol templomi vagy házi szertartásoknak precíz, találó megmagyarázása válik szükségessé, aminthogy szerző a könyv végén az ünnepek vázlatos felsorolásától sem riad vissza, könyvét ilyenformán rövid hittani tankönyvvé bővítvén.

A két különböző eredetű, célzatú és jelentőségű imádságoskönyv egyébként gyakorlatban adhat majd választ a régen felvetett és mai napig sokszor hánytorgatott elméleti kérdésre: héber vagy magyar legyen-e az ima? megállapított formák közt, avagy a sziv szabad szavával imádjuk-e az Istent? érdemes-e ennél fogva az imafordítást tanítani? Biz itt az igazság mindkét fél partján van, csak mindegyik a maga helyén! Magyar imakönyvéhez fog nyúlni minden vallásos, hívő lélek, ki szívének egyéni érzelmeit, vágyait és fohászeit kívánja feltalálni az imaszerző közvetlen, meleg, lehetőleg szép formájában: ily módon szolgált Péchi Imádságoskönyve is a gyülekezetekbe nem tömörített egyes szombatosoknak ú. n. „Andachtsbuch“, áhitat könyvéül. A zsinagóga azonban, a zsidó istentisztelet, mely mindenkor a közösség érzésvilágának adott kifejezést, sohasem fogja nélkülözhetni sem az ősök megszentelte formákat, sem a szent nyelvet, a sok-nemzetű Izrael egynépiségének legtisztább szimbólumát. Aki megérti e nyelvet, az a legrégebbi szükségzavú

formulában felleli a legaktuálisabb óhajt és az Óvinu málkénu, kállé dever, voherev usvi umaschisz sóhaja felér egész könyörgő istentiszteletek áhítatával. Akinek idegen a nyelv, de ismerős legalább az ima tartalma, az a maga lelke gazdagságával fogja megtölteni a rászolgáló keretet. Evvel szemben mily rövid ideig marad modern a legékesebb mai ima, mily gyorsan érezzük elavultnak szörendjét, szóhasználatát és páthoszáát? És tegyük fel, hányféle nyelven kellene így táborozáskor egy zsidó istentiszteletet megrendezni? Amilyen igaz, hogy az anyai szív legbensőbb mondanivalója mindenkor szótlan anyanyelvi hangokon száll az Ég felé, épp olyan tény, hogy életünk döntő, ünnepi pillanataiban a szokás-megszentelte, megállapodott formákhoz fordulunk. Hisz Péchi legmagyarabb imakönyve is a héber frázissal fejezi be a nagybőjti istentisztelet rendjét: Adonai hu ha-Elóhim!

IZR. CSALÁDI NAPTÁR. Az Ötvös Károly szerkesztésében és kiadásában megjelenő kitünő családi naptár az idén is valósággal évkönyvvé emelkedett, amelyben nemcsak az év krónikája, minden fontosabb esemény méltatása foglal helyet, hanem szóhoz jut az irodalom is különböző formákban. Munkatársunk, dr. Eisler Máttyás, egyetemi m.-tanár, kolozsvári főrabbi írta a szellemes ötletekben dúslakodó előszót. Az irodalmi részt a szerkesztő „Legendás mult“ c. hangulatos verssel vezeti be. Majd dr. Hajdu Miklósnak „Őszi virágok“ c. gyönyörű prózai költeménye következik, amelyet olvasóink a Mult és Jövő tavalyi októberi számában élvezhettek. Dr. Neumann Árminné leányaink valláserkölcsei neveléséről ír mélyen meg-szívlelendő igazságokat. A „Zsidó Pantheon“ című cikk a zsidóság nagyjait mutatja be számos illusztrációval. Abádi Imrének a sómerekéről szóló cikkét és kliséit készséggel engedte át a Mult és Jövő a pompásan szerkesztett naptár részére. Pap Zsigmond tanulságos ifjúsági krónikákat és gyermekmeséket állított össze. „Statistikus“ a világ zsidóságának statisztikai adatait közli, amelyek most még nyertek aktuálisban. „Az év krónikája“ című rendkívüli gazdag rovat külön méltatást szentel a „Mult és Jövő“ ideji Struckkiállításának. A naptár igen díszes kiállítása megfelel a mű értékes belső tartalmának és mindkettő a szerkesztőnek dísztingvált izlését dicséri. A naptár ára 2 korona.

Megrendelhető a kiadóhivatalnál: Budapest, Dohány-utca 22.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

VILÁGHÁBORÚ. Ön úgy emlékszik gyermekkorából, hogy a bibliában is előfordul valahol egy „világháború“. Hát csakugyan előfordul Mózes első könyvének XIV. fejezetében. Imrafel Sinear királya, Arjoch Elaszar királya, Kedorleómer Elam királya s Szideál a pogányok királya hadat viselt Bera Szodoma királya, Birsá Amóra királya, Sineav Adma királya, Seméver Cevojim királya és Bela vagy Coar királya ellen. Tehát négy király állott őt királlyal szemben. És hogy az Ön öröme még teljesebb legyen, ugyanott előfordulnak bizonyos mazuri mocsarak is, a „Szidím“ völgy mocsarai, ahová az akkori Hindenburg beleszorította Szodoma és Amóra seregeit. Sőt az akkori zsidó sajtó nagy örömmel konstatálhatta volna, hogy zsidó katonák is élénk részt vettek a világháborúban, sőt döntő szerepet játszottak benne. Ábrahám és hadapródáinak fegyveres közbelépése mentette meg ugyanis a szodomai Lótót, Ábrahám unokaöccsét, aki királyával és népével együtt fogságba került. De hogy mekkorák lehettek ennek a „világháborúnak“ a méretei, arról fogalmat adhat az, hogy Ábrahám 318 emberrel verte tönkre és üldözte Damaszkuszig az előbb győztesként elvonuló szövetséges királyokat, akik persze csak afféle kiscsapatú törzsfőnökök lehetek. Itt történt különben az a poétikus bibliai jelenet, amelyet Raffael is megörökített, hogy Malkisedek, Salem királya kenyérrel és borral vonult ki Ábrahám elé, akit meghatottan megáld. Midőn pedig a megmentett Szodoma királya felajánlja Ábrahámnak, hogy tartsa meg az egész zsákmányt és vagyont és csak a felszabadított foglyokat adja vissza neki, Ábrahám megesküszik, „a magasságos Istenre, a föld és ég teremtőjére“, hogy azonkívül amit a legénysége megevett, még egy szál fonalat vagy saruzsinórt sem fogad el, „hogy ne mondhasd: én tettem gazdaggá Ábrahámot“.

DR. SCH. Juda Halévitől való.

HEBRAICUS. Rossz héberség, de azért türhető.

NEM KÖZÖLHETŐ: Háborús ének. Kaddis a harc-téren. Ágyúk tüze közt. Vizió. Messias.

A MAGYAR FÖLDRAJZI INTÉZET

VILÁGATLASZA

Szerkesztik: Kogutovics Károly dr. és Littke Aurél dr. 130 térképlapja 100 fő- és 220 mellékterkép tartalmaz, névjegyzéke pedig több mint 130,000 helynevet.

A mű 16 füzetben lesz teljes, melyek havonta jelennek meg s 8-8 térképet tartalmaznak.

Ez az egyedüli magyar nagy kéziatlasz, mely a művelt közönség minden ilyen atlaszszal szemben támasztható igényét kielégíti.

Ára 1 a 16 füzetnek illusztrált és értékes szöveggel kor. 50 —

Megrendelhető a díszes félbörkötésű kiadás is (megjelen 1914 július hónapban), ára 60 korona.

Három koronás havi részletre is kapható.

Bővebb felvilágosítást, prospektust, mintalapokat stb. küldenek a könyvkereskedők vagy a kiadó

Magyar Földrajzi Intézet Részv.-Társ.

Budapest, V. kerület, Rudolf-tér. (Margit-híd, pesti hídfő.)

Reggelizés előtt
fél pohár

Schmidthauer-féle

Igmándi

keserűvizet
igyék, ha rossz a gyomra

! Figyelem!

Csak a felét kell bevenni,
mint másfajta keserűvizeknél

PÁLYÁZATOK.

A pesti izr. hitközség előljáróságától (VII., Síp-utca 12).

Pályázati hirdetmény.

A „Iovag Wechsellmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia” nevét viselő tanítói nyugdíjsegély alapítványnak 1920. évi február hó 16-ig terjedő, 6 év alatt felszabaduló jutalékaira pályázatot hirdetünk.

1. A pályázatban részt vehetnek felekezeti különbség nélkül:

a) még működésben levő tanítók és tanítónők, illetőleg tanítói oklevéllel bíró és rendszeresített tanítói alkalmazásban levő népiskolai hitoktatók, kik Magyarországon állami vagy községi, közös vagy felekezeti népiskolában, mint tanítónők vagy tanítók, illetőleg hitoktatók legalább huszonöt éves működést kitéltöttek;

b) kik a fentemlített intézetekben legalább 24 éven át kitéltött működés után nyugdíjba léptek.

2. A benyújtandó folyamodványok a következő mellékletekkel szerelendők fel:

a) a folyamodó születési bizonyítványa; b) tanítóképesítési oklevele; c) a tanító, illetve tanítónői működés helyeit és éveit feltüntető bizonyítványok; d) az iskolai felsőbb hatóságtól a folyamodó érdemességét igazoló bizonyítvány; e) folyamodó lakhelyének közigazgatásági hatóságától erkölcsi bizonyítvány, melyben az alapító rendelkezésének megfelelően kifejezetten ki van emelve, hogy folyamodó sem szociáldemokrata, sem antiszemita izgatást sem szóval, sem írásban semmiképp elő nem mozdított; f) folyamodó vagyoni helyzetét és javadalmazását (utóbbi részletezve), készpénz, szálláspénz vagy természetbeni lakás értéke, korpótlék, termények értéke, fekvőségek jövedelme, kántori és orgonista teendők ellátásáért, stóla-jövedelem, állami kiegészítés, egyéb jövedelmet feltüntető közigazgatási, illetve egyházi hatóság által kiállított bizonyítványok, végül g) családi körülményeit igazoló okmányok. Ha folyamodó már nyugdíjazva van, a nyugdíjaztatásról és a nyugdíj magasságáról tanuskodó okiratok.

3. Az ekként felszerelt kérvények alulírt előljáróshoz (Budapest, VII., Síp-utca 12), 1914. évi november 15-ig küldendők be.

Hasonlóképen szerelendők fel azoknak kérvénye is, kik már előző években folyamodtak és a segélyesendők névsorába felvéttettek, de jutalékban tényleg nem részesültek, ha ezen új pályázatban résztvenni óhajtanak.

Budapest, 1914 október hó 1.

A pesti izr. hitközség előljárósága.

ZÁLOGCÉDULÁKAT ékszerről és brilansokról legmagasabb árban vesz

OLLOP J. ÓRÁS- ÉS ÉKSZERÜZLET,
Múzeum-körút 33., a Múzeummal szemben.

A pesti izr. hitközség előljáróságától (VII., Síp-utca 12).

Pályázati hirdetmény.

A pesti izr. hitközség a Kann Ármán családi alapítványa 1915. évi február hó 19-ik napján kiosztásra kerülő, mindössze 630.— koronát kitevő és több pályázó között megosztható kamataira pályázatot nyit.

Ezekből a kamatokból az alapító szegénysorsú vérszerinti rokonai segélyezhetők.

A rokonság igazolására alkalmas közhitelű okiratokkal, valamint szegénységi bizonyítvánnyal felszerelt folyamodványok folyó évi november hó 15-ik napjáig az alulírt előljáróshoz küldendők.

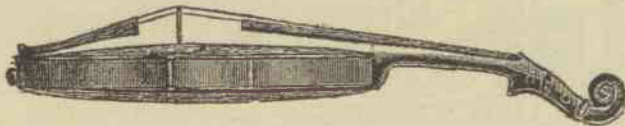
Budapest, 1914. évi szeptember hó 1-én.

A pesti izr. hitközség előljárósága.

CIMBALOM

szabadalmazott, acélszerkezettel, részletre is. Csodaerős, tiszta grammfon (beszélőgép) 25 korona és hangú feljebb. Hozzá Fedák Sári, Király, Rózsa, Perczel, Boncsi, Caruso-tól legszebb lemezek 2 korona 50 fillér.

Hegedűk, világhírű mesterek hű utáinzatai. Árjegyzék kívánatra ingyen. Fuvolák, tárogatók, citerák, harmonikák stb. Húrok javítási műterem stb.

Mogyoróssy Gyula kir. szab. hangszergyár
Budapest, VIII., Rákóczi-út 71.

Művészi kivitelű rajzokat és kliséket

a legjutányosabban szállít König és Bayer Budapest, Dohány-u. 12. Telefon 4-83.

BOROS ÉS KOHN SÍRKŐRAKTÁRA

BUDAPEST, VI., KÁROLY-KÖRÚT 17., ORCZY-HÁZ

Egyszerű és diszes kivitelű, valamint nagyszabású SIREMLÉKEK nagy választékban, jutányos áron. Vidéki megrendeléseket felelősséggel szállítunk. ✽

KELETI J. BUDAPEST

csász. és kir. szabad. sérvkötők, orvossebészi műszer és betegápoláshoz szükséges eszközök gyára

Alapított 1878-ban.

Főraktár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 17. sz.
Gyár: IV. kerület, Koronaherceg-utca 14. szám

Telefonszám: 13-76.

Orvosi sebészeti műszer, kötszer, testegyenítő gépek, műlábak, műkezek, cs. és kir. szabadalmazott sérvkötők, betegápolási és kozmetikai eszközök, utazási cikkek, mindenféle gummiárúk, légpárnák, melegítő thermophorok raktára. Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Schlesinger Jos.

Budapest, VII., Király-utca 1.

Mindennemű templomi aranyhímzések készítése, parochesz. Tóra-ruha, Almemor-takaró, Chuppa stb. Izléses, művészies kiállítás. Jutányos árak. Rajzok, minták s részletes ajánlatok ingyen és bérmentve.

Nagy raktár az összes zsidó rituális tárgyából, templomi és házi használatra. Szefer tóra, kék-kédes, tóradiszek, kina- és valódi ezüstből. Selyem talisz, imakönyvek stb.

Az összes zsidó irodalmi művek nagy raktára. A Magyar Zsidó Könyvtár (szerkeszti: dr. Patai József) kiadóhivatala. Zsidó ifjúsági és kulturális egyesületi könyvtárak berendezése.

SAJÁT MŰHELY
POLGARI ÁRAK

MESSINGER MANÓ SZABÓ

BUDAPEST, V.,
Nagykorona-u. 3

Állandó dús raktár
eredeti igen finom
divatszövetekben :::

FISCH BERTA

angol, francia és füző-
különlegességek, női divatterme

BUDAPEST, IV. KERÜLET,
ESKÜ-TÉR 6. SZÁM.

Felhívja a hölgyközönség
figyelmét hosszas kísérlete-
zéssel kipróbált saját talál-
mányú és rendszerű szaba-
dalmazott füzőkülönleges-
ségre, melyek a füzőtech-
nika valóságos szenzációi.

Egyben ajánlja elismert
elsőrangú angol és francia
női ruhatermet, hol a rende-
lőközönség mérsékelt árak
mellett a leglelküismerete-
sebb kiszolgálásban rés-
zesül.

Vidéki megrendelésnél ele-
gendő úgy füzőkhöz, mint
ruhákhoz egy mintaruha
vagy mérték beküldése.

Kívánatra mintákkal szí-
vesen szolgál.

KLISEK

Sokszorosító
Ipar R-T
-Budapest-
v. Hatalmány utca 2. Telefon. Törzsf. 2-85.

Klisék: Egy és többzsinu autotypia, Phototypia,
Heliogravure, Plakafon, képeslevegőlapok,
Egy és többzsinu fénynyomat, Photo és chromo
lithografia, Művészeti fényképfelvételek.

KLISEK

LAENDLER GÉZA

ÉKSZERÉSZ ÉS MŰÖTVÖS
Budapest, VII., Dohány-u. 6.

Elvállal mindennemű javítást, új ékszer-
munkát, átalakítást.
Állandó raktár régi ezüstművekben és
ékszerekben, valamint modern dolgokban.

A legújabb divatú női
ruhák készülnek a legreme-
kebb kivitelben szolid árak mellett
Krick és Rosenzweig
női ruhadivattermében, Budapest,
IV., Gizella-tér 2. szám (Váci-
utca sarok)